

Politikai
röpiratok.

144.

144

1272

A TULAJDON BÖLCSELETE.

A BUDAPESTI KIRÁLYI MAGYAR TUDOMÁNY-EGYETEMEN
PÁLYAKOSZORÚT NYERT DOLGOZAT.

IRTA

✓ RÁDAI LAJOS.

6.

BUDAPEST, 1875.

KÓKAI LAJOS KÖNYVKERESKEDÉSE.

DE BALLAGI GEZA.

NAGYSÁGOS

DR KAUTZ GYULA urnak,

magyar tudományos akadémiai rendes tag, országgyűlési képviselő, a budapesti királyi egyetemen volt rector, ugyanott ny. r. tanárnak stb. stb.

hálás tisztelete jeléül ajánlja tanítványa

A SZERZŐ.

ELŐSZÓ.

A budapesti királyi magyar tudomány-egyetem 1874. március hó 31-iki határnappal a következő pályatételt tűzte ki: „Adassék elő a magántulajdon jogbölcsészeti elmélete, és fejtessenek ki azon elvek, melyek szerint a magántulajdon a társadalmi érdekeknek megfelelőleg szervezendő.”

A pályadíj a jelen dolgozatnak adatott ki.

Midőn e sorok írója a jelen pályázattal a küzdőterre lépett, nem a könnyű megfejtés tudatával tette ezt, sőt inkább átlátta azon akadályokat, melyekkel a jelen tétel tudományos kidolgozásánál megküzdeni kénytelen.

Eltekintve a kérdés elméleti ugy gyakorlati oldalának nehézségeitől, melyek egyrészt annak szubtilis volta, — másrészt annak fontossága miatt fölmerültek, — lehetetlen volt még könnyű szerrel a feladat megoldásához látni a tudományos munkáknak e pontra vonatkozó hiányos tartalmuknál fogva is. Mert míg egyfelől szerénytelenség volna be nem ismerni, miszerint egy Ahrens, Trendelenburg és Warnkönig munkáik a lehető legszebb fényt vetik a dolgozó feladatához, — addig másfelől be kell ismerni, hogy ezeken túl alig találni rendszeres útmutatót.

Magyar irodalmunk a tulajdon bölcséletét illetőleg az egy nem teljes Ahrens-fordítást kivéve, sem eredeti, sem átültetett értekezéssel nem szolgál; Pauler műve rendeltetésénél fogva nem terjeszkedhetik rá; Virozsil és Gros röviden szólnak; Schilling-é minden inkább, csak a kielégítő nem. Más nemzetű írók művei a tulajdonnal csak szociális-
tikus érdekek mellett vagy ellen vivott harcaikban foglal-
koznak, mint Thiers is; melyeket ép ez oknál fogva elméleti tétéleink megvilágításában nem használhatunk.

Ily nehéz körülmények között épen nem tartja értekező e művet másnak, mint gyenge kísérletnek ama szűkkörű tanulmányai sorából, melyeket eddig, a jogbölcselet iránt táplált meleg odaadással, tanárainak utmutató keze mellett tőn.

Egyetemi pályamunka feltűnésre nem számíthat; különcdés még nem önállóság és a tekintélyek el nem ismerése még nem tudományos világnézet. Ezért nem is szándékozott értekező a dolgozatban fölfödéseket tenni, nem eltérni azoktól, a kiktől tanult; sőt inkább a tudomány modern álláspontján hiven megmarad azok nézete mellett, kikre hivatkozni: büszkesége; kiknek nézeteit követni akarni és tudni: legbensőbb óhajtása.

Hogy a dolgozatot most a magyar tudományos közönség elé terjesztem, — teszem azt annak tudatával, hogy ez által az elvont jogtudomány fejlődése hazánkban ha nem is tökéletesedik, de megkönnyítettetik. — Talán nem téved e sorok írója, ha azt hiszi, hogy azon csekély számú, és úttörőknek nevezhető irodalmi művek után, melyek a jogbölcselet alapját vetették meg Magyarországon, e tudomány terjedelmesebb kiműveléséhez leginkább egyes monografiákra van szükség. E felfogás ösztönzött arra, hogy a t. közönség elé bocsássam a jelen, — csekély ismeretekkel ugyan, de annál több iparkodással megírt dolgozatomat; mely iránt annak szives jóakarátát, s a benne netalán előforduló hibák iránt kegyes elnézését kérem.

Budapesten 1875. február-hó 15-én.

R Á D A I.

4.

A TULAJDON BÖLCSELETE.

I. TULAJDON.

Az ember, mint természeti lény, a legszorosb öszszeköttetésben áll az öszszes szerves és szervetlen világgal. Természeti szükségleteinek kielégítésére, életfenntartásához szükséges cselekmények véghezvitelére okvetlen a természethez kell fordulnia.

Ezen öszszeköttetés egyfelől a legszükségesebb, vagyis semmiféle módon ki nem kerülhető, addig másfelől ebből folyólag önkényes is, a menyinyiben az ember ezen öszszeköttetését öntudatosan saját java és hasznára fordítja; a külvilágon uralg.

Az ember s a dolgok közötti viszony tehát több az egyszerű hatás és ellenhatás viszonyánál, — az ember hat a tárgyakra, s hatást fogad be azoktól, de azokat javára is fordítja, vagy legalább azok káros hatásait ki tudja játszani.)

Ez a külvilágon való uralom lénye.

A viszony, mely az uralkodó egyén, és az uralt kültárgy között létezik, oka a tulajdonnak, mely nem más, mint az ember hatalmának gyakorlása valamely dolog felett.

Bővebb meghatározását adni a tulajdonnak, egyelőre igen nehéz. Legelső feladatunk oly fogalmak megismertetése, melyek a későbbi fejtegetések és teljes definíció megállapításához értelmes alapot és kellő tájékozottságot nyújtó látponatot elfoglalni engednek.

1) Trendelenburg Adolf. Naturrecht auf dem Grunde der Ethik (1860.) 93. §: „Zwischen Person und Sache ist, wie Leibniz es auffasst, ursprünglich, ehe die Sache einen Herrn hat, beständiger Krieg. Ein Löwe z. B. darf einen Menschen zerreißen und ein Berg den Menschen im Sturz erschlagen, denn weder der Löwe, noch der Berg hat Verstand. Dagegen darf der Mensch den Löwen bändigen, und den Berg durchbrechen. (166. lap.)

2

Az ember a külvilág dolgait hatalma alá keríteni képes; hogy azokon öntudatosan uralkodhassék, s hogy azokat élvezhesse is, fáradság és munkálkodással arra törekszik, miszerint azokat céljai eléréséhez használhatókká tegye.

Az öntudatos cél tehát azon fogalom, mely okát képezi az egész tulajdonintézménynek.

Csak ember bírhat ily céllal, csak ember szerezhethet tulajdont. Célját az ember csakis a külvilág segítségével tudván megközelíteni, — ezért, a célért szerezi meg magának a külvilág ama dolgait, melyekkel szükségei, vágyai kielégítéséhez jelenben, jövőben járulni akar.¹⁾

Az öntudatos cél fogalma, mint ilyen, magában bírja azt, miszerint az ember érzéki eszes lény. Ha pusztán érzéki volna, ép úgy lehetetlen volna neki a tulajdonszerzés, mint ha pusztán szellemi volna. Mint első semmiféle öntudattal, tehát a cél tudatával sem bírván, — mint második megközelítendő célt, mivel tökéletes lény, nem ismervén, — alapja hiányoznék a külvilág dolgai uralom alá hajtásának.

Mert az ember — ember, szellemi tehetséggel bíró érzéki lény, képes csak a szükségei kielégítéséhez okvetlen megkivántató küldolgokat²⁾ észszerűen megszerezni, s azokat felhasználni.³⁾

¹⁾ Helyesen jegyzi meg Stahl Philosophie des Rechts II. (1845.) 15. §: miszerint téves azon fölfogás, mely a tulajdont cél nélküli uralomnak veszi; egy jogintézmény, mint a tulajdon, jelentőségét nem bírhatja abban, hogy általa az ember egy szenvedőleges dologon személyiségének győzelmét ünnepelje, de abban, hogy ezen uralom által az ember egyénisége szabadon nyilatkozhassék. (284. s k. l.)

²⁾ A szellemdús Schmitthenner a tulajdon végokát a természeti szükségletek kielégítésére irányuló ösztönszerű működésben véli föltálalhatni. Zwölf Bücher vom Staate (1839.) I. 225: „Ohne Bewusstsein der Verpflichtung legt die Mutter den Säugling an die Brust, ohne den bestimmten Gedanken von Gerechtigkeit übt der Barbar Talion, ohne die Natur der Rechtsinstitute nachzudenken erwirbt der Mensch Eigenthum, tritt in die Ehe und Staat.“ stb.

³⁾ Walter Ferd. Naturrecht und Politik im Lichte der Gegenwart (1871.) 157. §: „Die physische Unterlage des Eigenthums ist also die in der Natur des Menschen begründete Nothwendigkeit, einen Theil des Naturstoffes seinem Willen und seiner Kraft zu unterwerfen, um davon den zur Befriedigung seiner physischen und geistigen Bedürfnisse nöthigen Vortheil zu ziehen. (112. l.)

A tulajdon tehát maga nem cél. Az emberi cél csak kiinduló pontja a tulajdonnak, valamint annak végpontja is, (finis est primum in intentione, et ultimum in executione) melynek elérésére csak eszközül szolgál a külvilág tulajdonban tartása. Nem azért születik az ember, hogy uralkodjék, nem ad a természet hatalmat az embernek maga maga fölött, de csak ad arra való eszközöket; képességgel ruhazza föl őt, mely által az magának az elsőséget kivíthatja. Az ember dolgozni, munkálkodni született, mely munka őt az életének s emberiségének fenntartásához eszközül szolgáló dolgok s javak megszerzésére képesíti.¹⁾

Minden esetben egy nagy fogalom foglaltatik a cél fogalmában. S ez a szabadság fogalma. A személyiség, mely céljait önjavára maga határozza meg, mely tehát önmagában és önmagáért létezik, szabad is egyszersmind.²⁾ A céllal együtt mondatott tehát, hogy az ember, mint szabad lény (egyén) hatalma alá hajthatja a nem szabad világot.³⁾

Hogy Ahrens szavaival éljünk: az ember önmagáért való létezéséből foly az önmagáért való birtoklás is. S így a tulajdon a személyiségnek visszatükrözése, tárgyiasítása a külső vagyon-világban.⁴⁾

Ha tehát emberi célok megvalósítására szolgáló eszköznek nevezzük a tulajdont, úgy az egész tulajdonrendszert

¹⁾ Ahrens Henr. Naturrecht oder Rechtsphilosophie (1871.) II. 68. §: „Franklin hatte, wie schon Aristoteles. — den Menschen als ein Werkzeug machendes Wesen (tool making animal) definiert; durch seine Arbeit in der Natur schafft auch der Mensch die Werke und Werkzeuge, die sein Machtgebiet nach allen Seiten erweitern, und sein individuelles Dasein in der Fülle des Naturlebens ergänzen. (109. l.)

²⁾ Krause, System d. Rechtsphilos. (1874. Kiad. Röder.) 38. l.

³⁾ Hegel, Grundlinien der Philosophie des Rechts. (1840. Kiad. Gans.) 44. §: „Alle Dinge können Eigenthum des Menschen werden, weil dieser freier Wille, und als solcher an und für sich ist, das Entgegenstehende aber diese Eigenschaft nicht hat. Jeder hat also das Recht, seinen Willen zur Sache zu machen, oder die Sache zu seinem Willen, das heisst mit andern Worten die Sache aufzuheben und zu der seinigen umzuschauen, denn die Sache als Aeusserlichkeit hat keinen Selbstzweck, ist nicht die unendliche Beziehung ihrer auf sich selbst, sondern sich selbst ein Aeusserliches.“ (80. l.)

⁴⁾ Ahrens, N. R. II. 68. §. 110. l.

tágabb értelmezéssel a szabadságból kiindulónak tekintjük.¹⁾

Az emberiség tökéletesedése okvetlen annak elismerésére vezet, hogy a tulajdon-intézmény nélkülözhetlen. Midőn az emberi vágyó tehetség a gondolkodó tehetséggel kezd egyesülni, midőn a szükségesség érzete kombinálva az ok és okozat felismerésével, a jó s hasznos megkülönböztetésével, egy sokkal özszerübb elvek sorozatát, az eszmények és képzelt jogállapotok rendszerét hozza létre, akkor a fogalmak, melyek az embert a tökéletesedésre ösztözzik, a tulajdon intézmény életbeléptetésére vezetnek²⁾; és az ember meg a küldölgök közti viszony, mely eddig az egyéni szabadságból folyólag csak előképét, jobban mondva rudimentumát tette a tulajdonnak, most mint jogintézmény lép föl, mint megvédése annak, mi az emberi szükségletek kielégítése és észszerü célok elérésére a külvilág dolgai által eszközöndő.

Ama állapot, midőn az egyesek birtokába hozott kültárgy a többiek által mint olyan ismertetik el, mint a melytől a birlaló meg nem fosztathatik, vagyis ama intézmény, mely által az egyén birtoka, mint jogos becsültetik, s mások erőszaka ellen megvédetik, a tulajdoni állapot³⁾, a tulajdon intézmény. A tulajdon, mint jogintézmény tekintve, nem más, mint azon intézmény, mely által egyfelől az ember meg az az emberi hatalom s erő, másfelől a természet összeköttetése folytonos és szabályozott módon, az ember s az emberiség fejlődésének céljából, eszközöltetik. Ez intézmény

¹⁾ Roscher. Grundlagen der Nat.-Oekonomie (Syst. d. V. W. I. 1868.) 77. §. felemliti az angol nyelv azon sajátágát, hogy az a liberty és property fogalmakat oly közel állítja egymáshoz (144. l.) Így Fox 1784. dec. 1-i klaszszikus beszédében definicióját adja a szabadságnak, mely így kezdődik: „it consists in the safe and sacred possession of a man's property“ stb.

²⁾ Warnkönig Jurist. Encyel. (1853.) 117. l. nem esodálja, hogy Kínában kifejlett magántulajdon nincsen, ha a kínai nyelv a „szabadság“-nak megfelelő szóval nem bír.

³⁾ Le Play. La réforme sociale (1864.) I. 97. l.: „De même que la religion, la propriété s'est spontanément établie chez tout les peuples élevés à un certain degré de civilisation.“

⁴⁾ Warnkönig Rechtsphilosophie (1854.) 152 §: „denn das ausschliessliche Recht auf eine Sache steht ihm nur dann zu, wenn die Andern seine Herrschaft über die Sache als eine rechtliche anerkennen.“ (327. l.)

azon nagy alaptörvény, melyen a rendezett és termékeny művelése és használata a dolgoknak, megkönnyítése és finomítása az emberi szükségletek kielégítésének, biztosság, rend és erkölcsiség nyugszanak.¹⁾

Ez intézmény aztán alapja lett az emberies érzeteknek, lendítője az erkölcsi haladásnak²⁾, a gazdasági és ipari előmenetelnek.³⁾ Érdekében áll tehát az emberiségnek saját jólléte miatt a tulajdon-intézményt minél teljesebb s okszerűbb alakban érvényesíteni, annak megvédését biztosítani.

A tulajdon a legfontosabb valamenynyi dolgokra vonatkozó jogok közt, mivel legeredetibb s legönállóbb⁴⁾, egyszersmind legtermészetesebb és legszükségesebb.⁵⁾

II. A TULAJDON BÖLCSELETI ELMÉLETE.

Elmélet alatt általában, s a tulajdon elmélete alatt különösen rendszeres foglalata értetik azon elvek és igazságoknak, melyek a tulajdoni viszonyok körére vonatkoznak, azt magyarázzák, és általános törvényt előhoznak. Vizsgáljuk e szerint ama elveket, melyek a tulajdoni jogviszonyok tünetényeinek ok és okozat szerinti összefüggéséből vonattak ki, — keressük ama törvényeket, melyeket a tulajdon belső természetszerinti kapcsolatának tanulmányozása hoz le.

¹⁾ Walter N. R. 155. §. 111. l.

²⁾ Trendelenburg N. R. 93. §: „Das Eigenthum hilft die Idee der individuellen Sittlichkeit weiter vollziehen.“ (166. l.) — Hildebrand, Die Nationalökonomie der Gegenwart und der Zukunft I. (1848.) 44. §: „Erst das Eigenthum ist die Quelle individueller moralischer Kraft geworden.“ (243. l.) „In ihm offenbart sich die individuelle Ideenwelt durch die That, wie in der Sprache durch das Wort.“ (244. l.)

³⁾ Roscher Grundl. d. N. Oe. (1868.) 77. §: „Wie sich die Arbeit der Menschen nur unter Voraussetzung persönlicher Freiheit zu ihren vollen wirthschaftlichen Bedeutung entwickeln kann, — so das Capital mit seiner produktiver Kraft nur unter Voraussetzung freien Privateigenthums.“ (143. l.)

⁴⁾ A tulajdon e jellegét joggal emeli ki Stahl Phil. d. R. II. (1845.) 294. l. (21. §.) és Warnkönig Encyclop. 139. §: „Das erste und ursprüngliche unmittelbare Sachenrecht ist das Eigenthum.“ (401. l.)

⁵⁾ Annak szükségét tagadja Hugo Lehrb. d. Naturr. 104. és 105. §§.

Mindezen tanok és elvek kiderítése, melyek e jognak részeire vonatkoznak, teszik a tulajdon elvont tanát, bölcseletét; s így mind ama fogalmak megismertetése, melyek e joggal kapcsolatosak, teszik tárgyát ez értekezésnek.

Ámde minden jognak elvei a létező jogviszonyokból merithetők csak, s azért a priori észből tett okoskodás a tulajdon bölcseleténél sem állhat meg¹⁾, — elveinkét a jogviszonyokból, s nem a jogot elveinkből vonván le.²⁾

Mivel minden jog, így a tulajdon is, csak formalis abstrakció³⁾, annak anyagi része csakis a jogviszonyokban létezik; — alaki része sem más, mint az elvonás, melyet a jogviszonyokból meritünk.⁴⁾

A tulajdonról szóló elvont tanokat sem lehetséges egy fogalomból deduktív uton kifejteni, mivel a jogelv nem abszolút, hanem csak ott van, hol jogviszonyok léteznek.⁵⁾ Megyünk az empiriából felfelé, s generalizáljuk az eredményt.

Behozás, — az egyes létező jogviszonyok vizsgálata és kritikája, ez a jogok bölcselete: ez vezethet csak általános érvényű szabályok felállításához. Nem pusztán a pozitív jogok vizsgálata teszi a jogbölcsélet tárgyát, — de még

¹⁾ Warnkönig. Encycl. 47. §: „Da nun die Rechtswissenschaft als praktische Wissenschaft, sich mit dem befasst, was praktisch gilt, — so kann von rein abstrakten Grundsätzen, oder von solchen, aus welchen ein blosses moralisches Sollen abgeleitet werden kann, so wie a priori constituirten Begriffen in derselben nicht die Rede sein.“ (79. l.)

²⁾ Paulus, de regula iuris: „Regula est, quae rem, quae est, breviter enarrat; non ut ex regula ius sumatur, sed ex iure, quod est, regula fiat.“ (f. 1. D. 50. 17.)

³⁾ Vagy mint Warnkönignél, nem: formelle, hanem: formirende.

⁴⁾ Minden jogviszonyban ugyanis e kettőnek kell meglenni: t. i. a konkrét anyagnak, mely tényleges hivatással bír a jogviszonyokra, s az alaknak, melyet az emberi elvonás számára ad. Bővebben Savigny System des heut. römischen Rechts. (I. 333. l.)

⁵⁾ Unger System. I. (1868.) Einleit: „Als Rechtsatz kann nur jene Regel erscheinen, welche durch ihr äusseres Dasein Geltung und zwingende Macht hat; was nach der individuellen Überzeugung Einzelner Regel sein sollte, was nach dem subjektiven Dafürhalten der Einzelnen die Norm eines Verhältnisses zu bilden hätte, das ist eben nicht wirkliche geltende Norm und Regel, d. h. nicht Recht.“ (4. l.)

azok bírálata is, a felvilágosodott észnek követelményei is a joghoz alkalmazva.¹⁾

A szétválasztó-módszer mellett, — melyet fejtegetéseinkben követünk, — helyt adunk e szerint a tiszta okoskodásnak. A tulajdonbölcsélet tehát ép úgy fogja az adott viszonyokat vizsgálni, mint azokat kritizálni.²⁾ Sőt amennyiben a történelem által felmutatott viszonyokra való utalást segédszerül használja — módszere nem csak szétválasztó, nem csak bölcséletileg okoskodó, de egyszersmind történelmileg fejtegető is. Az elvont jogtudomány becsét e három módszer kellő harmóniában való felhasználása teszi.³⁾

Ezek szerint a tulajdont részeire felbontva fogjuk vizsgálni; azt a jogviszonyoknak szellemi és anyagi faktorai szerint tekintjük. Szólunk először a tulajdon alapjáról, aztán annak tartalmáról, minőségéről, végül annak korlátairól (menynységéről).

Alapja mint minden fogalomnak úgy a tulajdonnak is az, a mi annak létrejöttét, kifejlését lehetővé tette; vagyis itt a mi a jogot joggá teszi. Tárgyi részeit a fogalomnak teszik: annak tartalma, vagyis mindaz, mit a jogfogalom magában tart (jogosítványok) és annak határai, korlátjai, vagyis mindaz, a meddig a tulajdon kiterjed.

Ezek ismertetése teszi a tulajdon-bölcsélet tárgyát.

¹⁾ id. m. id. h.

²⁾ A jogbölcsélet helyes módszeréről l. Lassalle, Das System der erworbenen Rechte. I. (1861.) 70. s. kk. II.

³⁾ Walter N. R. 6. §. 6. l.

A TULAJDON ALAPJA.

Említve volt a bevezető részben, miszerint minden jognak oka és fizikai alapja nem lehet más, mint a szükség. „Igy kellett lenni“, — ez minden jogfejlődés kategóriájuk parancsa, mely „kell“ a természetből, az ember lényéből foly. De keresnünk kell még azon kategóriát, mely a jogviszonyok lényegének alapja; azt a mi a jogot. névszerint a tulajdont joggá teszi. Mi azon pont, melyre állapítva a hatalomban levő tárgy birását, azt mások elismerni, vagyis a tulajdont becsülni, — kötelesek?

Erre több theoriát óhajtunk feleletkép bemutatni, s legelőször a legrégebb elméletet, a természeti ősállapot elméletét.

1) *A természeti állapot elmélete.*

Ezen elmélet szerint a polgári állapot előtt létezett egy u. n. természeti állapot, melyből később emelkedett csak ki az emberiség, és lépett a jogi s állami élet mezejére.

E tan felállítói kigondoltak egy állapotot, melyben az igazi természeti jog uralkodott, — s melyből fejlődött a társadalom állapota.

Kedvenc elmélet volt ez a XVII-ik században.

Belőle folyólag a tulajdon alapját illetőleg a foglалás és szerződés elméletei tanítottak.

a) *A foglалás elmélete.*

Minden tulajdonnak kezdete oda vihető, hol a tárgy elfoglaltatott. Azért sokan alapját a tulajdonnak az elfogla-

lásban akarták keresni, állítva, hogy a gazdátlan dolgok elfoglalása már a természettől fogva jogos és legészszerűbb cím, melyhez a magántulajdon eredetét és alapját kötni lehet.¹⁾

Grotius Hugo (1583—1645) a negatív vagyonszövetség-ből indul ki, mikor senkinek sem volt valamihez joga. Ha az emberiség folyton azon állapotban marad, melyet ő természeti állapotnak hi (s melyet a keresztény hit ősállapot gyanánt tanít) soha oka és alkalma nem lett volna a vagyonszövetséggel felhagyni. Az emberiség rossz tulajdonai megelégedetlenné tették pusztán azon javak élvezése iránt, melyet a föld élelemnek önkényt termelt, lakás gyanánt nyújtott, s ruhához természet szerint adott. Ők kényelmesebb életmódot keresve oda jutottak, hogy — egyrészt azon körülmény, miszerint a ki mit saját kényelmére készített, a másoknak át nem engedte, másrészt a szétválás és új földek keresése okaiból, a közös vagyont magánbirtokká változott át ott és annak, a hol és a ki abból egy részt használat gyanánt elfoglalt²⁾, még pedig a közös birtok címén; itt Grotius Cicero-ra hivatkozik, a ki szerint (de finib. lib. 3. 20.) „Theatrum licet commune sit. recte tamen dici potest, ejus esse eum locum, quem quisque occupaverit.“

Ugy látszik ez elv bir kifejezést a római jogban a jusztiniáni kompilációban is: „Quod enim nullius est, id ratione naturali conceditur occupanti“³⁾ azt vélve, hogy ezen foglalást már az „ész“ is (naturalis ratio) tanítja. E gondolko-

¹⁾ Gros K. H. Lehrbuch der philos. Rechtswissenschaft (1841.) 146. §: „Demjenigen, welcher sich einer herrenlosen Sache dergestalt bemächtigt, dass er sie körperlich inne hat, kann solche nicht entzogen werden, ohne auf seinen Körper, durch welchen er sie inne hat, einzuwirken; er ist also, vermöge seines ursprünglichen Rechts auf seinen Körper, alle Andere von jedem Einwirken auf die mit demselben verbundene Sache auszuschließen befugt. — Die erste Erwerbart, alles Eigenthums ist demnach die Besitzergreifung einer herrenlosen Sache. (54. l.) (Itt Gros ugyan a tulajdon szerzésről beszél csak, de könnyen átlátható, miszerint ő a szerzőmód (a tulajdon kezdete) és a tulajdon alapja közt a testhez való jog folytán semmi különbséget se tesz.)

²⁾ De iure belli et pacis lib. II. cap. 2. II. 2. (Cocceji-féle kiadás fölosztása. 1751.)

³⁾ Dig. lib. 41. tit. 1. fr. 3.

dás volt (Grotiuson kívül még Pufendorf, Blackstone, Burlamaqui, Thomasius. Heineccius s többeké is.)¹⁾

Nem kevésbé szerencsétlenebbül hozza le Wolff a tulajdont.²⁾ A dolgok szerinte közösek, melyekhez többnek is van joga (II. 1. §. 4.); még pedig azért, mivel minden embernek egyforma a kötelezettsége az iránt, hogy magát fön-tartsa; ámde a dolgok használata nélkül ez nem történhetvén, — az embereknek joga is egyforma a dolgokra vonatkozólag (u. ott. §. 6. 7.); egyenlően mindenkié, de egy dolog senkié. *Natura omnes res corporales sunt communes, quaelibet nullius.* Mindenki tehát használhatja a közös dolgot, — s a míg használja más által nem zavartathatik, aztán ismét más használhatja. Ámde nem ellenkezik az észszel, hogy ezen állapot beszüntettség, s a magántulajdon állapota bekövetkezzék. — Minő cselekvény eszközlendi ezt, arról Wolff hallgat, csak ezen tételt említi föl (173. §.): *Si quis in communione primaeva actu quodam externo declarat, quod ipse solus re uti velit, seu usum ejus sibi soli cesserit, eandem dominio suo subjicit! S ennél fogva kinek-kinek saját akaratától függött valamely dolgon tulajdont nyerni!*

Tagadhatatlan az, hogy foglalásnak kellett lenni a magánbirtok eredetének. Hogy bárki birtokolhasson valamit, azt elébb birtokába is kell vennie. De a birtokba vétel nem azonos a tulajdon alapjával. Hogy az eredet, a kezdet, mint itt a foglalás oly következményeket foglaljon magában, melyek azon eredet jogosságát képesek legyenek igazolva fenntartani, kell, hogy az olyan elven kezdjen létezni, megmegtámadhatatlan. Ámde a foglalás, a pusztá birtokba vétel elve épen nem követelheti azt, hogy a foglalón kívül más azt a jogos birtokszerzés elve gyanánt elfogadja.

A birtokba vétel általános tény. Igaz. A növények, az állatok csak úgy élhetnek, hogy birtokukba veszik, a mi életük fenntartásához szükséges. Igaz, hogy a tulajdon fizi-

¹⁾ Pufendorf Sámuel (1632–1694.) *de iure naturae et gentium*; lib. 2; cap. 3. — Blackstone: *Commentaries of the laws of England*. II. ch. 1. — Thomasius Keresztély: *Institutionum iurisprud. divinae* (1688.) II. 10. §. 58–64. — Burlamaqui: *Element. c. 7. 8.* — Heineccius. *Elementa iur. nat.* Lib. I. §. 130–134.

²⁾ Wolff. *Jus naturae. Pars II. c. 1. 2.*

kai alapja a szükség, s az ebből kifolyó birtokba kerítés. De ki óhajtaná itt keresni a jogi alapot? Hisz épen azt keressük, mikor lett ezen birtokból tulajdon!) A foglalás nem jogi tényező, akár történjék az felosztás, akár birtokbavevés által. Hiányzik itt még azon szentesítő erő, mely ezen egyedül személyes ténynek a jogosság színét kölcsönözze.²⁾

Hisz azon elmélet szerint, mely az első foglalóra ruhazza a tulajdon címét, az, a ki valamely lakatlan tájra első érkezik, birtokába véve a földet, azzal tulajdont nyerne. S a később jövők az első foglalóban az új föld jogos urát lennének kötelesek elismerni, ki mindegyiknek csak annyit juttathatna a földből, a mennyi neki tetszik, minthogy valóban is, ezen elmélet semmi megszorítást fel nem állít, egészen átengedve a foglalást az egyéni erőnek. Mily ingatag ezen álláspont, kitetszik már abból is, hogy semmiféle jogositványt nem ismerünk, mely korlátlan lenne. Minden jog határolva van már ott, hol egy más jogalany joga kezdődne.³⁾

Hisz így rablás lett volna Amerika elfoglalása már elvben is, hol csak a vadak beleegyezése vagy átengedése adná a tulajdon jogát; míg jól szemügyre véve épen azok, kik a foglalást védelmezik, veszik ótalmuk alá, — akár tudatlanul, akár, mint nagyobb részt tudatosan, — az erőszak hatalmát. Mert ha volt valami, a mi ezen kezdetleges tulajdonnak érvényt szerezhett, az csakis az erő, a hatalom volt, mely ki nem zárta azt, hogy az első foglaló után jött erősebb

¹⁾ Legkényelmesebb mindenütt valami ősi, velünkzűletett jogokra hivatkozni. Így Gros id. m. 144. §. „Es bedarf zur Begründung der rechtlichen Möglichkeit des Eigenthums an einzelnen Sachen. keines Vertrages, weil eine vermöge des allgemeinen ursprünglichen Rechts vorgenommene Handlung eines Jeden von selbst, ohne die Einwilligung Anderer, rechtliche Wirksamkeit haben muss. (54.) (!)

²⁾ Trendelenburg NR. 93. §. (Anmerkung): „H. Grotius hat eine *communio bonorum primaeva* angenommen und das Eigenthum aus Theilung oder Occupation erklärt; indem zur Theilung ein ausdrücklicher, zur Occupation ein stillschweigender Vertrag vorausgesetzt wird. Die Theorie des Vertrages (wie des unbedingten Staatwillens) entbehrt eines innern Grundes, welches erst beide berechtigen und befestigen würde.“ (170.)

³⁾ Ahrens - Bihari Természetjog (1872.) „Minden jognak határai vannak a társadalom minden tagjai hasonló jogaiban. Úgyde a foglalás tényében nincs semmi megszorítás.“ (183. l.)

amazt ismét kiszoríthatá; vagyis: az első foglaló tulajdonának csak ereje által tudott érvényt szerezni. De nem is adhat tekintélyt a birtoklásnak azon körülmény, hogy elfoglaltatott, mert az egyéni foglalás a többieket nem kényszerítheti az elfoglalt dolog iránti tiszteletre, pedig e nélkül tulajdon nem létezhetnék.

Végre a foglalás többé nem alkalmazható korunkban. Ma nincsenek többé el nem foglalt dolgok, s a modern jog szerint az állam tekinti magát minden el nem foglalt dolog jogos birtokosának. S e szerint a korunkban szerzett tulajdon minden bölcselmi alapot nélkülözne.¹⁾

δ) A szerződés elmélete.

Erezték az előbb mondottakat maguk a foglalás elméletének vitatói, kik hogy jogászilag tetszetős alakba öltöztették teoriájukat, ehez még a szerződést kötötték. Okoskodva, azt taníták, hogy az emberek foglalásaikat biztosítandók szerződést kötöttek a felett, miszerint egymás (elfoglalt) javaikat megvédjék. Így maga Grotius. Szerinte szerződést kötöttek az emberek (pactum tacitum vel expressum) a felett, hogy tulajdonul bírja kiki azt, a mit elfoglalt.²⁾ (Elválasztva élesen nincs Grotiusnál, vajjon tehát foglalás-e vagy a szerződés legyen alapja a tulajdonnak, s azért csakis együtt tárgyalható.³⁾

Hobbes világosan kimondja, hogy a szerződés előtt (az őállapotban) magántulajdon nem lehet, mert akkor mindenkinek mindenhez van joga, azé a jog, kié a hatalom⁴⁾ s

¹⁾ Ahrens Bihari id. m. 184. l.

²⁾ Ut quod quisque occupasset, id proprium haberet."

³⁾ Ugyan így Pufendorf is magyarázat gyanánt fölveszi a szerződést a foglaláshoz. „Ergo proprietatis rerum immediate ex consensione hominum tacita aut expressa proflexit,” de iur. natur. lib IV. cap. IV. §. 4.

⁴⁾ Hobbes Leviathan, or the matter, form and authority of Government (1651) Szerző által latinra fordítva 1668. — C. 14: „Jus naturale est libertas, quam habet unusquisque. potentia sua ad naturae suae conservationem suo arbitrio utendi, et (per consequens) illa omnia, quae eo videbuntur tendere, faciendi Sequitur (itaque) in conditione hominum naturali omnium in omnia ius esse, ipsis hominum corporibus non exceptis.

U. attól Elementa philosophica de Cive (1643) C. 8. 10. „In statu naturali subjugare vel etiam occidere homines cuique licitum est, quoties id suo bono conducere videtur.“

igy ez örökös harcból¹⁾ csak a szerződés vezette ki az embereket, melylyel a jogok korszaka áll be.²⁾ A tulajdon csakis az ezen szerződéssel létrejött államban található föl mint jogintézmény.³⁾

A tant határozottan kifejtve találjuk Rousseau-nál.⁴⁾ Ő nem fogja fel az ősállapotot oly tragikusan, mint Hobbes; az emberek nem harcolnak egymás ellen, sőt szépen megélnék ők egymás mellett társadalom nélküli állapotban, sziklák, bokrok közt, állatok bőreibe takarózva. Jogot csak ez állapotból szerződéssel kilépvén nyernek, mikor mint a költő éneklí

„ . . . Foederis aequas
Dicamus leges“ Aeneid. XI.

szerződésük szerint alakítva a jogviszonyokat, egymásnak megígérik, miszerint személy és javaik fölött örkednek⁵⁾, egész valójukat e szerződésben a közösségnek adván, azt ettől aztán, már mint tagjai a közösségnek ismét visszakapják.⁶⁾

Rousseau jogról igen, de a tulajdonról különösen keveset szól.⁷⁾ De hogy ennek is a szerződés alapja, látjuk ezt az ezen elv kifejtőjénél, — a hirhedt „System de la

¹⁾ De cive I. 12: „Negari non potest, quin status hominum naturalis, antequam in societatem coiretur, bellum fuerit: neque hoc simpliciter, sed bellum omnium contra omnes.“

²⁾ Ezért nevezi Haller Restauration d. Staatswiss. I. 43 l. Hobbest az összerződés feltalálójának, s így minden forradalom apjának (Pauler, Bev. az észj. 1852. 102 §.)

³⁾ De cive. Lib. I. c. 9. 10. 13. Lib. IV. c. 15.

⁴⁾ J. J. Rousseau, Citoyen du Genève. — Du contrat social ou principes du droit politique (Oeuvres Complètes II. köt. Bazel 1795.) Iratott 1761.

⁵⁾ Du contr. soc. L. I. Ch. 6: „Trouver une forme d'association, qui défende et protège de tout la force commune la personne et les biens de chaque associé, et par laquelle chacun s'unissant à tous, n'obéisse pourtant qu'à lui-même, et reste aussi libre, qu'auparavant? — Tel est le problème fondamentale, dont le contrat social donne la solution.“ (19.)

⁶⁾ U. ott. „Le pacte sociale se réduit aux termes suivantes: Chacun de nous met en commun sa personne et toute sa puissance sous la suprême direction de la volonté générale; et nous recevons en corps chaque membre comme partie indivisible du tout.“ (20. l.)

⁷⁾ id. m. Liv. I. Ch. IX. (du domaine réel) semmi följegyezni valót nem foglal magában, ámbár a tulajdonról szól (27 — 31. ll.)

nature“ szerzőjénél¹⁾, ki szerint a tulajdon alapját a szerződésben találjuk, azért, mert ez is egyik előny a társadalomban, mely előnyért a szerződés létrejött.²⁾

Igen számosan akadtak Rousseau óta, kik minden jogot az államban — a szerződésből vezettek le.

Sok ellenvetést — mint felhozottak már — e helyt idézni nem akarunk. A modern tudományban sokkal csekélyebb fontosságú már e tan. mintsem hosszas cáfolása időpazarlás ne volna. Elég azt megemlíteni, hogy az egész őszállapot egy oly fikció, melynek alapja sincs. Embert társadalom kívüli állapotban képzelni lehetetlen, mert ott csak tiszta érzéki vagy tiszta szellemi lények lehetnek.³⁾ Az emberi természet társulást kíván. az egyes el sem érheti az ő hivatását, mint észlény, — hanem csak társadalomban és ennek segítségével. Jogaihoz az emberiség szinte csak a társadalomban jut, s helyesen jegyzi meg Krause, miszerint épen azért elkerülhetetlenül szükséges a bizton szervezett társadalmi rend, hogy minden ember az ő jogait egy organikus egészben nyerje meg.⁴⁾ Paradoxon tételben: „a természeti állapot“ — természetellenes állapot, s azért ezen feltevésből lehozott minden okoskodás öszszedül.

De vannak még másnemű tanítói is a természeti állapotnak, a racionalisták ezek, kik közül megismertetni Kant és Fichte Gottliebét, hivatalunkban áll.

2) *Az absztrakt rationalismus.*

Kant mindent reformáló szelleme a jogbölcseleti elméletekbe is új nézetet hozott. Ő mindenek előtt tisztán logikus uton, egyedül az észből következtetve, — eltekintve a világ

¹⁾ A francia szöveg nincs kezemnél, azért csak az 1841-ben megjelent német kiadást idézhetem (System der Natur, Lipsze.) Szerzője Mirabeaud (álneve b Holbachnak)

²⁾ id. m. IX. fej: „Die Gesetze, wenn sie gerecht sein wollen, müssen... einer möglichst grossen Anzahl von Bürgern die Vortheile zusichern, um deretwillen sie den Gesellschaftsvertrag eingegangen sind. Diese Vortheile sind: Freiheit, Eigenthum und Sicherheit.“ (130.)

³⁾ Istenek vagy állatok Aristot. Polit. I. 2. Vagy mint Plátónál. Az istenek és istenfiak.

⁴⁾ Krause. R. Ph. 105. l.

valóságaitól, — keresi a legfelső tételt, a legformálisabb jogtételt, mint az emberek coexistentiájának maximáját. Ebből von azután le tételeket, bírálja, ócsárolja vagy helyesli a főálló jogviszonyokat.

Végső elemzésben összefügg az ősalapot elméletével, a menyinyiben egy nem történeti, de az észből felállított állapotból, mely társas lehetett, de polgári nem, — vonja következtetését az elmélet; mely állapotban — eltekintve attól egészen az államot — szó van a tulajdonról, házassági s örökjogokról stb. Ezen abstrakciók — melyek lényegükben mindig önkényesek — következnek Kant és Fichténél.

a) Kant. Midőn a XVIII-ik században, — az addig tulnyomó anyagi bölcselet rég várt ellenhatásaképen — Kant Immanuel saját eszmei bölcseletét tudta érvényre emelni, lényeges változások álltak be a jogbölcsélet tanainak magyarázásában is. Kant a formális rationalismust léptette életbe, mely alapja lőn jogbölcséleti theoriáinak.

A Kant tana a tulajdon alapjáról fővonásokban a következő¹⁾:

Minden jogot absztrakt modorában a szabadság és akaratból vezet be. Minden jogtétel a priori tétel, mivel az az ész követelménye (dictamen rationis). Azon tétel, miszerint mindaz, ki a birtokomban levő tárgyat sérti, szabadságomat sérti, analytikus a priori tétel, s így jogaxioma is; mely nem a jogból, de magából az észből vonatik le.²⁾

A természeti jog a polgári alkotmány állapotában, — vagyis mindaz, a mi a priori tételekből levonható a tételes törvények által — meg nem sértethetik, s így kell érvényben lenni az államban e tételnek: „mindaz, a ki oly elv szerint cselekszik, mely által lehetetlenné válik nekem, hogy hatálmam alatt levő tárgygyal mint enyémmel bánhassak, az engem sért meg.“³⁾

¹⁾ Munkája: *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre* 1797 (I. Kants SS. WW; kiadták Rosenkranz és Schubert; IX-ik kötet: *Metaph. d. Sitten und Pädagogik.*) Lipse 1838.

²⁾ *Id. m. 2. §:* „Die Vernunft will, dass dieses als Grundsatz gelte, und das zwar als praktische Vernunft, die sich durch dieses ihr Postulat a priori erweitert.“ (53. l.)

³⁾ *Id. m. 9. §.* (65. l.)

A polgári társaság törvényeinek kötelessége, hogy mindenkinek az övét biztosítva tartsa.¹⁾ De minden garantia már felteszi, hogy valaki már bir is valamit. S így a polgári állapot előtt, (vagy attól eltekintve) kell állapotnak lenni, melyben már lehetséges az „enyém s tied“ (így nevezi Kant a tulajdont). Ezen állapot a jog provisorius állapota, szemben a másik, peremptorius állapottal.²⁾

Ezen enyém s tied a birtokbavétel által tétetik lehetővé, (apprehensio physica) mely egy eszményi birtokon alapul, e tétel szerint: mindaz, a mi szabadságomnál fogva birtokomban van, s azt én birni is akarom, az az enyém.³⁾ Épen ezért Kant a foglalást, mint a tulajdonnak tapasztalati címét (empirischer Titel) valóságos jognak veszi.⁴⁾

De az eszmei cím, (Vernunfttitel) mint Kant a tulajdonnak alapját (az ész által való igazolhatást) nevezi, nem más, mint szerződés. Ezen szerződés azonban nem valami speciális tény, a mely a társadalmi állapotba való belépéskor köttetik, mint Grotius felfogja, de csak egy eszme, mindnyájuk a priori egyesült (szükségkép egyesülendő) akarátának eszméje. Ez az alapja a tulajdonnak Kantnál, melyet, mivel a tulajdon létezik, hallgatagon elkerülhetlen föltétel gyanánt kell elfogadnunk (conditio sine qua non), még pedig azért, mivel egy ember akarata mást nem kötelez.⁵⁾

¹⁾ Id. m. 9. §: „Denn bürgerliche Verfassung ist allein der rechtliche Zustand, durch welchen Jedem das Seine nur gesichert, aber nicht ausgemacht und bestimmt wird.“ (65.)

²⁾ U. ott.

³⁾ Id. m. 10. §: „Was ich (nach dem Gesetze der äusseren Freiheit) in meine Gewalt bringe, und wovon, als Object meiner Willkür, Gebrauch zu machen ich (nach dem Postulat der praktischen Vernunft) das Vermögen habe: endlich, was ich (gemäss der Idee eines möglichen vereinigten Willens) will es solle mein sein, — das ist mein.“ (67. l.)

⁴⁾ Id. m. 6. §: „Der blosse physische Besitz (die Inhabung) des Bodens, ist schon ein Recht in einer Sache. . . Die erste Besitznehmung hat also einen Rechtsgrund (titulus possessionis) für sich, welcher der ursprünglich gemeinsamer Besitz ist, und der Satz: Wohl dem, der im Besitz ist, (beati possidentes!) weil Niemand verbunden ist, seinen Besitz zu beurkunden, ist ein Grundsatz des natürlichen Rechts, der die rechtliche Besitznehmung als einen Grund zur Erwerbung aufstellt, auf den sich jeder erste Besitzer fussen kann“ (59.)

⁵⁾ Id. m. 15. §: „Denn durch einseitigen Willen kann Andern eine Verbindlichkeit, die sie für sich sonst nicht haben würden, nicht auferlegt werden.“ (75. l.)

A kanti jogfilozofia akhilles-sarka minden egyes jogozat magyarázásánál előtűnik. Egy ember egyedül, soha jogok közé nem jöhet, mivel egy ember soha se lehet jogviszonyban; azon iskola, mely minden jogot absztrakt módon az emberi akaratból van le, belátva azt, hogy így soha se jut jogrendszerhez, az egyes részleteknél kénytelen ama pozitív elemet becsusztatni, melyet a modern jognézlet már a jogkifejlés alapja gyanánt kíván (társadalmi alakulások, jogviszonyok).

A tulajdonról szóló fejezeteiben Kant nagyon is belátja, miszerint hogy valakit én arra kényszerítsek, hogy szabadságomból folyó jogomnál fogva elfoglalt „enyém“-et megbecsülje, ez magával a szabadsággal ellenkezik, t. i. azon másíknak szabadságával.¹⁾ Ugy segít tehát Kant magán, hogy egy eszmei posztulátumot állít fel, melyet bebizonyítani meg se próbál, mivel ez „conditio sine qua non.“ Bizton kérdehetjük, mire való a juristának az ideális föltevés?

Ezen eszmei fogalom az akaratok kicserélése²⁾, vagyis: az emberek egymást biztosítják, hogy az akaratokat tiszteltben tartják. Ezen szerződés, illetőleg egymást-biztosítás nem jogi tény Kant előtt, hanem már fogalmilag a külső jogi kötelekek általánosságában, a viszontkötelezettség egyetemes szabályában fölismerhető.³⁾

Amde ezen egymást-biztosítás csak a polgáriálladamban található föl, a hol valami egyetemleges (collectiv — allgemein) akarat azon hatalommal bíró tényező, mely mindenkinek kellő biztosítékot képes nyújtani⁴⁾, vagyis: külső, nem pusztán eszmei enyém- s tiedjog csak államban létezhetik.⁵⁾

¹⁾ Kant. id. m. 8. §: „Nun kann der einseitige Wille in Ansehung eines äusseren, mithin zufälligen Besitzes nicht zum Zwangsgesetz für Jedermann dienen, weil das der Freiheit nach allgemeinen Gesetzen Abbruch thun würde.“ (64. l.)

²⁾ U. ott. „Ich bin also nicht verbunden, das äussere Seine des Anderen unangetastet zu lassen, wenn mich nicht jeder Andere dagegen auch sicher stellt, er werde in Ansehung des Meinigen sich nach ebendenselben Princip verhalten.“

³⁾ U. ott.

⁴⁾ Ki ne venné itt észre Rousseau „volonté général“-ját?

⁵⁾ Id. m. 8. §: „Also kann es nur im bürgerlichen Zustande ein äusseres Mein und Dein geben.“ (64. l.)

Ezen állapota a tulajdonnak a végleges tulajdon (peremptorius). A viszonyt, mely a tulajdonos és a tárgy (nem egyedül a birtokban levő, de a tulajdonban levő tárgy) közt fenáll, Kant észleges birtoknak hja. Ezen észleges birtok, possessio noumenon, nem más, mint azon birtoklás, a melytől — a hogy magát nagyon is bölcseletileg kifejezi — a pusztán tényleges birtok tér és időre szóló feltételei elvonatnak, elkülömböztetve ezen utóbbit a tényi birtoklástól, melyet ő possessio phaenomenonnak nevez.¹⁾

Kantban csak kifejtését találta azon irány, mely már Thomasius és Wolffnál feltalálható; az alanyi formális okoskodás iránya.²⁾ Tagadhatlan érdeme, miszerint az empirismus fölött való elsőbbségét erkölcsi és jogi tudatunknak kimutatta volt. Ámde a hiánya jogfilozofijának leginkább ott tűnik elő, — eltekintve az okoskodás elhibázott sorrendjétől, a mikor t. i. a konkrét viszonyokat egy üres formai szabályból vonja le, annak megfordítottja helyett, — a főnehézség tanaiban ott van, a hol mintegy tetézve az előidézett zavart, a természeti állapothoz fordul. Igaz, hogy nem állítja annak való létezését, de állít annyit, hogy gondolatban Pufendorf-ként elvonatkozik minden jogtól és államtól, egyedül eszéből akarja megállapítani a jog alapfogalmait.³⁾

Ha mi a természeti állapot tanát elvetendőnek tartottuk volt azon okból, mivel az fikcio, és semmi alappal nem bír, — épen semmi sem harcol a mellett, hogy a kanti felfogást, mely mint kimutatva volt, szintén önkényes okoskodás, akár ajánlandónak mondani, akár hosszabb vita tárgyává tenni óhajtsuk.

¹⁾ Ezen kissé nehézkes meghatározás könnyebben fölfogható Kant e két tételének vizsgálása által. Id. m. 7. §. 63. l. — „1) Lehetséges valamely külső dolgot enyémül birni akkor is, ha az nincs tényleges (phaenomenon) birtokban; és 2) nem lehet valamely külső dolgot enyémül birni, ha az nincs észleges birtokban; (noumenon possessio.)” — Hogy itt a noumenon birtok a mi kevésbé metafizikus „tulajdon” szónkkal egy és ugyanaz, könnyen felismerhető.

²⁾ Thomasius Keresztély. Fundamenta iuris naturae et gentium ex sensu communi deducta (1705.) I. 5. §. 29. „Jus naturae cognoscitur ex rationatione animi tranquilli” és Institutiones iuris naturalis et gentium, autore Christiano L. B. de Wolff. (1750) 39—43 §§.

³⁾ V. ö. Kantnál id. m. az Einleitung zárszavait. (47. l.)

δ) Fichte János Gottlieb (1762—1814) bölcselete, mint folytatása az őt megelőző kanti filozofiának — subjektív idealizmusával a Kant racionalizmusát a végső határig vitte; művében¹⁾ a természeti jog absztrakt subjektív irányu művelése a legmagasb pontot érte el. Barokk módon tudja ő a legdemokratikusabb szabadságot az állami gyámkodással öszszeegyeztetni. — Tanai, melyek a tulajdonjogra vonatkoznak, néha tán nem is szellemdúsak, de annál kézzelfoghatóbbak.

Elméletét a jogról általában, röviden a következő néhány szóval akarjuk ismertetni. (Igen érdekes már különöségére nézve.)

Eredetileg az „Én“ önmagát állítja (setzt sich.) De ezt csak egy „Nem-én“ (Nicht ich) fogalmi felvétele által teheti, mert felismerve az Ént, a Nem-ént is állítania kell; mely az Ént korlátozza. — Ha pedig az Én magát mint szabad Ént állítja, ezt nem teheti a nélkül, hogy a más „Én“-ek szabadsága által az elsőt korlátozva ne állítaná. Ha így van, „per se“ oda jut, hogy ő sok más szabad Én társaságában legyen, hogy ő egyén. — Az Én tehát másképp nem is gondolhatja magát szabadnak, mint mások által korlátozott szabadnak. Ezen korlátozások összesége a jog. S minthogy ő ezen korlátozásba megegyezik, a jogot csak szerződés szentesíti, melyben egyik szabadságának korlátozásába beleegyez, és a többiek ugyanezt megteszik. — Mint minden jognak, a tulajdonjognak is alapja a kölcsönös megegyezés, mely szerint mindenki kijelenti: ez enyém! s ez által hogy: a többi tied lehet.²⁾ — Ezen megegyezés vagy szerződés a kétoldalu szerződés kellékeivel bir. Mindenki mondá a többinek: ezt akarom tulajdonul birni, de követelem tö-

¹⁾ Joh. Gottlieb Fichte. Grundlage des Naturrechts nach Principien der Wissenschaftslehre 1796. (SS. WW. kiad. Fichte I. H.)

²⁾ Id. m. I. rész; 12. §: „Worauf gründet sich nun ihr Eigenthumsrecht an die bestimmten Objekte, die durch die Theilung jedem zufallen? Offenbar lediglich darauf, das ihr Wille nicht streitig, sondern übereinstimmend war; das darauf, was dem Einem zukommt, der Andere Verzicht gethan hat. Dadurch, das der Eine sagt: nur dies soll mein sein; sagt er, vermittelst der Beschränkung durch Gegensatz: das Ausgeschlossene mag dein sein, und so umgekehrt der Andere. Also ihr Eigenthumsrecht wird vollendet durch die gegenseitige Anerkennung, ist durch sie bedingt, und findet ohne diese Bedingung nicht statt.“ (129. lap.)

letek, hogy a ti rája való igényeitekről lemondjatok. Mindnyájan felelnek neki, megegyezünk, de te a mienkre való igényeidről mondj le (II. 17. §.). Ebből kettő következik: 1-ször, hogy mindenki akar valamit birni; külömben ő nem szerződik, vagyis: minden szerződő, tulajdonos is egyszersmind¹⁾ és 2-szor, hogy mindenkinek megvan a formális akarata: szerződni. (196 l.) Ezen akarat kétféle; van akarata arra, hogy birjon: ez pozitív; arra nézve, hogy a többiek birtokát nem bántja, megbecsüli: ez negatív. — Az egész szerződés a következő lényegpontokon alapszik: Mindenki csak addig számíthat tulajdonra, míg ő a többiekét tiszteletben tartja; ha mások tulajdonát nem becsüli, a szerződés fel van bontva, s ő a zálogul adott tulajdonát — elveszti.²⁾ — Az államban tehát, hol a tulajdon mindig biztossittatik, a szerződés folytonos. Minden egyén valóban nyilatkozik abba belépni, a menyinyiben nyilván ügyleteket végez, melyet az állam halgatagon aztán megenged. (U. ott.)

Fichte később fölveti a tulajdon alapjának, a szerződésnek: célját. Kérdvén, mi ezen tulajdon fölötti szerződés célja, így felel: hogy megélhessünk. Ezen tétel a szerződés célja, annak szelleme. (Geist des Eigenthumsvertrages.) Alaptétele tehát minden észszerű államszerződésnek az, hogy a tulajdont, s az ennek megszerzésére célzó munkát megőrizze azért, hogy ebből az egyén megélhessen. (18. §.) Az állam e szerint minden polgárnak biztosítja a megélhetést; még pedig úgy, hogy ha valaki az államban munkája után megélni nem tud, úgy nem adatott meg neki az, mi minden körülmény közt az övé (a megélhetés). Vagyis: reá való nézve a szerződés felbomlott, s ő se köteleztetik más tulaj-

¹⁾ Id. m. II. 17. §: „Sonach hat jeder Staatsbürger nothwendig Eigenthum. Hätten die Andern ihm nichts zugestanden, so hätte er nicht Verzicht gethan auf das, was sie besitzen; denn diese Verzichtleistung ist nur gegenseitig.“ (196. l.)

²⁾ Id. m. II. 17. §: „Das Eigenthum eines Jeden wird durch jeden Andern nur so lange anerkannt, als der erstere das Eigenthum des letzteren selbst schon hat. Die geringste Verletzung desselben hebt den ganzen Vertrag auf, und berechtigt den Beleidigten dem Beleidiger Alles wegzunehmen, wenn er kann. Jener sonach setzt sein ganzes Eigenthum als Unterpfand ein, dass er das Eigenthum aller Uebrigen nicht verletzen wolle.“ (196. l.)

donának megbecsülésére. Ettől a pillanattól fogva nincs jogilag kötelezve bárki embernek tulajdonát elismerni (!)'.

Ilyenkor aztán kell, hogy az állam biztosítsa neki a megélhetést. Igen, de ha a többi szerződő kötelezi magát arra, hogy az egyik megélhetését biztosítja, s nem munkálkodhatván, őt azért fenntartja, ugy joga is van annak felügyelni, vajjon dolgozik-e kiki a maga szférájában annyit, a mennyire az illetőnek szüksége van. Van tehát az államnak felügyeleti joga arra nézve, hogy mint kezeli kiki tulajdonát.²⁾ Az államban a mint szegénynek, úgy henyélőnek sem szabad lenni.³⁾

A szerződés tehát ez: Mindenki megígéri, hogy tehetőségeihez képest dolgozik, hogy megélhessen, az öszszesség viszont az esetre, ha nem tudna megélni, létet biztosít. A társasági szerződés tehát a mint a tulajdon megvédését, úgy az egyesek gyámolítását is magában foglalja. A ki az államba lép, ezekre tényleg szerződik, — s eme feltételek elfogadása feltétele egyszersmind az államban élhetésnek.⁴⁾

Mind Kant, mint Fichte az ősállapot védői. — Mind kettő feltalálja azt, miszerint ez ősállapotból szerződés hoz át a társadalmi állapotba; s mind kettő e szerződésből teszi függővé a tulajdont. Ámde míg Kant e szerződést fogalmi szükségességnek veszi, — addig Fichte azt folyton fenállónak, s majd minden cselekedetben ismételtnek tanítja.

¹⁾ Id. m. II. 18. §. 213. lap.

²⁾ Hogy Fichte ily gyermekes beszédet enged meg magának, azt csak az fogja fel, ki ismeri az ő tanait pl. a bűnösnek az államból való kikergetéséről, vagy pl. az arcképpel ellátott paszszusról, melyet minden állampolgárnak zsebében kell hordani (295. l.), s általában az, ki a sok trivialis, egyoldalú nézet-től hemzsegő munkáját olvassa.

³⁾ Id. m. II. 18. §. „Wie kein Armer, so soll auch kein Müssiggänger in einem vernunftmässigen Staate sein.“ (214. l.)

⁴⁾ Id. m. II. 18. §: Jeder von allen verspricht, alles ihm mögliche zu thun, um durch die ihm zugestandenene Freiheiten und Gerechtsame leben zu können; dagegen verspricht die Gemeine, im Namen aller Einzelnen, ihm mehr abzutreten, wenn er dennoch nicht sollte leben können. Alle Einzelne machen sich für diesen Behuf zu Beiträgen verbindlich, so wie sie es zum Schutze überhaupt gethan haben, und es wird eine Unterstützungsanstalt sogleich im Bürgervertrage mit getroffen, so wie eine schützende Gewalt errichtet wird. Der Beitritt zu der ersteren ist, wie der Beitritt zu der letzteren, Bedingung des Eintritts in den Staat.“ (215. l.)

— A Kant teoriájából sem többet, sem kevesebbet nem vonhatunk ki, mint azt, miszerint a magán tulajdon s az állam elválaszthatlan; Fichteéből pedig, hogy csak az államban van tulajdon, de nem megfordítva, miszerint tulajdon nélkül lehetlen volna az állam. Fichte elmélete szerint mi sem állna utjában az állampolgároknak, hogy vagyonszövösségre szerződjenek. Mig tehát Kant a két fogalmat koordinálja, — addig a másik bölcselel tanítása szerint az állam magában tartja a tulajdont, sőt a fölött intézkedési joga is van.¹⁾

Nem oly nehéz e két bölcseleltől ama nézethez átmenni, — miszerint az állami törvények teszik egyedül alapját a tulajdonnak.

3) *Történeti iskola.*

Kiindulva a történelem által megtartott azon körülményből, hogy majd minden később művelt nép földbirtoka kezdetben közösen műveltetett, — az újabb történeti iskola ebben azt látta, miszerint a közösből a magánbirtokba való átmenetel vagy a közönség közti felosztás, vagy auktorítások által való adományozás formájában jött létre. S eszerint minden magántulajdon alapja a törvény erejével bíró akarat nyilvánulásában, (mely azonban szerződés nem lehet) rejlik. Csak a törvény alapja a tulajdonnak, és törvény nélkül nincs tulajdon.

Már előbb, mint a történeti iskola a jogban fellépett volna, számos tudóst találunk, kik a törvényben keresik a tulajdon alapját. Így a franciák közt Mirabeau²⁾ és Toullier³⁾, továbbá Montesquieu⁴⁾ és Robespierre, ki szerint a tulaj-

¹⁾ A két bölcselel közti különbséget, s a természetes átmenetet Kanttól Frichtéhez s Hegelhez nagy szorgalommal iparkodik magyarázgatni Stahl jogbölcseletének majd egész 1-ső kötetében.

²⁾ Mirabeau ezt mondja: „A tulajdon a törvény erejénél fogva szerzett vagyon. Egyedül a törvény alkotja a vagyont, mert csak a politikai akarat mivelheti azt, hogy mindnyájan lemondjanak igényeikről, ez ad az egyes birtok élvezetének közös címet és védelmet.“ V. ö. A hrens-Bihari id. m. 187. l.

³⁾ Toullier Droit civil français; vol. II. 64. §.

⁴⁾ Montesquieu. Esprit des Lois (Paris, 1867. Az első kiad. megj.: 1748., kijavítva: 1757.) Livre 26. Chap. XV: „Comme les hommes ont renoncé à leur indépendance naturelle, pour vivre sous les lois politiques, ils ont renoncé à la communauté naturelle des biens pour vivre sous des lois civiles. Ces premières lois leur acquièrent la liberté; les secondes la propriété. Il ne

don nem más, mint a törvény által garantirozott élvezése a javaknak.¹⁾

Legelőkelőbb képviselője ez iránynak Bentham Jermiás, az ujabbkori jogbölcselek közt legkevesebb függőség-gel, legtöbb originalitással tárgyaló angol író.²⁾

Elmélete forrongásba hozta az egész tudós világot, zavarba hozta az összes eddigi rendszereket, s határozott bátorsággal támadja meg a metafizikai fogalmakat, melyeken idáig a jogot alapulni vélték; — azt tekinti, mi jó, mi hasznos, mi szerez örömet és gyönyört³⁾, és erre alapítja a jogosságot is, állítván, hogy csak az jogos, a mi hasznos. A tulajdonra térve át, ott úgy találja, miszerint semmi kép, semmi látható vonal sincs, mi a tulajdon-viszonyt az ember és a tárgy között kifejezhetné⁴⁾, a viszony metafizikai. Azt állítja, miszerint e viszonyt szinte csak a hasznossággal lehet kellőkép megmagyarázni. A tulajdon azon várományi alap, miszerint a birtokolt dologból hasznunk lesz. Szavaival: „A tulajdon csak várományi talap. ama várományé, hogy azon dolgokból, melyeket irántuki viszonyaink következtében birtokolni mondunk, — bizonyos hasznokat huzandunk.“ De e váromány csak a törvény műve lehet. Senki biztos reményt

fant pas décider par les lois de la liberté, qui, comme nous avons dit, n'est que l'empire de la cité, ce qui ne doit être décidé que par les lois qui concernent la propriété. C'est un paralogisme de dire que la bien particulier doit céder au bien public: cela n'a lieu que dans les cas où il s'agit de l'empire de la cité, c'est-à-dire de la liberté du citoyen: cela n'a pas lieu dans ceux où il est question de la propriété des biens, parce que le bien public est toujours que ch un conserve invariablement la propriété, que lui donnent les lois civiles.“ (409. s. k. l.)

¹⁾ „La propriété est le droit, qu'a chaque citoyen, de jouir de la portion des biens, qui lui est garantie par la loi.“ (V. ö. Ahrens NR. (1871.) II. §. 74—143. l. jegyzet.)

²⁾ Bentham. Traité de législ. civile et pénale (1801) franciául Dumont István; ez után magyarra fordította: Polgári és büntető törvényhozási értekezések címén Récsi Emil (1842.)

³⁾ Bentham id. m. I. kötet: A tvhozás és polg. törvények elvei. „Semmi szörzálhasogatás, semmi metafizika, nem kell tanácsért menni sem Plátóhoz, sem Aristoteleshez. Kin és gyönyör, ezt minden ember érzi.“ (3. lap.)

⁴⁾ Bentham id. m. 139. l.

Itt Bentham Kantra emlékeztet, ki a tulajdont szinte értelmi birtoknak nevezi (l. Kant): az elméletek e hasonlóságára már Ahrens is figyelmeztet. (Ahrens-Bih. id. m. 188.)

nem köthet ahhoz, hogy e vagy ama tárgyból hasznot húz, ha a tárgy maga sem biztos; — ezt a biztosságot csak a törvény adhatja. S ezek szerint a törvény lehet egyedül alapja a tulajdonnak, mivel: „tulajdon s törvény együtt született, s együtt hal meg. Mielőtt törvények valának, semmi tulajdon nem volt; vedd el a törvényeket, s oda minden tulajdon“¹⁾).

Tagadhatatlan, miszerint Bentham igen helyesen fogta föl a tárgyat. A tulajdon alapját oda vinni, hol a jognak biztosított léte van, hol azt respektálni kötelesség, minden esetre tapintatos. Megtámadtatik Bentham az u. n. észjogi iskola által alapelveiért, nem tetszetős dolog előttük a jogot nem mint abszolútumot de csak mint hasznot, mint relativ valamit felfogni. Mindazok, kik a jogot viszonylagos érvényűnek el nem ismerik, egyenlő rosz néven veszik ez elmélet fölléptét, s dacára hogy e tan s a történeti iskola hívei mindegyre szaporodnak²⁾, azt mint megkésettet, s magát már születése előtt túléltet tekintik³⁾.

Bentham épen nem ijedt meg már Plátónak azon elvek ellen tett érvelésétől, melyeket az akkori szofisták felállítának a törvény s állam onnipotenciájáról⁴⁾, sőt ha-

¹⁾ Id. m. 141. l.

²⁾ Távól legyen részünkről az utilitarianismust és a történeti iskolát identifikálni; — sokkal inkább bírjuk a jog s jogos eszméit, hogysesem azt a hasznostól megkülönböztetni ne tudnók; s ha nem is tartjuk L u e a n u s mondását (Phars. Lib. VIII):

„ Sidera terris ut distant,
ut flamma mari, sic utile recto:“

egyébnek mint egy szép versnek, mégse állitjuk B e n t h a m mel, hogy a jogos és hasznos fogalmak körei egymást egészen takarnák. Mi B e n t h a m et a tulajdonról szóló fejezetében, — addig, mig erről s a törvényről szól, követjük csak elismeréssel.

³⁾ Igy R a u m e r Frigyes is. „So wären wir laut Bentham am Schlusse einer mehr als zweitausendjährigen wissenschaftlichen Entwicklung der Begriffe von Sittlichkeit, Recht, Politik, wieder bei den nichtigen Grundsätzen angelangt, welche schon Plato mit unwiderstehlicher Kraft widerlegt.“ Geschichtl. Entwicklung d. Begr. von Recht, Staat u. Politik. (1826.) 233. l.

V. ö. P a u l e r. Bev. az észj. (1852.) 202. §.

⁴⁾ Plátó már a maga idejében, ha nem is jogászilag, de elragadó szépséggel irt „De republica“ művében „entschieden bekämpft die Ansicht der Sophisten, nach welcher alles Recht und alles Gesetz erst mit dem Staate und in demselben entsteht.“ Stöckl Lehrb. d. Gesch. d. Philos. (1870.) 31. §. 111. l.

tározottan kimondja: „egyedül a törvény teremtett oly tartós birtoklást, mely megérdemli a „tulajdon“ nevet“¹⁾, s az állami előnyöket egyenkint s összesen a törvény által nyújtott biztosságnak tulajdonítja.

A történeti iskola álláspontja tehát ez: A tulajdon nem az egyénből, annak u. n. veleszületett jogaiból indul ki, s mint ilyen nyer elismerést az államban; — de megfordítva, csak az államban, az állam által keletkezik, s úgy ruháztatik át az egyesekre, mint az állam tárgyaira. Az állam alapítja meg a tulajdont, s az állam védi is törvényeivel. — S ha tán néha a történelemben úgy látnók, hogy valamely népnél a tulajdon-jogfogalom az egyénből kiinduló, úgy az csak látszat. Trendelenburg²⁾ azt jegyzi meg a rómaiak tulajdon-intézményéről: a római jogban minden név, melylyel tulajdonviszonyokat illetnek, az egyéni akarat és önkény-uralom jellegét viseli magán; (mancipium; vindicatio; dominium; servitus;) a mi a rómainak tulajdonában van, azon uralkodik, még pedig minden idegen fogalmat kizáró önhatalommal; úgy látszik, mintha minden tulajdon az egyesekből indulna ki, s mintha itt csak jogok volnának, melyeket a tulajdonos maga alapított a nélkül, hogy kötelezettségeket is vállalt volna magára³⁾. De ez valóban nincs így. Közvetve vagy egyenesen, minden tulajdon az államakaraton nyugszik. Rómában is ezt látjuk a földtulajdonnál, mely a közös határnak egyes darabokra való felosztásából származik. Hol a fekvőség foglalással jutott állami kézbe, ugyanezt látjuk. A középkorban is a németeknél a császár minden jogos birtok kutfeje, s benne látható a tulajdon erkölcsi alapja⁴⁾ épen úgy, mint a magyar adományrendszerben minden fekvő tulajdon a királyi hatalmon nyugszik.⁵⁾

Ez elmélet ellen tett többrendű kifogás nem oly fontos, mint a minőnek látszik. Azon érv van ezen tan megdöntésé-

¹⁾ Bentham id. m. 137. l.

²⁾ Trendelenburg N. R. 168. s kk. ll.

³⁾ Így fogja a római tulajdont föl Hildebrand is, a miért ezt azzal vádolja, hogy sokat tett a tulajdon elfajulásához. Nationalökonomie (1848.) I. 253.

⁴⁾ Ranke. Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation (1839.) I. 52. s k. l.

⁵⁾ V. ö. Wenzel. Magyar magánjog (1872.) I. 319. s kk. ll.

A többi népek földtulajdonának eredetéről alább közlünk ismertetést.

hez, miszerint a törvény a jogviszonyok jogtalan organizációját követhetné el, s ilyenkor a legjogosabb s legjogtalanabb egyforma érvényű volna, nem tehetvén senki jogosság tekintetében különbséget p. a Code-Napoleon-féle s a török kényuri törvények szabályozta tulajdon között.¹⁾ Nyilvánvaló a kényszerített okoskodás, mivel itt öszszecseréltetik a tulajdon alapja annak mikénti szervezésével; Walter igen helyesen oldja fel a tételt, megkülönböztetvén a kérdést: „létezhetik-e a tulajdon, mint jogintézmény az államon kívül is?“ ettől: „mikép alakul az államban ez intézmény, s mikép szervezendő?“²⁾ S az első kérdésre csakis nem-mel felelhetünk. Az pedig, hogy a felhozott példánál maradjunk, miszerint Franciaország s Törökország tulajdonának jogos volta egészen egyforma, nem is tagadjuk; azt tagadva, könnyen képzelenségre jutnánk; ha t. i. csak a franciaországi tulajdon jogos, de a törökországi nem, akkor az okoskodás vége, hogy vagy nincs is tulajdon Törökországban, s e szerint ott tulajdont respektálni senki se köteles; vagy van, de nem az, a mi van, hanem valamely más, a mi nincs!

Ismételjük tehát azon elvünket, hogy az állami törvény lehet egyedül alapja a tulajdonnak, mivel csak ez tételezi fel a rend s biztosságot, s a pusztá birtok megvédését.³⁾

Külömben is az egész Krause-féle transcendentális théoria, mely a tulajdonban úgy individuális mint szociális elemet is meg akar különböztetni, azért áll egészen elszige-

¹⁾ Ahrens Bihari i. m. 187: „Ha a tulajdon vem az ember természetéből származik, ha csupán a törvény eredménye, a legönkényesebb határozatoknak van kitéve, s valamely törvény által eltörölhető, mint az létrehozott.“ Még inkább a *Naturrecht* 1846-iki kiadásának 255-ik lapján, hol a fölemlített példa is előhozatik. Ez a legújabb kiadásban nincs már meg.

²⁾ Walter id. m. 157. §: „Ein Anderes ist (aber) die Frage: Ob es ausserhalb des Staates ein Eigenthum als Rechtsinstitut gebe? — Ein Anderes die: Wie es sich im Staate aus dem Rechtsgefühl zu einem Rechtsinstitut durchbilde, und danach zu organisiren sei.“ (113. l.)

³⁾ Helyesen ír Barante *Questions constitutionnelles* (chap. 5.) „La propriété est évidemment le premier objet d'une société formée par des hommes libres. La société a commencé par la possession mise sous la garantie commune. Ce principe de justice a reçu son application dès le moment, où la société se formait, c' était sa règle.“

telten, mivel azt sem maga Krause¹⁾, sem tanítványai Ahrens és Röder²⁾ kellő világossággal ki nem fejtették.

Az ujabbkori jogbölcselek legnagyobb részt a törvény elméletét követik. Ez elmélet mellett van az eklektikus Warnkönig Ágoston, ki ez álláspontról igen szép bírálatát közli a többi elméletnek.³⁾ Ahrens határozatlan, s egy igen gyenge ellenvetést fölhozva⁴⁾ ítéletének bővebb kifejtése nélkül fejezi be cikkét.

Ifjabb Fichte (I. H.) „System der Ethik“-jében az általunk is védett elvhez szegődik.⁵⁾ Trendelenburg a birtok tényéből magyarázza a tulajdont akép, hogy a többség akarátának nyilvánulását, a törvényt feltételezi s hozza számitásba.⁶⁾

Walter Ferdinánd a keresztény álláspontu írőkkel (Stahl itt sok fölöslegest beszél özsze) szinte a szükségképeni állami rendet mondja a tulajdon megalapítójának.⁷⁾

Puchta⁸⁾ szerint minden törvénynek első feladata a javak embereknek való kiosztása, melyet aztán, — el-

¹⁾ Krause. Abriss des Systems der Philosophie des Rechts oder des Naturrechts (1828.) Legujabban Röder adta ki Das System der Rechtsphilosophie cím alatt (1874.)

²⁾ Röder. Grundzüge des Naturrechts oder der Rechtsphilosophie. (1846.) a tulajdonról I. 197. s. kk. II.

³⁾ Warnkönig Rechtsphilosophie, 151—163 §§. Es „Die gegenwärtige Aufgabe der Rechtsphilosophie (Tübinger Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft, VII. köt.) 260—271 II.

⁴⁾ Ahrens-Bihari id. m. 187—188 II. szerint a törvény nem lehet alapja a tulajdonnak, mert csak a már levő tulajdont védheti. — Ez, figyelembe véve az általunk mondottakat így javítható ki: „A tulajdont akkép alapítja meg a törvény, hogy a szerzett birtokot védi.“

⁵⁾ System der Ethik II. R. 94. §-ban a tulajdon ép úgy definiálja, mint a hogy mi ép most javítókat Ahrenset. „Das Eigenthum ist durch das Recht anerkannte und damit durch die öffentliche Rechtsmacht geschützte Besitz“

⁶⁾ Trendelenburg id. m. 93. §. „Erst die Anerkennung des Ganzen, also das Gesetz, gibt dem Willen in der Sache Bestand, und verbürgt ihm über sie die allgemeine Verfügung. Erst dadurch wird das Eigenthum Eigenthum, und nähert sich der Natur der Organe, welchen der Wille, und zwar innerhalb ihrer Sphäre allgemein einwohnt.“ (167. I)

⁷⁾ Walter id. m. 157. §: „Das Eigenthum als Rechtsverhältniss ist (also wie die Familie ein nach den Thatsachen der Natur gebildetes schlechthin unentbehrliches Stück der gesellschaftlichen und bürgerlichen Ordnung“ (113. I)

⁸⁾ Puchta Cursus der Institutionen. I. 55 I.

ismertetvén, hogy az: „enyém“, — mint tulajdont szerzek meg.

Korunk legnagyobb jogászát Savigny-t szinte ide számíthatni nagy örömünk, ki nyíltan megvallja, hogy csak az államban való együttlét által, a pozitív törvény által osztódhatnak föl a javak egyes emberek tulajdona gyanánt.¹⁾

Méltán melléje állítható a legnagyobb nemzetgazda és bölcselő Mill Stuart is, a kinek nézetei a történeti iskolával majdnem szóról-szóra ugyanazok.²⁾

4) *Nemzetgazdasági elméletek.*

a) A munka theoriája.

Ujabb időben nevezetes szerep jutott ez elméletnek. Sőt előbb, mikor még a tulajdon alapja a foglaltságban, mint egyedül észszerűben kulminált, már tanítva volt ez elv. Minden esetre nagy haladás volt már Locke-nál, midőn nem egyedül a foglaltságban, de azon cselekvényben látta a tulajdon alapját, miszerint az elfoglalt birtokot az ember munkája által szükségéi kielégítéséhez használhatóvá teszi. Alapgondolata, miszerint isten mindenki számára teremté a földet, s így mindenki természet szerint ura annak, a mit munkája és szorgalma által magának megszerzett. — még pedig ura anynyiban és oly mérvben, a mely mérvben ura saját maga testének és cselekedeteinek.³⁾ Ez elvet kö-

¹⁾ Savigny System I. 56. §.

²⁾ L. A szabadságról írt művét (II. I. 1) Ismerteti Lange „J. Stuart Mills Ansicht“ (1866) 58 s. k. l. Nézete ez: A dolgok feletti mindenemű uralom, akármely állapotban a magánosság állapotán kívül, csak is a társaság, illetőleg az a fölött uralkodó hatalom beleegyezéssel lehetséges. Még azt is, a mit egyes ember egészen maga, a társadalom nélkül hozott létre, — csak a társadalom akarata mellett tarthatja meg. Nem is maga a társadalom, de egyesek vennék el tőle birtokát, ha a társadalom magát szenvedőlegesen viselné, ha ez tömegben, vagy az e célra felállított intézmények által a birtoknak háborítását meg nem hiúsítaná. A vagyonnak felosztása tehát mindig a társadalom szokásai és a törvényektől függ. Ezen szabályok a szerint, a mint a közönség nézetei és fölfogásai változnak, — különböző idők s különböző helyeken igen eltérők.

³⁾ John Locke, Two treatises on Government. (1690.) I. c. 4.

veté később a negyevü Smith Ádám is, (1723—1790) ki híres munkájában¹⁾ a javak szerzésének főforrását a munkában találja, — midőn kimondá, hogy föld és tőke segítségével csak a munka a javak alapja, és semmi más; — már ő elveté magvát azon irányzatnak, mely később különösen a nemzetgazdák elméleteiben oly nyomós módon nyilatkozott; — már ő megállapítá a munka elméletét a tulajdon alapja gyanánt. A birtoknak semmi más forrása mint a munka; a földbirtok első elfoglalása maga munka, s megfordítva minden munka folytonos foglalás. — A még kopár földnek értéke nincs, ámbár hasznos lehet (mint minden más eszköze a munkának), de értékét csakis a munka adhatja. A hol munka nincs, nincs birtok, s viszont a hol birtok van, munkának is kell lennie. Ilyen felfogása van Bastiat Frigyesnek is. „Isten anyagokat, erőket adott az ember rendelkezése alá. Ez anyagok, erők elsajátítására vagy kell fáradság, vagy nem. Ha nem kell, az ilyent senki sem oly esztelen, hogy mástól vegye. Itt nincs sem szolgálat, sem érték, sem csere, sem tulajdon. Ha fáradság szükséges, ez jogosan arra hárul, ki a kielégítést élvezi. Ez a tulajdon elve . . . Áll tehát az, miként az ember személyi tekintetben munkája által tulajdonossává lesz az egész létesített hasznosságnak, bármekkora legyen is abban a természet része, — de társadalmi szempontból az emberek egyik a másik irányában csak az értéknek, — mi a munka kifolyása. — tulajdonosai. . . Bastiat okoskodása röviden: „Minden tulajdon érték, minden érték tulajdon. A minnek nincs értéke, az ingyenes, a mi ingyenes. az közös“²⁾).

E tan korunk nemzetgazdáiban meleg fölkarolókat talált. Mindazok, kik az elvont okoskodást a jogtudomány köréből kiszorítani iparkodnak, — kiknél csak a nemzetgazdaság az igazi jogfilozofia, ellentétben a még igen sok jogbölcselőnél túlnyomó „észjogi“ frazeológiával (melynek értéke

¹⁾ Inquiry into the nature, and causes of the wealth of nations. (1776.)

²⁾ V. ö. A nemzetgazdaszat philosophiája Bastiat szerint: c. értekezését Úcsvay A-nak a Jogt. Közl. VI évf.-ban (1871: 393 s. kk. de különösen a 417. lapon.)

igen csekély, — mindazok, kik a jogbölcseleti alapfogalmakat nemzetgazdaságiakkal iparkodnak fölcserélni. kikhez szegődik hazánk neves nemzetgazdája Kautz Gyula is¹⁾, — mindezek egy gazdasági kategoriát vesznek fel a tulajdon alapja s forrása megfejtéséhez, állítván, hogy a munka az, mely e kérdés egyedül helyes megoldását lehetségessé teszi.

E tan könnyen talál magának alapot azon majdnem általános érvényű tényezőben, mely az emberek munkássága. Nem egyes eset az mint a foglalás, nem egyes ténykedés az, mint a szerződés, de általánosabb érvényű, általánosabb tény.

Ha a tulajdon csak értékkel bíró dolgokon létez (a mit kétségbe senki sem vonhat) abból az következik, hogy senki se birhat tulajdonul valaki valamit előbb, míg az értéket nem nyer. Ámde az emberi munka adja csak az értékét. — s érték nélkül nincs tulajdon, tehát a tulajdont az emberi munka adja.²⁾

Szivós kitarással védik ezen elméletet a nemzetgazdák. A múlt századbeli bölcsező Mendelssohn Mózes ép úgy, mint a mély jogász értelemmel író Leist vagy a szocialista ellenes Thiers vagy Bastiat a tulajdon elvéül a munkát veszik.³⁾ — Ez utóbbi sajnálkozik a fölött, hogy a juristák nem tudnak a római jog szegényes fogalmain fölülelmelkedni, s ezen a rabszolgaságot alapul bíró jogot a nemzetgazdasági fogalmakkal fölcserélni nem merik.⁴⁾

¹⁾ V. ö. Dankwardt Nationalökonomisch-civilistische Studien (1862) 121. l., — Lindwurm Arnold Grundzüge der Staats- und Wirthschaftslehre (1866) 154. l.

Kautz Gyula. Jogtudomány és nemzetgazdaságtan (Akadem. értek. 1868) 12 l.

²⁾ Ezt érezték a spanyolok Locke idejében, (1700 s ezért annak, ki még el nem foglalt területet be mert keríteni, fölszántani és bevetni, — tulajdont adtak V. ö. Baudrillart Politikai gazdaság. (Ford Keleti 1863.) I. R. VII. 1. (50. l.

³⁾ Mendelssohn. Jerusalem (1783.) 32. l. — Leist, Ueber die Natur des Eigenthums (1859.) — Thiers. Du droit de la propriété. (1848) — Bastiat. Petits pamphlets I. (Bastiatnak nézeteit a Jogt. Közl. előbb idézett helyén ismerteti Ócsvay.)

⁴⁾ Bastiat id. m. I. 279 s. kk. II — Hasonlóan Acollas, Manuel de droit civil 1870. (Páris) I; 731 (1. Ahrens id. m. II. 138.) Sőt e mozgalom már

Tagadhatatlan az, hogy a munka mindig a termelés legfontosabb forrása; az államnak iparkodni kell tehát, hogy azon munkát, a mely észleges célból végeztetik, mint a tulajdonszerzés egyik legnemesebb módját védje, támogassa; kötelessége neki arra ügyelni, hogy a társadalmi kör mindinkább a munka egyetemes köre legyen, s a jótétemények ép úgy, mint a tulajdon, az államban ha lehet a dolgozókat illessék. Ezen elv keresztülvitele az is, hogy a szárazföld államai eltörülvén a hűbéri és urasági jogokat, a földtulajdont azok kezeire bocsáták. kik századok óta azt gyümölcsöztették.¹⁾

Ha jobb is a munka-elmélet a határozottan rosz foglalásinál anynyiban, a menynyiben általánosabb kategóriára épít, mint az elszigetelt egyéni cselekmény, — mégis méltán kérdehető, eléggé általános-e ez? S hamar átlátjuk, miszerint sokkal inkább egyéni még a munka is, hogysem ennek azon az alapon, melyen a foglalási elméletet elvetettük, — helyt adhatnánk. Mivel az, hogy foglalni nem mindenkinek lehet, mig sokkal többen munkálkodhatnak, — semmi horderővel nem bir annak megállapításához, hogy ez utóbbi általános kategória. Avagy nincsenek-e elegend, kik dolgozni nem tudnak, mégis kell, hogy tulajdonnal birjanak, mivel ez természeti szükséglet.²⁾ Azonkívül elfeledi a munka theoriája azon nem figyelmen kívül hagyandó körülményt, melyre legelőször Ahrens figyelmezteti a tudományt³⁾, miszerint a munka az embereknél, — a szerint mint a munka-képesség az emberekben — igen különböző. Természeti ajándék a munka-

huzánkba is átesapott; s látjuk hogy (Kautzon kívül) ifjú tudósunk D. Pulszky Ágostnak se elég induktív a római jog mivel egy akadémiai felolvasáson így szól: (A római jog s az ujabbkori jogfejlődés, 1869.) „Már a csillagászat egyesült a dynamikával; a physika részei mindinkább közelednek egymáshoz; az elméleti tudományokban is az észtan a lélektannal szorosabb viszonyba fűződik, — sőt napról-napra szaporodnak a jelenségek, melyek szerint ez az élettannal azonosodnék. S ugyanez eredményre kell a jog s közgazdaság tudományainak jutni . . . A római jog. . . kénytelen a szerepből kiesni, melyet két ezredévig viselt; alapja többé nem lehet a jogtudománynak, miután ez már nem mint a társadalom úra és korlátozója, de mint eszköze és fegyvere jelenkezik az általános jóllét kivivására “ (26—27 ll.)

¹⁾ Ahrens Bihari id. m. 185.

²⁾ Ahrens NR. II. 74 § — 138. l. (Magy. kiad 185.)

³⁾ U az. U. ott.

képesség, mely ajándék ép oly különböző egyesekben, mint a minő különbözők maguk az emberek. A munkához megkivántató testi s lelki erő (lángész, ügyesség) lehet mondani esetlegesség az emberben, nem függ saját akaratától, — s legtöbb esetben a legnagyobb különműséget okozza a munkában, ezzel a tulajdonszerzésben. S így a munkaermőt vitatói a tulajdon alapját esetlegességben keresik, ép úgy mint mások az első foglalónak véletlen szerencsésjében. (Bár iparkodjanak is legujabban némelyek az értéket azon fáradság után becsülni, melyet a dolgon munkálkodó véghezvitt, — nagyon ingó talap lenne ez is.)

A munkát tehát igenis egyik — s legfőbb — módja gyanánt tiszteljük a tulajdonszerzésnek¹⁾, de azt mint minden tulajdon alapját el nem fogadhatjuk, mivel a kérdést vele meg nem oldhatjuk.

b) Szocializmus; kommunizmus.

A nemzetgazdasági eszmék rohamos fejlődése nem volt gátolható abban, hogy mindama tanok előadásában, a melyeket a munka, ipar és forgalom filozófiája gyanánt ismeretet, szélsőségbe ne essék.

Igaz, hogy a szocializmus tanai, ép úgy a mint a kommunizmusé nem a jogbölcselet alkatelemét teszik; igaz, hogy a társadalom-filozofia ezen modern alakulása sokkal általánosabb alapokon nyugszik, mintsem a tárgyunk keretén kívül ne foglalhatna helyet; de néhány vonással rá fog a dolgozat mutatni ama pontokra, hol a társadalom-bölcselet ezen irányai a jogbölcselet körét metszik, kitünteti a fővonalakat, a melyek az említett szocialisztikus fölfogás következményeként a tulajdonnak magánjogi bölcseletén is áthuzódnak.

A történelem majd minden korszaka mutat fel jelenségeket, a melyek a mai szocialisták és kommunisták tanainak előzői gyanánt tekinthetők. Hogy a Plátó szocializmusa nem privátképzéledés, azt már abból a polémiából is következtethetjük, a melyet Arisztofanes Ekkleziázuzáiban ellene

¹⁾ Már Kantnál s az egész iskolájánál föltaláljuk azon fölfogást, mely szerint a munka általi foglalás az első természetes szerzőmódja a tulajdonnak.

Egyébiránt azt, hogy munka és szorgalom alapja minden gazdagságnak, érdekesen fejtegeti Ch. Comte. traité de domaine t. I. 49. s. k. l. V. ö. Warnkönig R Ph. 331. l

intézett.¹⁾ A mai szocializmus jelmondatait látjuk a Gracchusok beszédjeiben vagy még inkább a catilina-i öszszeesküvésnél.²⁾ A középkori reformáció szinte hirdetett ilyes elveket; Münzer alapelve: „omnia communia!“ eléggé ismert. Erasmus ép úgy, mint a platóni módra író Morus és Campanella hasonlókat tanítottak.³⁾

Az ujabbkori irányt Hildebrand kommunisták, st.-simonisták és szocialisták irányai szerint különbözteti meg a szerint, a mint az elsők (Baboeuf, Cabet, Owen, Engels) teljes vagyonszövetséget, a középsők (St.-Simon, Bazard) élettartamig tartó tulajdont, minden örökjog nélkül, az utósók pedig (Sismondi, Louis Blanc, Fourier, Considérant) olyféleképen rendezett tulajdoni viszonyokat kívánnak, hogy a vagyon, mint az együttesen szervezett munka eredménye, a hozzájárult egyének munkája, tőkéje vagy képessége szerint oszolja meg.⁴⁾

Lényegesebb támadások a tulajdon ellen a következő okokkal intézettek. Szabadság teszi alapját a tulajdonnak, ámde minden ember egyenlőképpen szabad, tehát egyenlőképpen kell minden embernek tulajdonosnak is lenni.

A tulajdon és bizonyos osztályok nyomora együttjár, tehát a tulajdon oka annak, hogy az emberek nagy része, — a szegénység. — nyomorog. S így egyszersmind a tulajdon az erkölcstelenségnek is alapja.

A tulajdon, mint mi is említettük, a legeredetibb jog; jogtalanság tehát, hogy csak bizonyos osztálya az embereknek élvezze azt; azért mindent közössé kell tenni.

Pedig ellenkezőleg. Az, hogy minden ember egyenlően szabad, s mivel ilyen, a tulajdon legeredetibb minden más dologi jog között, csak azt bírja következmény gyanánt, hogy minden ember egyformán szerezhessen természeténél fogva tulajdont. Nem arról lehet szó eszerint, hogy a kiknek tulajdonuk van, azoktól az elvétessék, de csak arról, hogy a

¹⁾ Roscher System I. (1868.) 147. l.

²⁾ Plut I. Graec 9. — Sallust. Cat. 20, 23, 37 — 39. — V. ö. Roscher id. h.

³⁾ Stöckl Geschichte. 558. l.

⁴⁾ Bruno Hildebrand, Die Nationalökonomie der Gegenwart und Zukunft I. (1848) 28 — 30 §§. (129 — 155 ll.)

kinek nincs, az szerezzon; így éppen az ellenkező jogosultsága tűnik szembe.¹⁾ Igaz, hogy a tulajdonállapot előtt nem volt különbség az emberek közt, nem voltak gazdagok s szegények, azok egyenlők voltak, de nem a jólétben, hanem a nyomorban. A tulajdonállapot nem szüli bizonyos osztályok nyomorát, de igenis szüli bizonyos osztályok jólétét; a nyomor előbbi, mint a tulajdonintézmény, a jólét a tulajdonnak következménye. Az emberek most nem egyenlők, a mint a kezdetleges állapotban voltak; de az akkori egyenlőség csakis a szegénységben, tudatlanságban és állatias állapotban nyilatkozott.²⁾

Proudhon volt az első, ki egy kissé erős szókkal kimondá a tulajdonról, hogy az lopás. (C'est le vol.³⁾ Ő utána egész sora az íróknak hangoztatá a divatosá vált formulát, a tulajdon nem más, mint a lopásnak törvényesen elismert formája. Talán nem mondanak ezzel oly nagyot, mint a minőnek az látszik. Mert eltekintve azon fogós kérdéstől, vajon mi kifogásuk volna ellene, ha az esetleg törvényileg megengedett lopás volna, bátran elmondhatjuk azt, a mire a Feuerbach-féle iskolát egész szélsőségig vivő álnevű német író figyelmeztet, hogy t. i.: ha lopásról beszélnek, ott már a tulajdont feltételezik.⁴⁾ A tulajdon előbb volt, mint a lopás, s így a lopás nem is lehet még időszaki szempontból sem hasonló a tulajdonhoz.

Proudhonnak, a szocializmus legragyogóbb tehetségű képviselőjének, s őszinte szavú lelkes védőjének tanai a magántulajdonról a következőkbe vonhatók legrövidebben össze:⁵⁾

¹⁾ Hegel id. m. „Hier ist die Behauptung falsch, dass die Gerechtigkeit fordere, das Eigenthum eines Jeden solle gleich sein; denn sie fordert nur, dass jeder Eigenthum haben solle.“ — 85. l.

²⁾ Hildebrand id. m. 44. §. 243 s. k. l.

³⁾ P. J. Proudhon. Qu' est ce que la propriété? ou recherches sur le principe du droit et du gouvernement (1840.) Előfutárja gyanául fölemlithető: Brissot Recherches philosophiques sur le droit de propriété et le vol. (1780.)

⁴⁾ Max Stirner: Der Einzige und sein Eigenthum. 1845. „Wie kann man stehlen, wenn nicht schon Eigenthum vorhanden ist? Was Keinem gehört, kann nicht gestohlen werden: das Wasser, welches Einer aus dem Meere schöpft, stiehlt er nicht. Mithin ist nicht das Eigenthum Diebstahl, sondern durch das Eigenthum erst wird ein Diebstahl möglich.“ (332. l.)

⁵⁾ Irányadó műve: „Système des contradictions économiques, ou philosophie de la misère. 1846. 2 k. — Ismerteti Hildebrand, id. m. 62 §. 308—310. ll.

A tulajdon monopol. — Ámde nem olyan jellegű, mint a monopóliumok általában. — nem független bizonyos iparkörtől, munkaeszköztől és helytől, nem pusztán a nyereségért létezik, nem változékony; hanem itt az egyedáruság fixirozva van, a földhöz szegeztetik, állandó, átvihető és örökölhető. A bizonytalan igény tartós joggá változik, s az, ami azelőtt a nyereséghez eszköz volt, most cél.

Közreműködhetik a jólét fejlesztéséhez épen úgy, a mint előmozdítója lehet a nyomoruságnak. A monopol-tulajdonosnak saját ipara iránt tartósabb és erkölcsösebb vonzódását teremt meg; csökkenti a haszonlesést; a szülőföld poézisát szüli; a hazaszeretetet azon haza iránt, mely minden nemzedéket egyesít. a legkisebb munkást is a maga körében tart és véd; a birtokosokban a proletároknak családapát és védnököt nevel. A tulajdon az ember egyéniségét tükrözi vissza. Valamint a szeretet tárgyának birtokba-vétele által nagyobodik, és annál gazdagabb lesz érzelmekben, minél inkább kifejezést adhat ezeknek, — úgy a tulajdon is az ember lényéhez ad valamit. növeli azt erejében és méltóságában. A tulajdon a családi élet által ápoltatik. — De csapás egyszersmind a tulajdon a társadalomra nézve, mivel ez jog épen úgy a használáshoz, a mint a visszaéléshez. A tulajdonos ur; és nemcsak felelősség nélkül tévedhet a használásban, de használhatja a dolgot magánérdekében úgy is, hogy az a közérdekkel ellenkező. — A tulajdon a munkásokat elnyomja; többet nem ad nekik, mint azon reményt: hogy szerencse, megfeszített szorgalom és takarékoság mellett egyszer ők is sujthatnak majd azon korbácscsal, mely őket kinzá. Jellemére nézve a tulajdonos ellensége a közjónak, s míg csak a tulajdona meg nem szűnik, ő sem szűnik meg az lenni. A tulajdon szociál és erkölcsellenes; szaporítja a proletáriátus bajait.

Kárhóztatói vannak a tulajdonnak a tudomány nevezetesebb emberei között is. Így Rousseau igen idegenkedik a tulajdontól; maga Beccaria azt borzasztó, tán nem is igen szükséges jognak nevezi, mely a szegénynek csak pusztá lételt hagy; Mably könyveiben a tulajdon eltörlését kívánja, és vagyonközösséget akar.¹⁾ Némelyek, mint Herbert Spen-

¹⁾ Rousseau, Discours sur l'inégalité 1754, P. 2. — Beccaria. Dei delitti e delle pene; 1705 cap. 22. Mably Doutes proposés aux économistes;

cer, azt óhajtánák, hogy az állam tartson meg magának minden földtulajdont, s az a magánosok tőkének adja ki bérbe.¹⁾

Nem tagadható a tulajdonnal való visszaélés. De az ember folyton ember marad. Ha észszel nem birna, rossz intézményeket nem állíthatna föl, az igaz; de jókat sem; a jó már magával vonzza a rosszat is. Nincs emberi intézmény, mely el ne fajulhatna; nincs erény, mely a bűn takarója ne lehetne. Szépen hasonlítja össze Hildebrand a tulajdonnali visszaélést a többi emberi intézményekkel, mondván: „A mint a család okozza a bűn terjedését, — a mint a szó a hazugságnak szülője, a mint a szabadság testvérgyilkossággá fajulhat, — ép úgy szolgálhat a tulajdon az erkölcsi, szellemi romlottságnak, a tulajdonos henyélése és bűneinek.“²⁾

A vagyonközösség tana magában viseli az öngyilkosság eszméjét. Nemes a cél, a melyet elérni óhajt a kommunizmus, az egyenlőség elvének keresztülvitele az élvezésben.³⁾ Igaz ugyan, hogy minden példányszerű családélet a vagyonközösség elvének ad kifejezést, de az is igaz, hogy a tulajdonnak olynemű szerzése, mely mindenkit tehetsége és fáradsága szerint akar az élvezetekben részhez juttatni, — elébe vágna a világ fejlődésének. Az emberiség fejlődésének végét, — mivel ezt bátran nevezhetjük a fejlődés ideáljának⁴⁾ — annak elejére akarja tenni. A mit az emberiség bölcsőkorától kezdve összes fejlődési erejével mint célt megközelíteni akar⁵⁾, azt absztrakt teoriákkal akarja életbeléptetni. Cabet nem fogja békés uton ezt elérhetni, a felvilágosodottság

(1768.) — La legislation ou principes des lois. (1776.) V. ö. Roscher, System f. 79. §. 150 l. — még inkább: Stein L Der Socialismus und Communismus des heutigen Frankreichs. (1842.)

¹⁾ Spencer H. Social statics (1851) 114. s. kk. II.

²⁾ Hildebrand id. m. 253. l.

³⁾ Roscher id. m. I. 78. §: „Der Communismus ist die logisch nicht unconsequente Uebertreibung des demokratischen Gleichheitsprinzips.“ (146. l.)

⁴⁾ Roscher is posztulátum gyanánt mutatja fel az állapotot, a hol a keresztény feleberáti szeretet egész általánosságban uralg. Id. m. 84 §: „Die Annäherung an die Gütergemeinschaft soll von der Liebe der Reichen ausgehen, nicht vom Hasse der Armen. Wenn alle Menschen wahre Christen wären, könnte die Gesellschaft ohne Gefahr bestehen; dann würde aber auch das Privateigenthum keine Schattenseite mehr haben. (161. l.)

⁵⁾ L. ezt alább a történeti kifejlődésnél.

és meggyőzés útján.¹⁾ A műveltség és vagyon-egyenlőtlenség még eddig együtt jár, s együtt fog járni mindaddig, a mig az emberek emberek maradnak.²⁾ — De eltekintve ettől hogy t. i. azt a mi a társadalmi fejlődés gyümölcse lehet csak, azt veszi alapul a kommunisztikus tan, — önmagát is semmisíti meg, mihelyt életbe lép. A közösség nem képzelhető fölosztás törvénye nélkül; de ezen fölosztással vége is van a közösségnek, mert a fölosztás nem más mint egyéniesítés, az pedig, mint már kimutatva van, — enyém s tiedet tesz föl; a közösség nem képzelhető rendezés nélkül, de ezzel meg is szűnik; mert minden organizációnak itt a munkafelosztást kell alkalmazni, de a munka megosztása megalapítja az individualizmust, a mely megint a tulajdonhoz vezet. — Akárhogy tekintsük a vagyonközösség tanát, az mindig az önmegsemmisítéshez vezet; mivel alapja nincsen, s mint Hildebrand igen helyesen mondja, „az nem más, mint az eklekticizmus üres találmánya, mely az állam, család és politikai gazdaság félreértett elemeiből állítottatott össze“.³⁾

ÖSSZEVONÁS.

Ismertetve egyenként a tulajdonjog alapjáról szóló elméleteket. — tekintsük azokat együtt, keressük ama általános elvet, melylyel talán ezen — néha igen elágazó vélemények kiegyeztetetők volnának.

¹⁾ Cabet. Voyage en Icarie (II. 1840.)

²⁾ Érti ezt Babeuf, ki hogy a kommunizmus fenállását biztosithassa minden tudományt s művészetet bajnak nyilvánít. Senkinek se szabadjon többet tudni, mint írni, olvasni, számolni és kissé Franciaország földleírását tanulni. Szigorú cenzurát kíván, nehogy ez áthágassék. — Gyönyörűen cáfolja Proudhon: Contradictions Ch. 12.

³⁾ Trendelenburg NR. ezt mondja a szocializmus és kommunizmusról: „Ihre Theilnahme und Verbreitung finden sie durch die angestachelte Begierde, welche sich in der Theorie einen ideellen Schein umwirft und mit dem Auspruch des Sittlichen gegen das Sittliche eine Angriffswaffe bildet. Die Moral des Genusses und des Materiellen sucht für sich die Gesellschaft in gemeinsame Bewegung zu setzen und darnach die Ausbeutung des Menschen durch den Menschen zu organisiren.“ (315. l.)

Cousin Viktor, századunk e kitünő hegeli bölcsésze így ír ¹⁾: „Az ember, ki szemben a természettel, anyagilag oly parányi, nagyinak érzi és tudja magát az értelmiiség és szabadság által; felsőbbségét érzi az őt környező tárgyak felett, úgy becsülve azokat, mint a melyeknek nagyobb értékük nincs, csak a minőt ő kölcsönöz nekik. Magának tulajdonítja a jogot, hogy elfoglalja, hasznára fordítsa, alakjukat változtassa, természetes rendjüket felbontsa, szóval azt tegye velök, a mi neki tetszik, legkisebb bánatot sem érezve ezért lelkében. Nem elég, hogy szükségem van valami dologra, hogy arra jogom is legyen. A legelső jogot azon természetes felsőbbség alapítja meg, melylyel a szabad a korlátolt felett, az értelmes az oktalan felett áll.“ Joga van tehát az embernek a tárgyakhoz, mert ember.

Ide vezessük vissza a tulajdon theoriáját, s látni fogjuk, hogy itt mindnyájan megegyeznek az eltérő nézetek. Látni fogjuk, miszerint a szabadság, melyet Kant tanít, a munka, melyért Turgot szállott sikra, a foglalás, melyet a régiek vallottak a tulajdon alapjául, mind megegyeztethetők lényegükre inkább, mint alakjukra. Mert hisz a munka az emberi szabadságnak, vagyis azon tevékeny, akaratunktól függő erőnek folytonos alkalmazása, nem egyéb, mint folytonos foglalás. Ebből következik, hogy a tulajdon alapja fölötti három elmélet valóban nem egyéb, mint ugyanazon elvnek különböző kifejtése; t. i. a tevékeny erő, a szabadság, tehetsége által birtokol; s ez az első megérthető birtoklás; azután birtokba helyezkedik a foglalás által, a mi a második mód, s a tulajdon első látható alakja; végre azokat munkálja, mely sokkal erélyesebb s eredményeiben megbecsülhetőbb, ugyszólván kézzelfogható formája a jog gyakorlásának.²⁾

A szabadság és munka rávezetnek a tulajdonra, s a háromnak viszonya észleges. — Tulajdonosnak lenni, anynyi, mint szabadon bírni, munkálhatni a dolgot; szabadnak lenni, anynyi, mint birtokában lenni tehetségeinek, önmagának.

De az ember nemcsak szabad, — de társas lény is. Az embernek, mert ember, társadalomban kell élnie. — Te-

¹⁾ Justice et charité. V. ö. Baudrillart-Keleti id. m. 47. l.

²⁾ U. ott. 48—49 lap.

kintsünk el tehát a szerződés elméletétől, mivel természeti állapot, melyből az ember a társadalmiba lépett volna át, — nincs; — s ha társadalmon kívül tekintjük az embert, úgy azt oly viszonyok közt vizsgáljuk, melyek közt soha nem volt, melyek közt soha se lehetett. — S ha csak államban lehet az ember, — úgy csak itt lehet szabad. Csak itt fejtheti ki tehetségeit, csak itt lehet ura önmagának, vagyis csak itt — ember. Ide hozzuk be az előbbi három teoriát, s tisztában leszünk. Csak államban lehet szabad ember, csak szabad ember szerezhethet tulajdont, — csak államban lehet tulajdon. Érti ezt Plátó, ki a kommunizmust, érti Arisztoteles, ki a tulajdont tanítja, mindkettő állítván, csak az államban lehet akár egyik, akár másik. Érti ezt Kant, a ki a végleges tulajdont csak államba helyezi; érti ezt a többi theoria, mivel szerződést vesz fel kíséretül, mely megint az államba vezet.

Ember, tulajdon csak államban lehet. — Jog pedig, mivel ez emberek viszonya egymáshoz, csak az emberek öszszeségén, — alapulhat.

Nem hiszszük tehát, hogy az elmélet, mely az állami törvényekre alapítja a tulajdonjogot, oly éles ellentétben lehetne a többi teoriákkal. Bármennyire szétágazzanak is a nézetek, kell, hogy ott, a honnét kiindultak, ismét öszszejöjjenek. „Ember“, ez alapunk, s ez végcélunk minden kutatásnál.

B)

A TULAJDON TARTALMA.

Minden jognak, s így a tulajdonnak tartalmát azon egyes jogositványok teszik, melyeket azon jog nekünk biztosít; — tárgya a tulajdonnak a dolog lévén, itt mindazon jogositványok tárgyalatnak. — melyek a tulajdonos s dolga közt kapcsolatot hozhatnak létre. Ha ugyanezt alanyilag akarjuk kifejezni, úgy a tulajdon tartalma alatt értjük mindazt, a mi a tulajdonosnak szabad; mindazon jót (jav), a melyet a társadalomban a jogositott megvalósíthat, a társadalmi szabályzat által felruházott cselekvőségi körén belül. — S így ezen jog tartalma (ha nem is pusztán materiális, de mindig) személyes érdek; mely érdeknél fogva, a tulajdonos a közte s a dolog közt főnálló kapcsolatból javát, alanyi hasznot húzni akar.¹⁾

Ámde, hogy valaki egy dolognak tulajdonosa legyen — vagyis, hogy azon tulajdonosi cselekvőségi körrel, melylyel birni érdekében áll, felruháztassék, — okvetlen kell, miszerint az, tulajdonszerzés által annak jogos birtokosává legyen.

Kiterjesztjük tehát a tulajdon tartalmát, s bevezesszük még a jogos szerzősmódok tanát is, ámbár ez a tulajdonnak, mint dologi-jognak szoros értelemben vett tartalmán kívül áll; már csak azért is bevezesszük, mivel önálló tulajdonszerzés-jog nincsen, hanem csakis tulajdon, melytől amazt elválasztani éppen lehetetlen.²⁾

¹⁾ E felfogásnál Benthamre támaszkodunk, ki szintén arra tanít bennünket, hogy a tulajdon nem más, mit bizonyos hasznok meritésére irányuló várományok alapja. V. ö. id. munk. 140 lap.

²⁾ Ahrens NR. II 72. §-ban a tulajdonnak külső és belső tartalmát különbözteti meg, s ezek elsejében tárgyalja a tulajdon keletkezését s megszűnését. (272. l.)

Valamint először a tulajdon szerzés módjait tárgyaljuk, s csak aztán a tulajdonos jogait, épen az előbbi elv szerint ide vesszük még harmadsorban a tulajdon megszünését is.

1) *A tulajdonszerzés.*

A tulajdon a személy oly uralma lévén valamely dolog felett, melyet a jogrend védelmez, könnyen belátható, miszerint a tulajdonszerzés, mint jogos tény, — oly cselekmény, melyhez a jogrend (akár azért, mivel a tulajdonintézményből folyik, akár hasznossági szempontból) a tulajdon keletkezését, mint eredményt, kapcsolja.

Hogy tulajdon szereztethessék. kettő szükséges; kell: megszerezhető dolog (a tulajdonszerzés tárgyi kéleke) és jogszerű szerzés mód (alanyi kellék).

I. Tulajdonban csak kívülünk s tőlünk önálló léttel bíró testi dolgok lehetvén¹⁾, a tulajdonszerzés is csak küldolgokra irányulhat.

Személyt tulajdonba hozni nem lehet.

Az emberiség miveletlen korában megtűrte azt, hogy saját embertársát, nem becsülvén abban az ő hasonmását, — korlátlan hatalma alá hajtotta, s azt mint minden dolgot tetzése szerint használta. Ez a rabszolgaság a hatalom-jog folyománya volt; — akkor, a mikor az emberek csak annak jogát ismerték még el, a ki erősebb volt, — ugyanakkor azon embert, a kit elnyomhattak, meg is fosztották minden személyi jogaitól.

Az ókorban a felfogás, hogy a rabszolgaság szükséges intézmény, — általánosan elterjedett, és még a legmélyebben gondolkozók se tudtak ebben embertelenséget látni. Így Plátó (törvényekr. 6. könyv) minden lelki tehetséget megtagad a szolgálaktól, Arisztoteles bennük más lelket hisz, ámbár prófétai lélekkel megjósolja a gyárak idejét, a midőn rabszolgák már nem lesznek.²⁾

¹⁾ Schilling-Werner: Természetjog (1869.) I. 142. 1. Ez értelmet tartja szem előtt Stahl is, midőn a szellemi tulajdont tagadja, mondván: „Eigenthum an etwas Anderen als an einer körperlichen Sache, ist juristisch ein Absurdum.“

²⁾ Polit. I. 2. 5. „Ha a szövőhajóeska önmagától menne, és a plektra magától játszanék a cytherán, nem volna többé szükség a rabokra.“

Azon felfogás, mely az ókort uralta — ama kort, midőn magában Athéneben huszezer polgárra 400 ezer rabszolga esett¹⁾, már a stoicizmus idejében kezdett veszíteni embertelenségéből²⁾ (I. Seneca: ep. 31, 47; d. benefic. III. 18.) Trendelenburgnál olvassuk: Philó, — kinél a stoikus befolyás észrevehető, — azt jegyzé meg ama mózesi parancsra: hogy Izrael fiai nem lehetnek rabszolgák, ám igen a pogányok lehetnek tulajdonban, de joguk van ezeknek a szombatnyugalomhoz (2. Móz. XXI., 3. Móz. XXV., Jerem. II. 14., XXXIV. 9.), — hogy hisz ezen szombatnyugalom az állatnak is megadatik, — az ember pedig természeténél szabad.³⁾ De a kereszténység az, a mi végleg fölszabadítá az embert az ember hatalma alól, s egyenlő jogot adott mindegyiknek. Az institucióktól kezdve, majd minden középkori jogkönyv szabadnak hirdeté az embert⁴⁾, az újkor felvilágosodott fogalmai szerint pedig mindenkinek egyéni szabadsága biztosítandó; — s így ezen régen jogos intézmény ma az emberi méltósággal csúf módon ellenkezőnek hirdettetve, — a polgárosultság terjedtével mindenünnen kiszorított.

De nem egyedül a személy nem képezheti a tulajdon tárgyat. Vannak a külvilág dolgai közt is oly elemek, melyek tulajdonba nem hozhatók. Lehetetlen még csak gondolkunk is tulajdonban emberileg végtelen kiterjedésű tárgyakat, melyeket az ember nem határolhat, s melyekkel kényen

¹⁾ Walter id. m. 86. §.; 67. l.

²⁾ Nem kell azonban azt hinnünk, hogy a rabszolgák sorsa kivétel nélkül siralmas lett volna. Matlekovics egy értekezésében olvashatjuk, hogy az úr bajtársát, barátját találta a rabszolgában. „Ott van Odysseus Homérnál, ki szolgáltnak segítségével szerzi vissza királyi jogaát, ott Andromakhe rabnői, kik a még élő Hektort siratják stb.“ (A földbirtok a nemzetgazdaság jelenlegi álláspontja szerint. 1865. 13. l.)

³⁾ Philo, de septenario; 7. §.; v. ö. Trendelenburg id. m. 96. §.; 175. lap.

⁴⁾ „Servitus autem est constitutio iuris gentium. qua quis dominio alieno contra naturam subiicitur.“ Inst. I. 3. 2. — Így a szászütkörben: (III. 42. 3.) „da man das Recht erst setzte, da war kein Dienstmann und alle Leute waren frei, als unsere Vordern in dieses Land kamen;“ — „in meinem Sinn kann ich es nicht begreifen nach der Wahrheit, dass Jemand des Andern sein solle.“ V. ö. Trendelenburg id. h.

kedve szerint nem bánhatik.¹⁾ Ilyen a levegő, vilá-
gosság, tenger stb.²⁾

Tulajdonban folyót csak egyes nép vagy állam bir-
hat. de magános nem. Lehet-e a tenger az államok tulajdo-
nában, ez hajdanta igen forgatott kérdés volt; Grotius,
Selden, Bynkershoek, Pufendorf nem kevésbé lelke-
sültek érte, mint maga Kant.³⁾ Ezen kérdés jelenleg a
nemzetközi jogban tárgyalatik; — tény azonban az, hogy
némely tengerrészek állambirtokban levőknek tekintetnek.⁴⁾

Röviden szólva, tulajdon tárgya csak a külvilágban⁵⁾

¹⁾ Warnkönig R. Ph. (1854.) 161. §: „Gegenstände des Eigenthums
... sind körperliche Sachen. Diese können es aber nur seyn, wenn sie der Mensch
sich factisch zuzueignen, d. h. eine physische Herrschaft über sie zu erlangen
im Stande ist. (349. l.)

²⁾ A római jog álláspontja ugyanaz a „res omnium communes“ tekinteté-
ben. csakhogy itt a „res extra commercium“ is kivételnek a tulajdon alul. Ez a
r. nép szelleméből foly, a res sacrae, sanetae és religiosae iránti tiszteletből. (V. ö.
Hoffmann Pandektik (1872) 65. lap.

A római „res“-ről levén szó, ide írjuk Schilling-Werner egy nézetét:
„A római jogban a dominium szó nem csupán testi dolgok tulajdonának, ha-
nem néha testetlen dolgokra vonatkozó más jogok megjelölésére is (§ 2. I. de
reb. incorporal. II. 2.) használtatik, m. p. L. 3 in. f. D. si ususfr. pet. (VII. 6.)
L. 15. § 8. D. quod vi aut clam (XLIII.; 24.) 4. 70. § 1. D. de. verb. signif.
(L. 16.)“ Természetjog. (1869.) 142. lap.

Meg nem állhatjuk azonban, hogy e ferde tannal szembe ne állítsuk a
tisza római jog tanát. Hoffmann Pand. § 66. így ír: „A tulajdon (dominium)
teljes jogi uralom valamely dolog felett“ (166. l.); s előbb a dolgokról szólva
23. §: „A tiszta római jog félreértésén alapuló, még az u. n. észjog által
is elterjesztett ... tévedések ellenében a mai tan dolog alatt, csak a ...
külső anyagi világ egyes határvonalozott és az emberi hatalomnak alávethető testi
darabjait érti.“ (64. l.) Egészen ilyen definíciót találunk Savigny-nél (System.
1840. I. 338. l.) és Ungernél (System. I. 1868. 214. l.)

³⁾ Grotius, mare liberum (1709.) Bynkershoek de dominio maris
stb., lásd O m p t e d a, Literatur des Völkerrechts. (1785.) 521—528. ll.

⁴⁾ Ezen helyeket felsorolja Klüber, droit des gens moderne de l'Europe
(1831.) I. 132. §. Warnkönig R. Ph. 349. l.

⁵⁾ Emint felállított tételünkhez képest szerzői, irói tulajdonról vagy
tulajdonjogról beszélni nem lehet. Az, a mit ez alatt közönségesen érteni
szoktak, lehet akármi más, csak tulajdon nem. épen azért, mivel annak a
tárgya, a dolog, hiányzik. Ezen u. n. szerzői tulajdon, — vagyis helyesben tulaj-
donszerzőmód értelmi munka által minden fontossága mellett e dolgozatban he-
lyet nem foglal. L. különben Ahrens-Bihari id. m. 201 s. kk. ll. s több más-
nál, mint Rotteck Natürl. Pr. R. (1840) 16 §. a 169. l. is.

korlátolt mennyiségben föltalálható dolog lehet.¹⁾ Grotius Hugo volt első, ki ezt világosan kifejté²⁾, s a tudomány által megtámadva eddig még nem is volt. Könnyen felismerhető, hogy midőn mi a tulajdont csak korlátolt mennyiségű kültetekre vonatkozólag engedjük fenállhatni, nem általános érvényű szabályt állítunk fel. E földön semmi sem állandó, s épen a külvilág tárgyai azok, melyek legtöbb változásnak vannak alávetve. A mi ma korlátlan mennyiségű, az holnap korlátolt lehet. A felhozott példák (tenger, levegő stb.) tehát csak anynyiban találók, a mennyiben azok. Ha valamely körülmény létrejöttével ama dolgok, melyek eddig korlátlan mennyiségűknél fogva a tulajdon körébe vonhatók nem voltak. — most nagyon is korlátozható mennyiségben találhatók fel. minden kétséget kizár annak alapossága, mely szerint most a tulajdonnak tárgyát képezhetik.

Kivétethetnek a magánosok tulajdona alól állami intézkedések következtében több közcélra szolgáló intézetek, utak, utcák, terek stb.; kellőleg kimutatván, hogy e felosztás: *res quae in patrimonio et extra patrimonium habentur*, — nagyon is a dolgok természetéből folyó.

II. A tulajdonszerzés alanyi oldalát képezi azon cselekmény, mely által valamely tárgy az ember hatalma alá vonatik. Értjük a szerzés módját.³⁾ Ez anynyiban a törvény műve, a mennyiben kötelessége az államnak jó törvények által a tulajdonszerzés jogos módjait előírni. Lehet mégis a fenálló jogviszonyokból oly általános értékű szabályokat felállítani, melyek a tulajdonszerzés olynemű módjait állapítják meg, melyek mindennemű törvényhozásnál nélkülözhetlenek, szemben azokkal, melyek csak hasznossági szempontból tekintetnek a törvény által a tulajdonszerzés módjai

¹⁾ Trendelenburg id. m. 94. §: „Es liegt im Begriff des Eigenthums, als angebildeten Werkzeugs, dass es begrenzt und dadurch fähig sei, umfasst oder gehandhabt zu werden. Daher scheiden Sachen, welche ihrer Natur nach unbegrenzt und unbegrenzbar sind, wie die Luft, das Weltmeer, aus dem Umfang des Eigenthums aus. (171. l.)

²⁾ *Mare liberum seu de iure, quod Batavis competit ad Indica commercia* (1609) munkájában. Lásd: Trendelenburg id. l.

³⁾ A tulajdonszerzésmódokról útbaigazító a Brunsnak *Das heutige röm. Recht* c. értekezése; Holtzendorff. *Encyel.* (1870) I. 298—301 ll.

gyanánt, vagyis melyek egészen tételes természetűek.¹⁾ Ezért szerzőmód csak jogos lehet. Jogtalan uton tulajdont szerezni lehetetlen; ha lehetne, ez ellenmondás volna magával a tulajdon fogalmával; mivel a tulajdon: jogos birtoklás.

Mindazonáltal a jogos szerzést eszközöző tények különfélék lehetnek. Lehetnek olyanok, melyek által a tulajdon eredeti módon szereztetik meg, — midőn megszerzett dologi jog másnak jogával semmi összefüggésben nincs; lehetnek olyak, melyek más jogát ruházzák át. Az első eredeti, a másik származtatott módja a tulajdonszerzésnek.²⁾

Első esetben a dolognak mindaddig ura nem lévén, annak egyszerű elfoglalása tulajdont szerez.

Utóbbi esetben, a származtatott szerzőmódnál az előbbi tulajdonos beleegyezése — természetes — szükségeltetik³⁾; vagy is kétoldalú szerződésen alapul. Hogy ezen kölcsönös megegyezésnek mi a formája (ajándékozás, adásvevés stb.) ez a lényegen nem változtat. Elégséges-e a pusztá megegyezés a jogátruházáshoz, vitás kérdés; mi azt véljük: igen, mivel itt a jog, csak mint ideális valami vitetik át.⁴⁾

A) Az eredeti szerzőmódok, midőn a megszerzett jog még eddig nem volt érvényben.

a) A külvilág sok tárgya nincs mindig tulajdonban; ily uratlan dolgok elfoglalása tulajdont szerez. Res nullius cedit primo occupanti; ez elvet már a rómaiak „természeti jog“-ból folyónak veszik, vagyis olyannak, mely a fenálló jogviszonyokból még a tételes intézkedésekről is eltekintve, — foly. Helyesen jegyzi meg azomban Warnkönig⁵⁾, misze-

¹⁾ Warnkönig. Encycl. 139. §. „Besonders mannigfaltig sind die Erwerbungsarten des Eigenthums, welche man in natürliche und bürgerliche (d. h. rein positiv-rechtliche) einzutheilen pflegt; eine Eintheilung, die insofern sich rechtfertigen lässt, als es Erwerbungsarten des Eigenthums gibt, die sich in jeden System des Privatrechts wiederfinden und dem Wesen des Privateigenthums so gemäss sind, dass sich gewissermassen von selbst verstehen.“ (403—4 ll.)

²⁾ E módokról l. Stahl II. (1845) 24. 25 §§. 297—303. lapokon.

³⁾ Ha a bírói odaítélést kivételnek vesszük, (vehetjük is, mert nem egye dül az ítélet szerez tulajdont,) úgy ez csak a szabályt erősíti.

⁴⁾ Célszerűségi okból már a római jog s minden törvényhozás az átadást, mint külső jelet is feltételül köti ki. Dominia rerum non pactionibus, sed traditionibus transferuntur; — ezt teheti, de magából a jog lényegéből nem foly. Ez a nézet Walter-é is. NR. 165. §. 118. l.

⁵⁾ Warnkönig R. Ph. (1854.) 169. §; 359. l.

rint tételes természete abból a tényből is könnyen következtethető, hogy a legújabb törvényhozások némelyike ezt tagadja; így a francia polgári törvénykönyv 713 cikkelye minden uratlan dolgot állami tulajdonnak dekretál. Már pedig, ha az állami hatalom valamely dolgot ép úgy az államnak ítélhet, mint a magánosoknak, úgy nyilvánvaló, hogy az első elfoglalónak történt átengedés nem tekinthető oly valaminek, mely magától értetik. A foglalás, mint tulajdonszerzés, nem foly sem a tulajdon fogalmából, sem annak természetéből, hanem ott, hol mint ilyen tekintetik, a viszonyok hatalma miatt ajáltatott a törvényhozásnak.¹⁾ Uratlanok nemcsak azon dolgok, melyeknek soha még tulajdonosuk nem volt, de azok is, melyek a tulajdonostól elszabadulnak, s melyek tulajdonosa el nem ismertetik. Az elsőhöz tartoznak a vadak mind, emezekhez az elszabadult vadak, nem különben az elvetett dolgok²⁾, s a talált kincsek sorakoznak. (Háboruban való foglalás (modern fogalmak szerint) csak a hadiszerekre vonatkozhatnak: s a nemzetközi jog azon cél felé törekszik, hogy ilyenkor a magántulajdon sértetlen maradjon.³⁾)

b) Eredeti a tulajdonszerzés akkor, ha ez minősítés által történik. Jogászilag felfogva a dolog lényege is tulajdonban van; ámde a közéletben (igen helyesen) oly nagy fontosság tulajdonittatik az alaknak, miszerint a megváltozott alak új dolognak vétetik nemcsak ott, hol valóban az anyag megváltozik (pl. kenyérsütés, sörfőzés) de még ott is, hol az anyag ugyanaz marad (pl. szobor).

Kérdés alá jut, hogy a lényeges átváltoztatással új dolog jön-e létre, vagy nem? Már a római „igen“-nel felelt e kérdésre. Újabb kérdés az, vajon a régi tulajdonost illeti-e a jog a dologhoz is? Megegyezők a nézetek e kérdésre akkor,

¹⁾ Hugo N. R. 280., 281. §§.

²⁾ Hogy az elvetett dolgok új foglalásnak méltán vehetők alá, helyesen indokolja Trendelenburg id. m. 94. §. (172. l.) Minden tulajdonnál a mások által való megbecsülés a főjelleg; kell tehát a dologon a birtaló akaratának akár ténylegesen, akár jelképileg kifejezettnek lenni, — épen hogy miért megbecsülthessék. Oly dolog, melyen senki akarata se nyilvánul, más által bizony birtokba vehető.

³⁾ L. Jogtud. közlöny. 1866. 715. s. kk. ll. — Heffter Vilm. Europ. Völkerrecht (1867. 5-ik kiad.) 135. §; 242. l. — Ahrens-Bihari id. m. 394. s. k. l.

ha az átváltoztatást valamely külső természeti, nem emberi akaratból folyó cselekedet eszközlé; ez esetben a vélemények egyhangúsága helyesnek véli, miszerint a megváltozott dolog, illetőleg az új dolog, az első tulajdonosnak maradjon jogos birtokában. Ámde a tétel más alkatot ölt magára akkor, ha ezen átváltoztatást emberi akarat kifolyása, — munka, vitte véghez. Itt a kérdés megfejtése igen vitás és a szabiniánok' s prokuliánoktól egész a mai ideig eldöntetlen. A római jogban azon formalitikus elv jövén érvényre: hogy az új dolog „antea nullius fuerit“, — a dolgot a specifikánsnak ítélte oda; s eszerint az egész minősítést, mint az eddig még tulajdonban nem volt dolgok elfoglalásának egyik alfaját fogta fel.

Az újabb fölfogás, — és igen indokoltan némely törvényhozás is, a minősítés alapját az emberi munkásságban keresvén, erre, és nem a dolog uratlan voltára, építi a megoldását ezen nem könnyű kérdésnek. Nem tagadjuk, hogy nem szándékozunk megadni a munkának a létrehozott dologra való jogot. A munka nem teremti a dolgot, — az csak az értékét adja a dolognak, s így, nézetünk szerint, a minősítő csak a létrehozott értéket követelheti, míg a dolog maga az azelőtti tulajdonosé marad. Nem kevés azonban azoknak száma is, kik romanisztikus felfogással, — ámbár a munkát felveszik okoskodásukhoz tényezőnek, — a minősítőnek ítélik az új dolgon levő tulajdont, míg az első tulajdonosnak csak a régi dolog értékére szóló követelést hagyják meg.

c) Egy más faja a tulajdon eredeti szerzőmódjának az egyesítés. Míg az előbb olynemű átváltozásait tárgyaltuk a dolgok alkatának, melyeknél az által egy új dolog jő létre, — most azokkal foglalkozunk, a melyeknél mindkét dolog fenáll, de úgy, hogy az egyik a másiknak kiegészítő része. A fő- és mellékdolog akár természet akár művészet által legyen is öszszekapcsolva, egy egésznek alkatrészeit teszi, s azért a kettő egységnek tekintendő, melyből folyólag a fődolog tulajdonosa, ura egyszersmind a mellékdolognak is. Res accessoria cedit principali. — A mellékdolog lehet vagy járuléék, a mely a fődologgal akép hozatik öszszeköttetésbe, hogy emennek részét képezi (beépített anyag);

vagy pedig tartozék, mely anélkül, hogy önállóságát más tekintetben elvesztené, — a fenálló jog s a tulajdonos által a földolog állandó használatához van rendelve. (Pl. kútveder stb. e. ff.)

Könnyen átlátható, miszerint a szerzés csak formális¹⁾, s annyiban illet valamely dolgot, a mennyiben az — rész. Ha valaki idegen dolgot bir tulajdona része gyanánt, és ha a dolog rész lenni megszűnik, vagyis hogyha a természetes vagy mesterséges összefüggés a két dolog között elválás útján megszűnik, — a régi tulajdonos jogai ismét fölélednek.

Az egyesítés képzelhető ingatlan dolgokon ép úgy, mint az ingókon. Az ingók accessiójánál a majdnem végtelen változatban képzelhető s fölmerülhető esetek némelyike — igen közel jár a specificatiohoz. Jellege azomban az előbbieknél mindig az, miszerint van egy földolog, melynek ura egyszersmind a járuléknak is ura. Az egyes esetekre nézve, — az elsőknél (iszapolás, beültetés) ép úgy mint az utóbbiaknál (írás, festés stb.) — a római joghoz bizton fordulhatunk.

Jusztinián institúciói a fölmerülhető eseteket az eldöntésükhöz kellő jogász logikával együtt, minden időkre példányszerű praecisióval fejtik ki.²⁾

d) Negyedik esete a tulajdonszerzés eredeti módjának a gyümölcsszedés. Természeti erők is működven a dolgokban, szabály szerint valamely termő dolog tulajdonosát egyszersmind annak gyümölcsei is illetik. Gyümölcs alatt pedig értjük organikus terményét akár a földnek, akár az állatoknak. Addig mig a dolog s a gyümölcs összefügg, még pedig szervileg összefügg, — ez amannak részét teszi; elválasztás után új dolog, — s így új tulajdon szereztetik meg.

A pozitív jog különböztetéseket tesz a szerint, a mint a gyümölcs a földologtól elválasztva nincs, vagy el van ugyan, de még birtokba nem vétetett, vagy már birtokba is vétetett, — a mint még megvan, avagy már elhasználtatott illetőleg elköltetett; — a szerint vajon ki használja el, a tulajdonos vagy haszonbérelő-é; — a rosz vagy jóhízemű birtokos-é? stb.

¹⁾ Bruns. id. h. 299. l.

²⁾ §. 33. l. de rer. div. (II. 1.) A Hoffmann által fordított magyar kiadás. (1864.) 57—60. ll.

B) A származtatott szerzőismódok azon módjai a tulajdon-szerzésének, mely szerint egy már tulajdonban levő dolog másnak tulajdonába megy által. Nagyon természetes, hogy itt az első tulajdonos beleegyezése megkívántatik, a származtatott szerzőismódok alapja mindig a rendelkező tulajdonos szabad akarata lévén. Faja: átengedése a tulajdonnak, a két viszonyba lépő egyén megegyezésével. — Ezen szerzés legfontosabb, mivel leggyakoribb módja a tulajdonszerzésnek, s a forgalomban majdnem kizárólag uralkodó.

Az akaratok egybehangzása már magában elégséges a tulajdon-átruházáshoz, mivel itt a jog, mint ideális valami megy át. Az, a mit a klaszszikus jog már kíván, hogy az átengedéssel átadás, fizikai birtokbavétel is járjon¹⁾, az államtól célszerűségi okokból²⁾ előirt szabály mint a mely realizálása lévén az akaratnak, legpregnansabb eszköz is a jog dologi vagy kötelmi voltának felismeréséhez; mely pozitív intézkedést majd minden modern törvénykönyv átvett a római jogból, kivéven az egy franciát, mely azomban nem volt képes az ő „system plus raisonnable“-ját következetesen keresztülvinni.³⁾

C) El kellett választani az elbirtoklást a tulajdonszerzésnek eddig fölhozott két fajától; ámbár ez is eredeti, de a többi enemüekkel nem tárgyalható, mivel nem önálló szerzési cím, hanem inkább csak kiegészítése az eddigi címek hiányosságának.⁴⁾

A mi az elbirtoklást illeti, e szerzőismód által a dolog jóhiszemű⁵⁾ birtokosa annak tulajdonosává válik, pusz-

¹⁾ L. 21. C. de pactis (II. 3.) Traditionibus et usucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur. — Kant egészen r. jogi álláspontot foglal el. M. A. d. R. L. § 21. (id. kiad. 87. l.)

²⁾ Warnkönig szinte az államra bizza, jónak látja-e föltétel gyanánt megkívánni az átadást vagy nem. R. Ph. 357. l.; Stahl szinte csak célszerűségi okból magyarázza a traditiót, Ph. d. R. 25. §. 303. l. Ámbár épen a célszerűséget tagadja meg a traditiótól D. Kuncz Jenő a „Jogt. közl.“ VII. köt. 33. és 34. számában (1872, 237 s. kk. il) — ennek belső jelentőség nélküli jellegét és üres formalizmusát vitatván.

³⁾ V. ö. Bruns. Das heut. r. R., Holtzendorff. Eneyel. I. 301 lapon.

⁴⁾ Bruns id. érték. a 298-ik lapon.

⁵⁾ A pozitív jóhiszem olyannyira szükséges itt, hogy csak a mala fides hiánya nem elegendő arra, hogy az elbirtoklás megkezdődjék. L. I. C. de acqu. et

tán az által, hogy a birtoklást bizonyos időszakon által mindig jóhiszemben folytatta. E szerzősmód egészen a tételes jogtól függő, s a tulajdon lényegéből nem foly. Alapja, — a szerzemény és birtok megvédése igen idős keresetek ellenében; ezen alap tisztán mesterséges, — társadalmi.¹⁾

Szokták felhozni, hogy a régi tulajdonos hallgatólag beleegyezett az elbirtoklásba²⁾; ez kényszerített okoskodás, mivel többet hoz le, mint a menynyi lehozható. Abból, ha valaki tulajdona birtokát átengedi másnak, csak az következik, — miszerint a birtokot engedi által, de nem a tulajdont is³⁾, s még kevésbé az, hogy ha lemondott is tulajdonáról, azt épen a birtoklónak akarja átadni. A pufendorfi szerződésre meg azt lehet válaszolni, hogy (eltekintve minden szerződés-féle tudományos bonyodalmaktól) ha szerződtek, — ha ugyan megtették, — nem észszerűbbé azt vélni, miszerint szerződésük arra irányult, hogy a tulajdon addig fenálljon, míg a tulajdonos akarja, mintsem az elbirtoklásra?

Nincs elvont mérvadó szabály, melyből az elbirtoklást deduktíve következtetni lehetne, mivel a jog, mint eszmei fogalom, el nem évülhet soha.⁴⁾ Az elbirtoklás, mint tulaj-

ret. poss. (7. §2.) „per liberam personam ignorantem quoque possessionem acquiri et postquam scientia intervenerit, usucapionis conditionem inchoari posse, etc.“

¹⁾ Taparelli Diritto nat. I. 979. §. ezen alapot a természeti jogból hozza le.

²⁾ Grotius az elbirtoklás alapját a tulajdonosnak saját jogáról való véleményezhető lemondásából, Pufendorf pedig még ezt is a szerződésből magyarázza, mely szerint az emberiség cleve szerződött az elbirtoklásra. Wolff már nem általános, de relativ alaplól származtatja ezen szerzősmódot, mely szerint hasznos az elbirtoklás az emberiség békeessége érdekében az örökös veszekedés kikerülhetése céljából. V. ö. Martini Erklärung der Lehrsätze über d. NR. (1787) II. 182. §.

³⁾ Kant is tagadja, miszerint az első tulajdonos nem-gyakorlásából akár az elbirtoklásba való beleegyezést, akár pedig derelictiot lehetne kimagyarázni. Met. A. d. RL. §. 33. 109. l. (id. kiad.)

⁴⁾ Külömben a pozitív jog sem tanítja, mintha az első tulajdonos joga birtokoltathatnék el az elfoglaló által, — hanem ennek új jogot ad, s azért az elbirtoklást eredeti szerzősmódnak nevezzük. Az első tulajdonosnak a tételes intézkedés nem tulajdoni, — de csak kereseti jogát tagadja meg, — helyt adván a beszámításnak.

donszerzés, csak is tételes alappal bir.¹) Tételes alappal a közhasznosság és célszerűségekre való tekintettel, a mint Gajus is vélekedik f. i. D. 41. 3: bono publico usucapio introducta est. ne scilicet et fere semper in incerto dominia essent. Mivel — Warnkönig szavaival — ha valaki egy bizonyos dolgot jogszerű módon birtokába hozott, és alapos okai voltak azt hinni, miszerint ő tulajdonosa a dolognak, ha ezen egyén a dolgot mindenki tudtával évekig mint sajátját használta és munkája által gyümölcsözővé tette, míg a valóságos tulajdonos talán a dolog létezéséről se tudott semmit, — valóságban is megérdemli a dolog feletti tulajdont, kiváltkép. ha ő ennek megszerzéseért, saját tulajdonából adott is valamit.²)

A tulajdonszerzéssel jogok vannak öszszekötte.

Ezen jogok, melyek a tulajdonra egyrészt. a tulajdon megsértőire másrészt vonatkoznak, teszik a tulajdon szoros értelemben vett tartalmát.

2) A tulajdonos jogai.

A tulajdonos és a dolog közt jogviszony van; e jogviszony alapja annak, hogy tulajdon jöhet létre, melynél fogva a birlaló a birlalt dologgal azt teheti, a mi neki tetszik. E két tényező körül, tulajdonban levő dolog s annak jogos birtokosa, — forog az egész dologi jog. Harmadik tényező, — egy második személy csak a tekintetben jöhet szóba, a menyiben a tulajdonost jogkörében korlátozza.

Az egész jog két főmomentumot foglal magában, melyekre az öszszes jogozatok visszavihetők; és pedig, a tulajdonosnak joga van

saját akaratának korlátlan alkalmazása iránt, és idegen akaratnak korlátlan kizárhatása iránt.³)

¹) Elég szellemdúsan magyarázza az elbirtoklást az individuális akarat és öntudatból Lassalle, Das System der erworbenen Rechte I. (1861) 2. §. D; — s az időnek quantitativ meghatározását engedi át a törvényhozás számára. (128. s. k. l.)

²) Warnkönig id. m. 361. l.

³) A felosztást, így formulázva Waltertől vettem át. NR. 161. §. 115. l.

Az első az alanyi értelemben vett jog pozitív oldala, melynél fogva a tulajdonosnak joga van valamit tenni; a másik annak negatív fele, a menyinyiben jogot ad a tulajdonosnak mások akarátát tagadni.¹⁾ Az első jogozat a tulajdon keretén belül²⁾ abszolút, a másik csak relatív érvényű, a menyinyiben csak ott és akkor alkalmazható, a hol s mikor megtámadtatott.

Midőn a jogot több részre osztjuk, korántsem akarjuk ez által azt kifejezni, miszerint a tulajdon, mint dologi jog, — többféle jogozatok halmazának veendő; sőt inkább az uralom a dolgon egy. A régibb iskola, mely a tulajdont többféle jogozatok összességének vette, — elfeledte azt, miszerint a tulajdon ép oly teljes jog marad akkor is, ha annak egy jogozata nem is használtatik, — mint teljes akkor, ha a dolgon levő jogát a tulajdonos minden lehető módon érvényesíti. Ép ezért, a dolgon levő egy uralom, — a tulajdon, a tárgyi értelemben vett dologi jog, egy ugyan, de a belőle folyó jogositványok többfélék³⁾, melyeket bizonyos

¹⁾ Ezen különbséget Warnkönig is felállítja. Encycl. 139. §: „Es ergibt sich eine positive und negative Seite des Eigenthumsrechtes; in Folge der ersten ist der Eigenthümer, weil die Sache seiner absoluten Willkür unterworfen ist, berechtigt, sie zu besitzen, auf jede Weise, auch durch Zerstörung über sie zu verfügen, und jeden Vortheil aus sie zu ziehen, d. h. sie zu gebrauchen und Früchte derselben zu beziehen. — In Folge der letzten ist er befugt, jeden Andern auszuschliessen, und die aus den Händen eines Jeden zu vindicieren.“ (401. l.)

²⁾ A felosztást illetőleg a tulajdon tartalmát igen sok szempontból lehet tekinteni. Így szemben más jogokkal, az egész tulajdonjog, mint dologi jog, abszolút, mert mindenki ellen érvényesíthető. („Das dingliche Recht ist in der Regel ein absolutes, d. h. es kann gegen jeden Dritten geltend gemacht werden.“ Unger System 61. §. 517. l.) Itt a tulajdonjogon belül, annak egyes jogositványait összehasonlítva, van csak szó általános és feltételes érvényű jogositványokról.

³⁾ V. ö. Bruns értekezését „Das heutige römische Recht“ Holtzendorff „Encyclopädie der Rechtswissenschaft“-jában (1870.) I. 296. l. — Rotteck Lehrbuch d. nat. Pr. R. I. 20. §. azt véli, miszerint a tulajdonjognak minden, tehát a divatos hármias (birtok, használás- és rendelkezési jog) felosztása is, minden alapot nélkülöz. A jog tartalma feloszthatlan, mivel egyik jogozatot a másik nélkül gondolni képtelenség („Unding.“ 178. l.) — Nézetünk szerint ez többet kíván, mint kellene; — ha valamely fogalom egy, azért még nem feloszthatlan, egyszerű fogalom; a jog csak nyilatkozásaiban létezik, s mint ilyen különféle nyilatkozásaiban tekintenünk szabad sőt kell, — a nélkül, hogy ezen részleges nyilatkozások összességének tekintenők a tulajdon tartalmát.

hason tulajdonságok szerint egymáshoz közel hozni, — vagy lényeges különbségek miatt elválasztani lehet; — ezen elválasztása, illetőleg csoportosítása a tulajdon tartalmából folyó jogzatoknak, — osztályozhatóvá teszik a tulajdonos jogait; osztályozhatóvá úgy, — amint mi azt most tevőleges és tagadólagos jogzatok szerint kétfelé osztályozzuk.

I) A tulajdonos joga, saját akaratának gyakorlása iránt.

Midőn a jog ezen pozitív részét akarjuk taglalni, figyelemmel kísérendjük azon jelenségeket, melyek ezen jog gyakorlásában észlelhetők.

A tulajdonos joga saját akaratának érvényesítésében két szempontból lép előtérbe. A tulajdonos és a dolog közt a pozitív összeköttetés érvénybe lép akkor, a mikor azt bírja, s a mikor azt használja. Tehát két tényezőtől áll e jogzat, a bírás és használás jogából. Az első méltán nevezhetnők a tulajdonos pozitív jogának elméleti, amazz gyakorlati oldalának. A bírás joga (a hatalom) csak elméleti része a tulajdonnak, míg a használás a praktikus része. Egyik a másik nélkül illuzórius valami; — birtoklás használás nélkül — semmi (ép úgy mint *theoria praxis* nélkül) megfordítva meg abszurdum. De azért mindkettő pozitív jogzat, a menyinyiben tevésben nyilvánul.

A) A birtoklás joga. Az, a kinek valamely dolog tulajdonában van, kell, hogy bírassa is azt. Maga a tulajdon jogfogalma arra tanít minket, hogy a tulajdonos dolgát hatalma alatt tartsa ¹⁾. Ezen bírás lehet azomban eszményi, symbolikus is, a mint lehetetlen számos menyinyiségű ingók-, vagy nagy kiterjedésű ingatlan dolgokat folyton kézben tartani. Itt csak az szükséges, hogy a tulajdonos a dolgot bírni akarja; kell a római jog által is követelt *animus possidendi*.

Ezen birtokláshozói jog épen nem azonos a tényleges birtokkal, még kevésbé a jogi birtokkal. A birtokláshozói jog (*ius possidendi*), mely a dolog birhatására vonatkozik,

¹⁾ Trendelenburg id. m. 94. §. 172. l.

Walter id. m. 164. §; 117. l. Kant. Met. Anf. d. RL. § 1. (51. l.)

csak része a tulajdonnak, tehát *ius possidendi* csak ott van, hol tulajdon, — tehát a jogi birtok, — már előbb létezett.¹⁾ A harmadik, a tulajdontól jól megkülönböztetendő fogalom a tényleges birtok; a jogtudománynak egyik leghatározatlanabb és legvitásabb fogalma. A birtoklás ténye lehet, hogy jogtalanságon alapul. De minden birtokost jogos birtokosnak kell becsülnünk addig: „*donec probetur contrarium.*“ S ez a jog, melynél fogva a birtokos követelheti, hogy őt tulajdonosnak tartsuk addig, míg az ellenkező kimutatva nincs, épen nem a birtoklásból foly²⁾, mint Puchta és Bruns tanítja³⁾, sem a Savignyféle erőszaktilalomban alapot nem talál⁴⁾, hanem egyedül a tulajdonért létezik, mint azt Ihering⁵⁾ tanítja. A birtok csak mint tulajdonalakulat, mint a tulajdon bástyája jelezhető. Nem önmagáért létezik az, hanem a tulajdon végett, hogy ennek könnyű legyen a védelem; a birtok nem is pusztá fizikai hatalom a dolgon, de a tulajdon ténylegessége.

Az, hogy nem tulajdonos is hasznát veszi a birtok védelmének, — csak elkerülhetlen következmény, mivel nem

¹⁾ Lehet a birtoklás jogát a tulajdontól különválva képzelni, (*superficies stb.*) de azért az utóbbi mindig föltétele az elsőnek.

²⁾ „*Justa an iniusta possessio adversus ceteros sit nihil refert, qualiscunque enim possessor hoc ipso, quod possessor est, plus iuris habet, quam ille, qui non possidet.*“ L. 2. D. uti possidetis. (XLIII. 17.)

³⁾ A dolog s birtoklása közt mindig áll fenn szellemi kapocs, ugyanynyira, hogy a dolog megtámadása mindig a birtokost éri; a dolog birtokosának kifejtett akarata iránti tisztelet, tiszteletre készlet a birtokolt dolog iránt, s azért „a pusztá tényleges birtok jogszerű jellemet ölt, mert e viszonyon az emberi akarat tevékenysége mutatkozik“: jegyzi meg ezen tan szellemében Hoffmann Pál Pandekt. 61. §. 157. 1. Jelen nem igen romanisztikus elmélet megalapítója a nagy r. jogász Puchta (In welche Classe von Rechten gehört der Besitz. Vermischte Schriften. 255. 1.); — s fővédője Bruns, *Recht des Besitzes im Mittelalter und in der Gegenwart* 1848. — Stahl Ph. d. R. (II. kiad.) II. 306. 1. szinte a birtoknak ténylegességében keresi a birtokvédelmet, annak vagyoni rendeltetést tulajdonitva. Némileg e felfogás Gansé is. (Syst. d. röm. Civilrechts 1827, 211. s k. 1.; és Ueber die Grundlage des Besitzes. Eine Dublik. 1839.)

⁴⁾ Savigny, *das Recht des Besitzes*. 1803. VII. kiad. 1865. — Ezen magát már lejárt tannak a magyar irodalomban Vécsy a követője (Római jogtan 1868. 135-6. 1.)

⁵⁾ Ihering. Ueber den Grund des Besitzeschutzes. II. kiad. Jena 1869.

lehet a védelmet a tulajdonosnak megadni a nélkül, hogy a nemtulajdonos is ne részesüljön benne ¹⁾).

Trendelenburg felfogása, mely szerint a birtokban a tulajdon lehetsége védetik ²⁾, — nem korrekt. Valamely jog lehetsége törvény óalmát nem igényelheti. Védetik-e ez másutt?

A birtok egyedül a tulajdonért védelmeztetik; még pedig e védelem ideiglenes rendezése ugyanazon életviszonynak, a mely a tulajdonban véglegesen rendezve vagyon. Ám ezzel épen nincs az mondva, hogy a birtokló (alanyi) állapota egy ideiglenes tulajdon-állapottal volna ugyanazonos, ámbár maga a birtok (tárgyilag) s a tulajdon között csak a definitív rendezés tekintetében van különbség.

Még kevesebb helyességgel nevezi a kanti terminológia praesumtiv tulajdonnak a birtokot. Nem azért védi a törvényhozás, mintha itt a jogot vélelmezné, de itt csakis és egyedül a jogot, a mint említve volt, a tulajdon jogot védelmezi.

B) A használás joga.

A tulajdonnak ezen praktikus oldala, mint már említve volt, a birhatás jogától lényegileg el nem választható, s annak kiegészítő részét képezi. A tulajdon öszszes tartalma a dolog használásában kulminál; ez kiinduló és célpontja a tulajdonnak. Kiindulási pontja azért, mivel a tulajdon, mint intézmény, csakis a dolgok háborítatlan élvezését tartá szemelőtt akkor, midőn létrejött; célja pedig azért, mivel az egész intézmény azért áll fenn, hogy a dolog használása megvédecsék. Mondhatni tehát e szempontból, hogy a tulajdon célja az, a mi kezdete, fenáll azért, a miért létrejött.

a) A jogi uralom, melyet a tulajdonos a dolog felett gyakorol, legnagyobb részt a dolog használására vonatkozik. Az akarat nyilvánulása a használás iránt kétféle irányban történhetik; a dolog, vagy mint eszköz szolgál az akarat-

¹⁾ Elég kimerítően közli emez elméletet Kovács Gyula Dárdai Jogtud. közlönyének VI. köt. 6—17 számaiban, (1871. 49. s. kk. II.) „a birtok elméletekről“ cím alatt, hol Ihering álláspontjáról könnyű áttekintését s bírálatát adja a többi hason elméleteknek is.

²⁾ Trendelenburg íd. m. 95. §: „Das Gesetz wahrt daher im Besitz potientielles Eigenthum, bis bewiesen ist, dass Bedingungen fehlen, welehe hinzutreten müssen, um den Begriff des Eigenthums zu erfüllen.“ (173. l.)

nak, vagy pedig mint tárgya jelenkezik ugyanannak; világosabban szólva: a tulajdonos vagy a dolog által szerez hasznot, azt gyümölcsöztetve stb., vagy a dolgon magán rendelkezik, azt átváltoztatja, felhasználja vagy pedig megsemmisíti.

Sajátságos vitakérdés, lehet-e a tulajdonhasználás tárgya maga a dolog lényege, állaga? ¹⁾ Ám a kérdés még theoretikus szempontból is meddő vitának képi alapját. A jurista a dolog állaga s maga a dolog közt különbséget nem ismer, s bátran mondhatjuk, hogy a dolog állaga jogi szempontból maga a dolog. A substanción való jog nem része a tulajdonnak ²⁾, de az maga a tulajdon. ³⁾

A dolog felett való jog praktikus oldala főleg öt szempontban nyilvánul. Szem előtt tartva az elébb mondottakat, mely szerint a tulajdonos célját, vagy a dolog által, vagy pedig a dolgon akarja elérni, könnyen felismerhető az első irányzatnak két, a másodiknak pedig három alfaja. Első esetben használja a tulajdonos a tárgyat, midőn az *a)* eszközül szolgál céljai elérésére és midőn *b)* annak gyümölcsseit, melyek akár természetesek, akár mesterséges — vagy jogiak — élvezi; második esetben szolgál a dolog, midőn a tulajdonos azt *c)* becseréli oly tárgygyal, mely neki hasznosabb vagy hasznosabbnak látszik, midőn *d)* azt felhasználja, vagyis saját céljai elérésére azt állapotában megváltoztatja, végre *e)* a mikor azt (jogi értelemben) megsemmisíti, még ha észszerű cél nélkül is. ⁴⁾

¹⁾ Leginkább Krause iskolája az, mely a tulajdont csak azon vonatkozásra terjeszti ki, mely a tulajdonos és a dolog felhasználhatósága között létezik. Igy Krause R. Ph. (1874.) 287. l. és Röder Grundzüge d. NR. II. (1863.) 234, 242 s. kk. ll.

²⁾ Mint Grosnál id. m. 156. §., az 58-ik lapon, hol szerinte a tulajdon tartalma áll: 1) jogból az állagon; 2) jogból a használáson.

³⁾ Rotteck id. m. 22. §., 181. l. Warnkönig. Enc. 139. §: „Der Eigenthümer muss die Sache die seine nennen, d. h. sie muss ihm ihrer Substanz nach als ihm angehörig gelten.“ (402. l.)

⁴⁾ Igaz ugyan, hogy a tulajdon az észszerű célok megvalósíthatásáért létezik, s így joggal megakadályozható volna a dolgok ilyen cél nélkül való megsemmisítése, ámde nem fogja senki tagadni, hogy azt, miszerint a megsemmisítő célja helyes-e vagy helytelen, megítélni nem lehet. Eltagadni e jogot tehát nem lehet a tulajdonostól; de joga van az államnak e jogozatot megszorítani. — Az elrombolás ellen fölhozott azon erkölestani érvet, melyet a régi juristáknál látunk

b) Az említett öt oldal nem egyenkint teszi ki a használasjogot, de a jog, mint ilyen az öt szempontban nyilvánulhat. Hiányozhatik a fennlévő jogozatok közül bármelyik, azért a tulajdon teljes. Jogokat gyakorolni — addig a míg az jog — senki sem köteles.¹⁾ Lehet, hogy a tulajdonos csak egyik vagy másik irányban érvényesíti a jogot, lehet, hogy a dolgot épen nem használja, azért a tulajdona legkevésbé sem csorbult. Sőt tovább menve, nemcsak maga nem használja, de tulajdonosi jogánál fogva egyik vagy másik jogozatot másnak engedi át, saját joga rovására. Mondani lehetne, hogy ily esetben a tulajdonos úgy használja a dolgot, hogy másnak engedi át a használatot.

Átlátható, hogy ilyenkor már nem pusztán a dolga felett rendelkezik a tulajdonos, de egyik jogozata felett. S megkülönböztve e két esetet, az elsőt anyagi, a másikat jogi használásnak mondhatjuk.²⁾

A jogi használás, midőn a tulajdonos a dolgon levő egyik jogozatát veti hatalma alá, komplikálja a tulajdon fogalmát. Itt jogot látunk valamely jog felett; vagy határozottabban szólva, azt látjuk, hogy a birláló tulajdoni joga is tulajdonában van.

Gyakoroltatik az által, midőn a tulajdonos maga nem cselekszik, semmi viszonyba nem lép a dologgal, hanem megengedi, hogy egy más személy azon jogot gyakorolja, melyet ő gyakorolhatott volna. Legtöbb esetben ez ellenszolgáltatért történik, és épen ez indokolja a paradoxnak látszó előbb említett tételt: a tulajdonos igen gyakran úgy használja a tulajdont, hogy a dolog használatát másnak engedi által.

Az átengedés történhetik úgy, hogy megengedi a tulajdonos, miszerint a dolog részben vagy egészben más valaki szolgálatára lehessen. Ezen szolgalmaknál ő tulajdonos-

mint Martiné is (id. m. 136. §.) hogy ha valaki „die Sache nicht haben will, darf er sie darum nicht verderben oder zernichten, er gebe sie denen, die besseren Gebrauch davon machen, höheren Nutzen daraus schöpfen können, als er“ (158. i.) — mint ide nem valót, föl se említjük.

¹⁾ Hugo Eneyel. (1835.) „Übrigens kann freilich Jemand auch durchaus nicht geneigt sein, von seinem Rechte Gebrauch zu machen.“ (9. l.)

²⁾ E megkülönböztetés W a r n k ö n i g n é l is felfalálható; Rechtsphil. (1854, 166. §. 353. lap.)

nak lenni meg nem szűnik, csak eltűri, hogy a dolog másnak is szolgáljon, s ez által kiviláglik, hogy a szolgálatom soha se nyilvánulhat cselekvésben, hanem csak annak eltűrésében, a mi különben eltiltható, vagy annak nemtevésében, a mi különben megtehető lett volna. (*Servitutes in patiando vel non faciendo consistunt; nunquam in faciendo.*¹⁾ Másnak ezen használása a jogrendben úgy fogható fel, mint a tulajdonostól megengedett folytonos használás által a dolgon nyert részbeni (*partialis*) jog, mely jog azután, — épen mint a tulajdon, — minden más valaki ellen keresettel érvényesíthető.

Kiterjesztettebb átengedése a jogozatnak akkor forog fönn, ha a haszonélvezőnek még rendelkezési jog is adatik a dolog fölött, melynek csak a megsemmisítése nem áll jogában. Az ily javakat aztán a haszonélvező eladhatja, hagyományozhatja, — a tulajdonosnak a jogból egyebe nem maradván fenn, mint azon eszmei kapcsolat, mely közte és a dolog között vagyon (*nuda rei proprietas*). Ily eset az örökhaszonbérnél, a római *superficies* és *emphiteusis*nél fordul elő. Jól megjegyzendő azonban, hogy az ilyen esetben a *nuda proprietas*, — dacára annak, hogy a tulajdonos a dolgot se nem használhatja, se át nem változtathatja stb. — megsemmisülvén a haszonélvezés, feltámasztja a tulajdon tartalmát képező minden jogozát a tulajdonosnak, a nélkül, hogy ez azoknak újbóli visszaszerzésére volna utalva. Vagyis a mint a mások joga a dologra nézve elesik, a tulajdon maga-magát egészíti ki a tulajdonos részéről, a mi által érvényre jut a tulajdonnak azon jellege, hogy legteljesebb dologi jog.²⁾

A tulajdonos legtágabb értelemben rendelkezik a dologról akkor, midőn azt véglegesen átadja, — vagyis midőn azon eszmei kapcsolatot, mely az előbb említett esetnél neki,

¹⁾ A germán jog, elég sajtóságon, még oly szolgalmakat is ismer, melyek tevésben nyilvánulnak. Ezen reál-terheket illetőleg l. *Unger System I; 63. §. 553—567. l.*

²⁾ *Stahl Ph. d. R. II. 21. §:* „Das Eigenthum ist sonach das Recht (die rechtliche Gewalt) über eine Sache in seiner Totalität;.... es enthält jede Befugniss, die nicht besonders entzogen, — dagegen jene beschränkenden Rechte keine, die nicht besonders eingeräumt ist, und es streitet für die Unbeschränktheit des Eigenthums die Vermuthung.“ (294. l.)

mint dominus directusnak még fönnmaradt. — megsemmisíti. Ilyen esetben ő a dolognak úra lenni végleg megszűnik, — s egy más lép az ő helyére, ki a dolgot a tulajdonszerzésnél említett módok egyikével tulajdonába hozza.

Ha a használás jogából folyónak vesszük azt, hogy a tulajdonos a dolgot megsemmisítheti, vagyis, hogy azon eszmei ösztököttest, mely közte s a dolog közt van, megsemmisítse, — mért ne lehetne a rendelkezés jogát ugyaneből kifolyólag magyarázni, annál is inkább, mivel ezt úgy foghatjuk fel, mint a dominium utile kiterjesztését épen a fogalmi úrság megsemmisítése által. S ha tekintjük a gyakorlatot, az életet, — nem azt látjuk-e, hogy a tulajdonátruházás a dolog használásának egyik legpregnansabb jelentkezési módja! ¹⁾

c) E kérdésnél nem kevésbé vitás az, vajon korlátlan-e a tulajdonos joga? Felfogásunk szerint tiszta, semmikép nem korlátozott tulajdon nincsen; az állami élet követelménye az, hogy egyik joga a mások kárára végtelenbe ki ne terjedjen. A közjóért tehát ott, hol szükséges, — bizonyos irányban korlátolt lehet a tulajdonhasználás, de más irányban, ott, hol nincs eltiltva a korlátlan használás, — a tulajdonosnak joga meg nem szorítottnak tekintendő. — S így mondhatjuk, hogy eltekintve az egyes intézkedésektől, — általában véve a tulajdonos joga szerint a dologgal mindent tehet ²⁾, még azt is, a mi másnak káros, annál is inkább, mivel ott, hol valaki jog szerint cselekszik, kártétel jogi értelemben létre sem jöhet. ³⁾ Annál kevésbé jöhetnek itt

¹⁾ A fölfogás különben elég vitás. Sokan vannak, kik ezen jogozatot nem a használás jogozata alá sorolják, de önálló rendelkezési jogot vesznek fel a tulajdon tartalmában. — Igy Arn dts, Sta hl, U nger stb. — Ahrens (N. R. II. 71. §.) mesterével Krausével (RPh. 291. I.) külső s belső tulajdont különböztetve, az elidegenítést az elsőhöz sorolja. Az ily megkülönböztetés elvágja ugyan, de föl nem oldja a csomót.

²⁾ Hugo Eneyel. (1835.) „Vom Eigenthum, d. h. dem. in der Regel uneingeschränkten Rechte an einer einzelen körperlichen Sache etc.“ (257. l.)

³⁾ Bruns, das heut. r. R. (Holtzendorff Encyel. I.) „Im allgemeinen darf der Eigenthümer auf und mit seinem Boden thun und machen, was er will, wenn es auch dem Nachbarn unangenehm, lästig, selbst schädlich ist.“ (298. l.) — Gros id. m. 104. §: Ist der Schaden zwar durch eine willkürliche,

szóba erkölcsi tekintetek, melyekhez e jogozatnak semmi köze.¹⁾

II) A tulajdonos joga, mások akaratának feltétlen kizárhatása iránt.

A mint említettett, a tulajdonjog a személy s dolog közti jogviszonyok megállapításával foglalkozik. Harmadik elem, — mint egy más személy, — csak úgy jön tekintetbe, ha ezen jogviszony életbelépéséhez, a jogozatok gyakorlásához, mint akadályozó járult.

S természetes is, miszerint két akarat egy dolgon uralmat nem gyakorolhat; egy dolog kettőnek tulajdona nem lehet, — vagyis egyik akarat feltétlenül kizárandó.²⁾ Ezen elv következetes keresztülvitele oda megy ki, miszerint a tulajdonos dolgát minden más birtokostól, bármily alapon birja is az azt, visszakövetelheti. Ezen jogozat formája, a kereset, mások jogának tagadása; s ezért a tulajdon negatív oldalának vehető. S ezen mindenki ellen érvényesíthető kereset, adja meg a tulajdonnak jogászi jellegét.³⁾

Alakja e jogozatnak mindig ugyanaz; visszautasítása annak, mi a jogot sérti. Oly fontos joga ez a tulajdonosnak, hogy minden joga nélküle illuzóriussá lenne; ez könnyen átlátható.⁴⁾

aber nicht durch widerrechtliche Handlung entstanden, so ist in diesem Falle kein Schaden im rechtlichen Sinne vorhanden.“ (41 l.) És a római jog. I. 55. D. de R. J. „nemo damnum facit, nisi qui id facit, quod facere jus non habet.“ V. ö. L. 1. §. 1. D. de aqua.

¹⁾ Gros id. m. 167. §: „Die Ausübung des Eigenthums-Rechtes, wie jedes anderen Rechtes, ist weder durch den daraus mittelbar für einen Anderen entstehenden Nachtheil, noch durch blos moralische Gründe, welche unter gewissen Umständen dagegen eintreten können, — rechtlich beschränkt. (64.)

²⁾ Ezért illeti Stahl a tulajdont „ausschliessliches Recht an einer Sache“ névvel, — mivel más dologi jogoknál két akarat képzelhető. (Ph. d. R. II. 294.)

³⁾ Walter id. m. 161. §. „Darin (visszakövetelés) zeigt sich hauptsächlich der juristische Charakter des Eigenthums.“ (115. l.) Warnkönig Encycl. 139. §: „Er (a tulajdonos) ist befugt, sie (a dolgot) aus der Hand eines Jeden an sich zu ziehen, dem nicht ein besonderer auf dieselbe gerichteter Anspruch zusteht. In dieser letzten Befugniß besteht vor Allem die Dinglichkeit des Rechts.“ (401. l.)

⁴⁾ Rotteck a tulajdon kiváló jellege gyanánt mutatja fel a mások kizárhatását. Igy: Natürl. Priv.-R. 20. §: „Das Eigenthumsrecht ist auf das Factum

A tulajdonsértésnél két eset különböztethető meg. Vagy egészen megfosztatott a tulajdonos a dologtól, vagy az utóbbinak csak szabadsága sértetett meg. Lehetséges ugyanis, hogy a dolog tőle eltulajdonított, vagy ő az ingatlanból kivettetett; — avagy lehet miszerint a tulajdonos ama joga sértetett meg, hogy tulajdonáról mindenkit eltilthat, — hogy tulajdona minden nemtulajdonos ellenében szabad. Mindkét esetben helyreállíthatja jogát, a már a római jogban ismert *vindicatio*, illetőleg *negatoria in rem actio* által.¹⁾ Az, a ki a tulajdont sérti, azt vagy jóhiszeműleg cselekszi, vagy pedig tette jogtalanságának tudatában van. A rossz hiszemű birtokos nemcsak a dolgot, az élvezett hasznot, de ama hasznot is tartozik a tulajdonosnak megtéríteni, melyet emez húzhatott volna (*lucrum cessans*).

A jóhiszemű birtokosnál a dolog visszaadásának elve a gyakorlati életben egy más elvbe ütközik. Ugyanis a kereskedés és közlekedés megkönnyítésének elvébe; ezen közlekedés alapja a bizalom, melyet megingatni nem lehet.²⁾ Ezért az újabb törvényhozások tételes intézkedések alapján nem engedik a visszakövetelés jogát a tulajdonosnak érvényesíteni az ellenében, ki a dolgot nyilvános áruhelyen vette.³⁾

A tulajdonos joga mások akarátának kizárása iránt okvetlenül szemben áll mások negatív kötelezettségével a tulajdont nem sérteni, annak gyakorlását nem gátolni és akadályozni. E kötelezettség egyetemes, vagyis mindenkire

der Verknüpfung einer Sache mit einer Person sich gründende Recht, — der Ausschliessung aller Andern, das Proprietäts-Recht, und sonst nichts.“ (177. l.)

¹⁾ Ahrens NR. II. 71. §-ban, a külső tulajdonjogban több esetet különböztetve meg, — még b) alatt a tulajdonosnak azon jogát is felveszi, miszerint követelheti a megvett dolog kiadását is, mivel ő a vételnél csak tulajdonjogot, de nem tulajdont szerzett. (120. l.) E felfogás téves; a megvett dolog kiadását nem tulajdoni jognál fogva, de azon kötelelemnél fogva lehet követelni, mely kötelemet az adó-vevők mindegyike kötött.

²⁾ Trendelenburg id. m. 95. §: „Das Vertrauen, die sittliche Bedingung des Verkehrs fordert, dass ein Besitz, welcher in gutem Glauben erworben ist, nicht zu Schaden komme und der redliche Besitzer nicht für den guten Glauben büsse.“ (175. l.)

³⁾ Az ausztr. p. tvk. ez elvet rálja magáénak, a magyar magánjog még nem ismeri.

kiterjed, a mely szempontból az egész tulajdoni jogot szemben más jogokkal abszolút érvényűnek mondhatjuk.¹⁾

Mindazon cselekmények, melyek ezen kötelezettség dacára a tulajdont sértik, mint bűntények vagy vétségek kötelmet alkotnak a bűnözőre való tekintettel a netáni kár megtérítése iránt. Mily módozatok fordulhatnak itt elő, a vétkekesség, vigyázatlanság stb. tekintetéből, ez tárgyunk keretétől elütőleg a kötelmi jogba tartozik.

Itt két kérdés érdemel bővebb tárgyalást.

Először. Szabad-e más dolgát a tulajdonos akarata nélkül vagy annak ellenére használni úgy, hogy az a dolognak nem árt vagy épen használ is; vagyis megengedhető-e elméleti szempontból az u. n. *ius innoxii usus*. Határozott lehet rá a felelet, hogy: nem.²⁾ Meg nem engedhető és tiltandó cselekmény ez, mely jogtalan lesz már létrejötté, — a cselekmény formája által. Téves az elv: „a mi neked nem árt, másnak pedig használ azt teheted“, — azért mert más hasznát előmozdítani jogtalan eszközökkel, (eltekintve attól, mily relativ maga a hasznosság) semmikép meg nem engedhető, s az egyéni szabad rendelkezés elvébe ütköző.³⁾

A második kérdés, vajon mi jogot ad a szükség más tulajdonát megsérthetni. Feleletünk: semmifélet. Jogtalanúságot semmiféle qualificatio joggá nem tehet, és így a végszükség sem. Igen helyes a nézet, hogy — ámbár a szükség nem bont törvényt, de nem is köteleztetik törvényvel. A szükség nem törhet törvényeket, s a végszükséggel szemben nem beszélhetünk jogról s törvényről. *Necessitas est exlex.*⁴⁾

¹⁾ Unger. System. 61. §. 517. l.

²⁾ Ahrens NR. II. §. 121. l.

³⁾ Gros. Phil. R. Wiss. 168. §. „Der bekannte Satz: quod tibi non nocet, et alteri prodest, ad id potes compelli ist nach dem Naturrecht völlig unbegründet; in Röm. Recht aber (weshalb man sich auf L. 2. §. 5. D. de aq. et aquae plu. arc. beruft) weder in der Art, noch in der Allgemeinheit, wie jene Worte lauten, enthalten; überdiess hier, wo nur von einem besonderen Falle die Rede ist, ausdrücklich als ein auf bloßer Billigkeit, nicht strengen Rechte beruhender Satz anerkannt: „haec aequitas suggerit, etsi jure deficiamus.“ — Mi csak a negatoria in rem actio lényére emlékeztetünk.

⁴⁾ V. ö. Kant Met. Anf. d. RL. Anhang zur Einleitung. II. — Fichte Grundlage d. NR. II. 85. l. — Gros id. m. 40. §. 13. l.

3) *A tulajdon megszűnése.*

A mint a tulajdon keletkezése, ugy ennek megszűnése szoros értelemben véve a tulajdon tartalmát nem képezik; amaz azért, mivel épen általa szereztetik meg a jog, emez pedig azért, mivel általa megszűnik.

Itt megemlítjük röviden az eseteket, melyeknél fogva a megszerzett tulajdon végkép elenyészik.

Ez tehát épen nem azonos a dolog nem használásának jogával; mivel ez egy negatív jogra, a nemtevés jogára, — amaz pedig egy pozitív jognak megszűnésére vonatkozik.

A tulajdoni jog megszűnhetik a tulajdonos akaratával vagy a nélkül. Általa, hogyha azt derelinquálja, elhagyja; ilyenkor az újból elfoglaló egy egészen új tulajdont alapít meg.

Akarata nélkül a tulajdon megszűnik, ha a dolog elvesz, megszűnik létezni oly alakban, mint eddig létezett.¹⁾

¹⁾ Rotteck — pufendorfco-kanti állásponton, nem találva kellő alapot az örökléshez, még megszünteti a tulajdont a tulajdonos halálával is. (20. §.) Ugyanigy Gros-nál látjuk: Megszűnik a tulajdon: 1) durch Freiheit (t. i. ha átadják (?) vagy derelinquálják a dolgot; — 2) durch die Natur, (a dolog elenyészése, és a tulajdonos halála által.)

Ezekre feleljen Trendelenburg id. m. 141—145. §§.

A TULAJDON TÖRTÉNETI KIFEJLÉSE ÉS KORLÁTOZÁSA.

I.

A jogbölcselet terén tett okoskodás csak úgy méltó a tudomány nevére, ha az a történelem által is támogatatik. A jog csak tér s időben föllépő jelenség, és csakis tapasztalati lehet. Mindennemű elvont tana a jognak csakis ezen tapasztalati tényekből vonható ki; s minden észből tett levonás, melyet az emberiség fejlődése nem igazol, — hamis. Az emberiség történelme tehát azon ismérv, mely megtanít minket arra, mi és miért jog; — a történelemben jelenkező emberi természet adja okát, lényét, alapját minden jogviszonynak, szolgál utmutatóul az elvont jogtudományban minden kutatásnak.

A legjobb helyre, az egyedül igazmondó forumhoz appellálunk e szerint akkor, mikor mindazt, a mit eddigelé a tulajdon alapja s természetéről elmondottunk, — a történelem által akarjuk bebizonyítani. Hiába minden okoskodás eredmény nélkül fárad az ész, ha azt, a mit a pusztá logikus okoskodás elmélet gyanánt a jogok természetéről felállít, — mint hamisat üt arcúl a tapasztalás. A tapasztalat, a történelem példái igazabbak, mint az ész szabályai, — mert konkrétak; — az igazság itt való már, amott csak lehetőknek tartjuk. — Látni fogjuk a világ fejlődés szemléleténél azt, hogy mindaz, a mit a tulajdonról elmondottunk, a történelem által is igazoltatik, — azaz kell, hogy igazoltassék, mivel az okoskodás kiinduló pontja volt.

Szándékunk röviden megismertetni a tulajdon kifejlését

az emberiség bölcsőkorától; megismertetni alapvonalakban az azt szabályzó körülményeket s igazgató elveket.¹⁾

1) Általában. Majd minden népnél úgy találjuk, hogy kezdetben a közjogi elem tulnyomó és csak ennek keretéből fejlődött ki a magánjog. A tulajdon is az emberek gyermekkorában nem volt az egyéniség kifolyása, ámbár az egyéni szükségletek kielégítéseért létezett. Azon exclusiv egyéni elem, a melyet mostan a tulajdon főjellege gyanánt látunk, akkor nem lehetett tényező a tulajdon fogalmában, mivel a szabadság a műveltség folyamánya. Kezdetben az ember élni akart, s vágyai kielégítését a közösségtől biztosította magának, s ő csak mint tagja ezen közösségnek birt igényeket ahoz, a minek szükségét érzé.²⁾

A családi élet, mely megelőz minden emberi intézményt, mert ez csak azon belül keletkezhetik, alapját veti a tulajdonnak is. Alapját a családfő hatalma és uralma által, mely kezdődhetett a nyers erőhatalommal, de mely a szokás, előítéletek, s még inkább a vallásos elemek segítségével magának lételt biztosított.³⁾ Nemcsak az élet szükségletek azok, melyek nem engedik meg, hogy egyesek a patriarkális hatalomtól elszigetelve lételt biztosíthassanak maguknak, nemcsak a föld közös művelése az, mely a családtól elválnak helyet nem ad, de igen is nagy tényező a morális befolyás, melyet a családfő — hagyományok alapján — gyakorolni tud. Ezen befolyás alapja a hitben van, s eszközül szolgál a családnak kormányozhatásához. A család kezdetben, mint már Arisztoteles megjegyzi: monarchice van kormányozva. Ezen kormányzás-formában, a családfő hatalmában találja

¹⁾ A jelen dolgozat nyomtatása alatt ismertem csak meg Laveley-nek e művét: *De la propriété et de ses formes primitives* (1874.), s azért forrás gyanánt nem használhattam.

²⁾ *Le Play La réforme social en France* (1864) I: „Les gouvernements d'ancien régime ont, pour la propriété comme pour la religion, laissé une faible part à la liberté de l'individu: ils n'ont guère méconnu le caractère éminemment personnel de la propriété mobilière, et notamment de l'argent, des vêtements, des armes, des instruments de travail; mais ils ont souvent attribué la propriété indivise du sol à des communautés des travailleurs.“ (97 l.)

³⁾ Hegel Ph. d. R. 170. §. „Einführung des festen Eigenthums erseheint mit Einführung der Ehe in den Lagen von den Stiftungen der Staaten, oder wenigstens eines geselligen gesitteten Lebens in Verbindung.“ (228 l.)

Le Play minden tulajdonszerzés alapját; mivel a kezdetkori népek (a mostani miveletlen népek fölfogása szerint is) csak arra törekedtek, hogy a mindennapi élelemszerzés gyümölcsseit fölévezzék anélkül, hogy a holnapra gondolnának; de midőn a társadalom — a tömegek magukat egyes hatalmas egyéneknek alávetvén — megalakul, ezek irányozzák őket először a munka és takarékosagra, ezek hivatása fölosztani a munkát ép úgy, mint a gyümölcsöket.¹⁾ Itt találjuk a tulajdon első jelenkezését, mint közöstulajdont. A föld, a lakhely, a nyájak, a termény, mind megannyian a családközösség tulajdonát teszik, mely családközösségben auktoritásként, mint főhatalom és törvényhozó, a család feje nyilatkozik. A családfő ezen hatalmában világosan látjuk azon elemet, a melyet a törvényről szóló fejezeteinkben, amint a tulajdon alapját tekintettük. A főhatalom nemcsak a közbékeire ügyelt, nemcsak engedelmességre készítette az elégedetlen ifjabbakat, de határozottan mint ur jelent meg közös vagyron iránt is, azt munkáltatta és a terményt kiosztotta. hatalma és akarata által a közös vagyont minden sértésről megóvta. E hatalom, mely mint a közösség feje, magának tart meg minden igényt a közös javakhoz, miveletlen népeknél még mindig megtalálható.²⁾

A vagyonközösség magában hordja megsemmisülésének csiráit. Első tekintetben belátható, hogy a vagyon ilyenmő szervezésében, a közösség rendszerében a legkényelmesebb, legirigylendőbb sors a henyelőknek, a lustáknak jut. A társadalom eltartja őket. A fáradság, a munka nehézsége, az időjárás viszonytágsága annak juttat legnagyobb részt, a ki legszorgalmasabb, a ki leginkább dolgozik. Az eredmény pedig ugyanegy reá nézve, meg a henyelőre nézve. A társadalom javának érdeke tehát az, hogy a személyi tulajdon léphessen előtérbe. Kezdetben nem lesz feltűnő, ha egyesek ruhát, eszközöket, s ingó dolgokat maguknak tartanak vissza, s itt kezdődik az egyéni tulajdon. A közösség feje ép

¹⁾ Az Uralban, Alsó-Volga, Don és Kaspi-tó környékén ezt a szervezést látjuk még. V. ö. Le Play id. m. 98. l.

²⁾ Így az aranyparton, Kongóban. — Koreában szinte a családok fejszáma szerint osztja szét az állam időnként a földeket. V. ö. Roscher System. I. 167. l. Ma még az oroszok is így járnak, kik minden tizenharmadik évben újra osztják ki a földeket a családok között, — tekintettel lévén a munkások számára. Le Play helyen (id. m. 99 l.) Les ouvriers européens (1855) című munkájára (59. l.) utal.

ugy kezd védeni az egyesek magándolgait, mint a mint védte előbb az özszesek tulajdonát.¹⁾ A személyi tulajdon csak későn jut a földbirtokhoz.²⁾ Az átmenet itt nem lassu, de nyilvánvaló tény, s mindig az államakaraton alapul. Legyen aztán formája a fölosztás vagy az egyeseknek tett adományozás, az mindegy. A fejlődés törvénye az, hogy a magántulajdon földeken csakis az államakaraton kezdődhetik. S e törvényt látjuk kifejezve majd minden nép történetében. Az exclusiv személyi elem, mely az emberiség fejlődésében tulsulyra jutott, — amint az egyéni szabadságot elismeré, — elismerte az egyéni tulajdont is.

S ezt elismerni a célszerűség kényszerített. Igen helyesen mondja Roscher, hogy a magán-földtulajdon nélkül kiki szükségét sokkal rosszabbul, bizonytalanabbul és fáradságteljesebben volna képes elérni.³⁾ Az előbb említett ok, hogy a munkásabbak, az erősebbek és szorgalmasabbak elvégre is maguk akarták élvezni fáradságuk gyümölcsét — csak a célszerűség mellett bizonyít. A hasznosság és józan felfogás már a magánbirtok mellett szólt; a célszerű, a hasznos indokolták már eléggé a tulajdon egyéniesítését; de a jog maga, a tulajdon csak akkor jött létre, hogyha azt a birtokot a tekintélyek parancsa teljesebbé tette, ha a törvény erejével bíró szó a birtokoláshoz a becsültetés jogát adta.⁴⁾ Ekkor vált a magántulajdon jogintézménynyé, ettől kezdve bir mindazon kellékekkel, a melyeket a tulajdon létrejöttéhez szükségeseknek mondottunk.

¹⁾ Nem lehet más, mint csakis az ingó dolog eleinte magán-tulajdonban. Ezt mutatja föl a történeti fejlődés is egyes esetekben. — Le Play id. m. 99. l. „Peu à peu on voit croître, avec ses vertus primordiales, les premiers rudiments de la civilisation; le principe de la propriété personnelle, d'abord limité à un vêtement destiné à l'usage de chacun, s'étend graduellement à mesure, que la richesse se développe, aux armes, aux meubles, aux bijoux et aux métaux précieux . . .“

²⁾ Kant elvont okoskodás által épen az ellenkezőt hozza ki, mint a mit a történelem fölmutat; azt ugyanis, hogy a földtulajdonnak régiebbnek kell lenni az ingókon levő tulajdonnál. V. ö. id. m. 71 s k. l. — Roscher id. m. 165 l. felhozza, hogy a helyes nézetet védi már Grotius is; J. B. et P. II. 2; így még: Laspeyres Gesch. der niederl. N. Oek. 12. l.

³⁾ Roscher id. m. I. 87. §. 165 l.

⁴⁾ Kirchmann. Die Grundbegriffe des Rechts und der Moral (1873.) 137. l.

2) A tulajdon kifejlése az egyes népeknél.

A) *Keleti népek.*

a) Kinában azon abszolút executiv hatalom, mely a császárt megilleti, oka annak, miszerint ott nincs jog, mely a császár akaratával ellenkező lehetne. Birodalmának minden ereje, képessége és jövedelme, — maga az egész ország, az ő tulajdona.¹⁾

Hasonlón más országokhoz, a menynyei birodalomban is találjuk, miszerint a földmagántulajdon szétesztás, a császár által történt felosztás által kezdődött, ekkor szünnévén meg a közösség. Ma-touan-Lin, tudós író szerint, kinek iratait Biot ismerteti²⁾, — a Kr. e. 3-ik századig a császár volt az egyedüli földbirtokos, — midőn ő földeit alattvalói között szétesztá, még pedig olyképen, hogy földeik nagyságának kilenctizedrészét a maguk számára művelék, míg egytizedrészét a császárnak gyümölcsötzetének.

Későbbi időkben feudálrendszer módjára a provinciák kormányzóknak adatván által, a magánosok most egyrészt a császár, másrészt még a kormányzók javára is voltak kénytelenek a földet művelni.

Sokkal későbbi időkre vihető azon kor, melyben állandó s örökölhető földbirtok lépett életbe, de mely után a császár mindig hűbéri szolgálatot vagy dézsmát követelt.³⁾

Vajon jelenleg teljes-e a földtulajdonos joga, vagy ő csak hűbérese-e a nap fiának, ki minden földbirtok ura, maiglan is igen vitatott kérdés nemcsak azok előtt, kik a kínai joggal foglalkodnak, de maguk a kínai jogászok előtt is.⁴⁾

Az egész birodalom katasztrálva van; s minden tulajdonátadás vagy jelzálogi teher az ezen célra való (telek-) könyvekbe vezetendő.⁵⁾

¹⁾ Wells-Williams, das Reich der Mitte, ford. Collmann, Cassel 1853. 317. lapon azt mondja, hogy a kínai nyelv a „szabadság“-nak megfelelő szóval nem bír. V. ö. Warnkönig Encycl. (1853.) 117. l.

²⁾ Journal asiatique 1836, Serie III. T. 6. 226 l.

³⁾ Warnkönig Encycl. 121.

⁴⁾ Warnkönig id. m. 120. s k. l.

⁵⁾ Ahrens II. 161.

Legujabb fejlődésben a földbirtok nagysága teszi alapját az egész adórendszernek. ¹⁾

δ) Eltekintve az első kortól, melyben az ind nép még több ári néppel együtt volt ²⁾, a második korban azokat már a Indus folyó mellett találjuk földmivelés és baromtenyésztéssel foglalkozva. Ezen korban még csak közöstulajdon volt, a mely a családot illette.

A fölöstásról bővebb ismereteink nincsenek ³⁾, de az ind történet harmadik korában, a kasztrendszerénél már van magántulajdon a földeken is; így tudjuk, hogy a bramánok javai nemcsak sérthetetlenek, de még adómentesek is voltak; a szudvák-nak szinte meg volt engedve a tulajdonszerzés. míg a pária s a rabszolga nem részesült a törvény e jótéteményében. hanem a mit ez utóbbi szerzett, azt urának szerezte ⁴⁾.

Az, ki a tulajdonnal birt, az a törvény védelmében is részesült, s e szerint már az időber a magántulajdon ott abszolút jog jellegével birt. A rómaihoz hasonlóan, ha nem is oly kimerítőleg mint ez, ismer az ind jog a tulajdonosnak a nem jogos birtaló ellen indítható kereseteket, s ez által a jogvédelem törvényes volta el van ismerve. ⁵⁾ A kereset megindítójának kötelessége a törvényes tulajdonszerzést kimutatni. ⁶⁾

Az elévülést is ismeri a hindu jog ⁷⁾; így, ha egy földet valaki 20 évig művelt, s azt az előbbi tulajdonos tudja, annak tulajdonát elbirtokolta; más tulajdon 10 év alatt birtokolható el. ⁸⁾

A Colebrooke által fordított „Mitakshara“ ⁹⁾ felsorolja a tulajdonszerzés jogos módjait, melyek: az öröklés,

¹⁾ Biot id. h. 314—319. ll. — Warnkönig 122. l.

²⁾ Ahrens NR. (1871.) I. 26. l.

³⁾ U. az. II. 160. l.

⁴⁾ Warnkönig. Encycl. 131. s. kk. ll.

⁵⁾ Yajnavalkya II. 168—175; Manu IX., 201,—3.—8,—9.

⁶⁾ Manu VIII. 31; Yaj. II. 26—29.

⁷⁾ Ahrens II. 160. s Warnkönig 138.

⁸⁾ Yajnavalkya II. 249.

⁹⁾ Colebrooke. Two treatises on the Hindu Law of inheritance. (Calcutta 1810.) 244. s 245. l.

vadászás, osztozás, uratlan dolgok találása¹⁾; — tulajdont szer-
 zhetnek még a bramánok a kegyes adományok s alamizsna-
 szedés, — „Kshatrija“ (katona) hódítás és ragadmány, —
 a Vaisya és Szudra kereskedés által jutott nyereség által;
 — tulajdonszerzősmód még a műveletlen föld beültetése is.

Több esetet látunk, melyek a magántulajdonnak közjó
 érdekében való korlátozását is mutatják. Ilyen az, hogy
 ajándékozni csak úgy szabad, ha az a háztartásnak nem árt²⁾;
 vagy az, hogy szerzett fekvőség csak a fiak beleegyezésével
 idegeníthető el.³⁾

A mivel jogok vitája, vajon szerződés vagy átadás
 szerezt-e tulajdont, az indjogra is kiterjed⁴⁾, ámbár bizonyos,
 hogy ezen jog a jelképes traditiót is ismeri.⁵⁾

c) A mozem jog, ámbár minden földnek tulajdonát az
 uralkodónak tartja meg, — az egyes birtokosokat igen széles
 terjedelmű jogosítványokkal ruhazza föl. Sőt némely helye-
 ken, mint pl. Arábiában a birtokos joga majdnem azonos a
 tulajdonnal, csak tized-kötelmek vannak vele öszszekapcsolva;
 jogosított itt csak mazulman lehet, a hitetlen nem. Más he-
 lyeken a földbirtokosok haszonbérfele jószággal bírnak, s
 még az igazhivők is hányadot (néha felét is) kénytelenítet-
 nek fizetni a birtokolt földek után, melyek azonban örökit-
 hetők s elidegeníthetők.⁶⁾

Kimeritőn intézkedik a mohamedán jog az uratlan dol-
 gok elfoglalása, viz-szük földeken a viz használata, és a más
 birtokában levő dolog vindicatioja tárgyában.⁷⁾

d) A keleti népek között egyedül a zsidó az, mely a
 mózesi törvényhozás által a tulajdonnak mind vallási, mind

¹⁾ Az uratlan dolgok találásáról szól még a Manu törvénykönyv VIII.
 32–39; s a Yajnavalkya 33–35. (A talált kinesek egy része az ural-
 kodóé. Warnkönig id. m. 137. l.)

²⁾ Yaj. II. 175.

³⁾ Yaj. II. 121. és Gibelin. Études sur le droit civil des Hindus II.
 köt. 14. l. — (Warnkönig. 138.)

⁴⁾ Gibelin id. m. I. 137. s. k. l.

⁵⁾ Gibelin id. h. I. 140. Szimbolikus az átadás pl: „durch die Hingabe
 eines Halmes oder Getreides, während von Seiten des Käufers Wasser auszugies-
 sen und eine Münze zu überreichen ist.“ Warnkönig Encycl. 138. l.

⁶⁾ V. ö. Revue des deux Mondes 1853. Jan. 1. 42. s. k. II.

⁷⁾ Warnkönig Encycl. 167

társadalmi szempontból legfigyelemreméltóbb rendezését mutatja föl.

A zsidó nép hivatása volt — papi népnek lenni. Az egész államszervezet theokratikus alapon nyugodván, — minden jó és jognak kútfeje az isten. Minden földnek s birtoknak tulajdonosa az isten; — a nép csak haszonélvezője volt a javaknak.¹⁾

A javak birtoklásának alapja a család, a törzsélet, mely szerint az összes javak a törzsek között²⁾, tekintettel a törzsben élő egyének számára, isteni parancs következtében sors által felosztottak.

A földbirtokot a törzsek örök időkre birták, olyképen, miszerint elidegenítés csak is ideiglenesen volt lehetséges. A mózesi legisláció egyedül az Urat, ki az izraeliták királyának nevezetét elvállalni méltóztatott, nevezvén tulajdonosnak, — s a többi birtokos csak árendása levén neki, — ebből azt hozza ki, miszerint a javaknak örökös eladására nincs joguk, s azoknak megtartására kötelezettek.³⁾

Ebből következett, hogy mindazon jószág, mely eladott, vagy elzálogoltatott volna, s így a törzs kezéből kikerült, — minden 49-ik esztendőben annak ingyen visszaszolgáltatandó volt.⁴⁾

A 7. és 49-ik években a föld mivelése el volt tiltva, — jelentékeny korlátozás; ilyenkor senkit adósságának megfizetésére kötelezni nem lehetett.⁵⁾

¹⁾ 3 Móz. XXV. 23.

²⁾ Lévi törzse nem a földtulajdon, de az oltár után élt. József XIII. 33.

³⁾ Ezért szegte magát Nábot oly bátran Akáb király ellen, hogy halnia kellett, midőn ez arra akará venni, hogy őseinek örökségét adná el. 3. Kir. XXI.

⁴⁾ A szombati és örömevekről l. Michaelis, Mosaisches Recht II. Th. §. 73; ezen éveknek kritikáját l. Bährtól a heidelbergi évkönyvek 1840-ik folyamában, továbbá Kranold és Woldius a göttingai theol. fakultás által koszorozott értekezésüket „de Hebraeorum Jubileo“. (1837.) Ámbár mindkét író tagadja, hogy Mózes legyen szerzője a különböző időkben összeirt pentateuchusnak, — de elismerik, hogy a szombati és örömev mózesi eredetű. Ahrens ugyanígy. NR. II. 161. l.

⁵⁾ Bähr nézete szerint — ellentétben sok keresztény- és rabbinus theologussal, a hetedik évben az adósság csak elodáztatott, mert nem is volt miből megfizetni, míg a nagy jubilaris évben az egészen letöröltetett; így véli ezt Fleury is. (Az izraeliták és keresztényeknek szokásaik és erkölceik; ford. Kópácsy József 1802.) I. 74. l. jegyz.

A tulajdon örökölhető volt a törzs tagjai között, még pedig először a férfiak közt; a lányok örökösödése a távolábbi férfiak örökösödését kizárta; — az elsőszülött kettős részszel illetetik stb.¹⁾

B) *Az ókor klaszszikus népei.*

a) Görögök.

Mi az oka annak, hogy a görög nép jogtudományával nem bír, sokat megbeszélt tétel.²⁾ Tény az, hogy sokkal inkább elfoglalva tartá a görögöket a filozofia, és a hasznosság-fogalom, mint a „iustitia“, és a jog szentségének fogalmai.³⁾

A magánjogi tulajdont náluk csak az állampolgár élvezheté, és ez részesült az állam részéről a teljes megvédés kiváltságában.⁴⁾

Nemcsak Spártában, de más görög tartományban is, — a földtulajdon kezdetét a felosztáson (*κληροι*) vette; — némely országon ez elidegeníthető, másutt korlátolt vala.

Legtöbb korlátok közrendészeti szempontból lettek a magántulajdon mikénti használására való tekintetből felállítva.⁵⁾

A tulajdonviszonyok rendezésénél⁶⁾ észlelhető a különbség a szigorú dóri, s a könnyebb ióni jelleg között, különösen a két fővárosban, Athenében és Spartában. Tudjuk, hogy Spartában (eltekintve a kétes és vitás lykurgoszi felosztástól) kétszer osztattak föl a földek az egyenlőség elve szerint, az első Lakonia állam alapításakor Kr. e. 1000-ben, a másik Messeniá elfoglalásakor (Polydor alatt) Kr. e. 723-ban. Későbbben oly nagy lett az aránytalanság a földbirtokok kö-

¹⁾ V. ö. az örökjog iránt Gans Ede. Das Erbrecht in weltgeschichtlicher Entwickelung. I. (Berlin 1824.) 134. l.

²⁾ Wachsmuth. Hellenische Alterthumskunde (1846) II. 160. l. — Hornung, Essai historique, sur cette question, pourquoi les Romains ont ils été le peuple juridique de l'antiquité. (1847.) 35. l.

³⁾ V. ö. Warnkönig Encycl. 172. l.

⁴⁾ Wachsmuth, id. m. II. 130, 170.

⁵⁾ U. az. II. 131.

⁶⁾ Ahrens N. R. II. 76. §. (163. l)

zött, hogy míg a 723-ik év körül 9000, s a plataea-i ütközetkor még 8000 földbirtokos volt, ez ütközet után 108 évvel számuk 1000-re, s ismét 125 év múlva csak 100-ra olvadt öszsze. A földbirtoknak néhány családban történt földhalmozása okozója volt az állam tönkrementésének.¹⁾ — Attikában az első felosztásról nincs tudomásunk; kezdetben a születési nemesség fejlődve ki, ennek kezébe jutott a földbirtok legnagyobb része. Drakon abbéli iparkodásait, hogy ezen oligarchia megerősítve legyen, Szolon reformálta, (Kr. e. 594.) ki minden polgárnak földbirtokot juttatott (négy osztály szerint), s ezzel mindenkit a közügyekben való részvételre jogosított föl. Intézkedései, melyben a tulajdon-maximum is belefoglaltatott, soká nem álltak fenn.

Kleiszthenes (510.) demokratikus intézkedései a földbirtok feldarabolását idézték elő, úgy hogy kevés állampolgár maradt földbirtok nélkül. De most vissza nem volt tartoztatható a kisbirtok absortiója a nagybirtok által; Demoszthenes idejében már igen elterjedt volt a szegénység, a mikor Antipatér (323-ban) azoktól elvette a polgárjogot, kik 2000 drachmánál (523 tallér) kevesebbel bírtak, — ekkor 12,000 familia lett ezen intézkedés által sújtva, (a népesség $\frac{1}{4}$ -e!) A következmény itt is — állambukás lett.²⁾

δ) Rómaiak.

A kezdetleges jogállapotban tulajdona csak az államnak volt, s ennek közvetítésével jutott az egyeseknek. Így névszerint és mindenekelőtt azon földterület és javak, melyekhez a római nép első megtelepedése által jutott volt, az állam tulajdonát képezték, és pedig nemcsak egyelőre, mi mellett aztán átruházás útján az egyesek, független tulajdont szerezhettek volna, — hanem maradandólag, úgy, hogy az állam maradt kizárólag a tulajdonos, az egyeseknek csak az államtulajdon gyakorlása engedtetvén át. Ezen

¹⁾ Ahrens II. 163. 1.

²⁾ Ahrens II. 76. §: „So war unter den verschiedenen politischen Verfassungen von Sparta und Athen durch tiefer liegende, — nur als Naturkräfte wirkende Ursachen ein gleiches sociales Missgeschick für den grössten Theil des Volkes herbeigeführt worden.“ (163—4. lap.)

alakulatnál fogva tehát az egyes személy a javakra nézve is csak mint a populus tagja, mint polgár, vagyis politikai állása következtében juthatott jogokhoz.¹⁾ S ez nemcsak az ingatlan, de az ingókra nézve is állott.

A magánföldtulajdon felosztáson veszi kezdetét; első felosztónak Numát tartja a rege.

A római szellem, mely isteneit hozta be majd minden állami cselekedeteihez, épen megfordítva a görög felfogással, mely Evhemerosz tanaként inkább politikai férfiai istenité, — a tulajdonnak is vallásos jelleget kölcsönzött. A kezdetleges védelme a tulajdonnak még nem állami, de csak vallási volt (*sacra pro montibus et pagis*,) — vallásos szentesítést adtak a sacramentumok és Herkulesre való eskü, — sok vagyoni jogi intézményeknél; a határigazítások vallásos cerimonia voltak, az augur botja osztá föl a földbirtokot is az ég tájékai szerint, s a Deus Terminus tisztelete a görögök Zeusz Herkeiosz-ára emlékeztet, jelképezvén a földet, mint isteni adományt.

Később a tulajdonintézmény arisztokratikus jelleget öltött, s a római nemesség akart ura lenni a nemzeti tulajdonnak. Itt ugyanezen fordulat vehető észre, mely a legtöbb keleti jogfejlésben. Ámde a római nép nem állt most is még az elvek s a tekintélyek nyomása alatt, hanem öntudatra ébredve követelte, hogy a birtoklásban ő ép úgy, mint a nemesség, szinte részesíttessék. Az ebből keletkezett küzdelemben a nép győzött.

E pillanattól kezdve szükségkép beállt a harmadik korszak, melyben a tulajdon individuális, egyéni lön. Ezen egyéni földtulajdon oka a földbirtokok feldarabolásának, — s ezzel ismét a nagy nyomornak is, mely a népségnek az arisztokracia által való elnyomatását szülé.

A Gracchusok hazafias törekvései arra voltak irányozva, hogy az *ager publicus* végkép ne jusson a patriciusok birto-

¹⁾ Így ír Hoffmann. A római jog külszerű története. (1871.) 23. l. és Giraud, Recherches sur le droit de propriété chez les Romains azt mondja: „Mindenki a ki tulajdonos volt, a souverain nemzet tulajdonát csak mint a nép birta, s nem mint egyén. Ez a quiritek tulajdonának lénye, — első formája azonban a nyilvános közösség egy faja, melyből folyt később az individualis tulajdon. A rómaiaknál a tulajdon régi joga tehát csak egy, — de egészen politikai alakú, s egészen közjogi alapon nyugvó volt.“

kába'), s az államjavakból az elszegényedett nép, — mely politikai jogok birtokában ugyan, de javaitól részint vétlenül, részint önhibájából megfosztatott, — fölsegíttessék. A jóakarát hajótörést szenvedett, s az özszebonyolitott agrártörvények²⁾ csak siettették az állambukást, míg a Gracchus intézkedései jól alkalmazva talán elkerülhetővé teszik azt.³⁾

Lassankint a földbirtoknak ép oly aránytalanságát látjuk föltüntetve, mint a görögöknél szemléltük volt. A polgárok némelyike roppant földbirtokot halmozott össze, melyet a rabszolgák nagy számával műveltetett⁴⁾; ezen kevés aztán olyanokra dobálta pénzét, melynek értéket csak ritkaságuk adott⁵⁾, — míg a nagy tömeg éhezett, s „kenyér“ után kiáltott.⁶⁾ Így lőn oka a vagyon-halmozás a legnagyobb nyomornak. Erre mondta Plinius⁷⁾: „Latifundia perdidere Italia, iam vero et provincias!“

C) Kereszténység.

A keresztény vallás a szeretet vallása. Azon sok új tan, boldogítani törekvő szabályok között, melyekkel a keresztény vallás fölfrissíté az ókor ez idő szerinti társadalmi életének bágyadt voltát, — legelső és örök időkre legnemesebb szabály az, mely minden embert erkölcsileg egy rangba állít, mely a felebarátot úgy szeretni parancsolja, a miként az ember szereti önnönmagát. A tan és ennek követői sok üldö-

¹⁾ L. ezt bővebben Ahrens NR. (1871.) II. 165.

²⁾ Remek értekezést találni róluk Rudorff, das Agrargesetz des Sp. Thorius. (Zeitschrift für gesch. Rechtswissensch. X. 1.)

³⁾ Hoffmann, Római jog története (1871.) Az államjavakból iparkodtak a néppárt vezetői az elszegényedett nagy néptömeget fölsegélteni, — oly vállalat, mely ha kellőkép véghezvitetett volna, a leglényegesebb elemében foszladozó államt s ennek ősi alkotmányát még sokára megmentheté vala.

⁴⁾ Augustus alatt, a census szerint, egy római polgárnak, Claudius Isidoru snak vagyona állt: 4116 rabszolgából, 4¹/₂ millió tallér készpénzből, 360,000 lánca (16¹/₂ földr. négyzetmérföld) birtokból, és 257,000 juhból. (Plinius, hist. nat. XXXIII, 9.)

⁵⁾ Lucullus Fülmile nyelv.

⁶⁾ Suetonius elbeszélése szerint (Caes. 41.) Rómában 320,000 férfiú volt, vagyis a szabad népesség 92°,-a (!), kinek az állam búza és kenyér kiosztás által tartá fönn életét.

⁷⁾ Hist. nat. XVIII. 7.

zést szenvedtek. Mi sem természetesebb, mint az, hogy a megváltozott viszonyokban a keresztények a felebaráti szeretet teljesítésére igen nagy mérvben igénybe vették. A társak szükölködésén való enyhítés, a sok áldozatot kívánó szövetség fenntartása, az üldözöttek bajainak segítése, — mely mind az embertárs iránti szeretet folyománya volt, — lassankint a szövetség és közösség rendelkezése alá hozta a magánosok vagyont a célból, hogy azok közt, a kik — mint a szentírásban olvassuk — hittek, és együtt valának, soha senki ne szükölködjék; — sokan voltak, kik eladták házaikat és szántóföldjeiket, s a pénzt az apostolok lábaihoz tették, kik mindenkit szüksége szerint segítéyztek.

De nem következtethető ebből, hogy a keresztény válás tiltaná a magántulajdont, s a vagyonszövességet parancsolná. Pedig még az egyházatyák közt is vannak, a kik a magántulajdon s a természetjog, valamint a keresztény szellem között némi ellentétet találtak. Ilyenekül említi föl A hrens az aranyszájú szt. Jánost és szt. Ambróziust.¹⁾

Roscher ²⁾ sajtóságos vitaesetet említi föl, mely bajor Lajos császár idejében a minoriták s a pápa közt fordult elő. Az első minden magántulajdont elvetendőnek tartottak, sőt még szerintök az sincs tulajdonban, mit az ember evés-kor magához vesz, — míg a pápa tana oda terjedt, hogy még magának Krisztusnak is volt tulajdona, s az apostoloknak is; részben közös ugyan. — de részben magántulajdon.³⁾

A szerzetek ilyenmü felfogása könnyen megmagyarázható azon nagy kiterjedettség által, melyet a keresztény válás nyert; a császárok alatt már államvallássá emelkedve, — lehetetlen volt viszonyát a társadalomhoz és az állami intézményekhez meg nem változtatni. A vágy, mindenben hasonlóknak lehetni az első keresztényekhez, — sokakat a társadalomból való kiválásra birt, — s itt éltek át, mindent közősen bírva, azon egyszerű életet, melyet az apostolok éltek,

¹⁾ Ahrens NR. I. 63; 2 jegyzet; II. 168. l.

²⁾ Roscher System. I. (1868.) 83. §: 153. l.

³⁾ Raynaldi Ann. eccl. XV. p. 241. 285. s kk. (Ezen idézet valósága után nézni jelen sorok írójának alkalmja nem volt: — Roscher idézi először.)

s melyet a régi emlékek mint boldogítót tartottak föl.¹⁾ — A pápai deczió pedig csak azt mutatja, hogy helyes a föl-fogás, mely a javak felajánlását csak vallási kötelezettségnek tartja, melytől a jogi még el nem vált.²⁾

A keresztény vallás érdeme az, hogy a tulajdont becsülni tanította. Azon vallás, a mely a javak szerzésének főforrását, a munkát, az egész világ előtt nem megszegyenítő cselekménynek, — de érdemekre jogosítónak tanítá, mely a munkásságnak isten s emberek előtt a tisztos foglalkozások — sőt az erények közt helyet juttatott, — megbecsülni tanítá azt is, a mi a munkának, — a verejtékteli fáradságnak eredménye. — a vagyont. A keresztény vallás a magántulajdont becsülni tanítja, s azt, mint az érdemszerzés legközönségesebb eszközét, mint mások segélyezésének alapját tekintve. — az emberiség javai egyik legtiszteletre-méltóbbja gyanánt mutatja be.³⁾ A jelen kor leginkább a személyiség és tulajdon szabadságában leli jellemvonását.⁴⁾ Ezen szabadság felkölté az özszes eddig nyugvó jó valamint káros erőket, — s azokat a társadalom korlátoktól ment mezején tusára, — s az anyagi javak eléréseért való küzdelemre hívja fel.

¹⁾ Ahrens II. 168. l.: „Gegenüber der schnellen Expansion (des Christenthums) suchte nun der frühere brüderlich-christliche Geist sich in dem Klosterleben zu concentriren, in welchem das vollkommenere religiöse Leben nicht in der schwierigeren Durchdringung des ganzen menschlich-geselligen Daseins mit allen christlichen Tugenden, sondern in Absonderung von der Welt und in Verstümmelung der menschlichen Lebensaufgabe gesetzt und die Gütergemeinschaft eingeführt wurde.“

²⁾ V. ö Stahl II. 280.

³⁾ Azon tulajdonfejlést, mely a kereszténység óta főbb vonásokban észlelhető, — számos munka ismerteti. A germán tulajdonviszonyokat Caesar és Tacitus nyomán egész odaadással ismerteti Ahrens NR. II. 169 s kk. II.; a magyar földtásban röviden a 206 s kk. — Grimm. Deutsche Rechtsalterthümer. (1854.) 492 s kk.; — Albrecht. Die Gewere als Grundlage des älteren deutschen Sachenrechts. (1828.) — Peters. Ueber den Ursprung des deutschen Lehenrechts. (1831.) — A szláv közösséget tárgyalja Ahrensen kívül Utienovics, die Hauscommunio der Südslaven. — Jireček. Ueber Eigenthumsverletzungen nach dem altböhmischem Rechte. (1855.) stb.

Általában s a hunn-szitya népek magánjogáról különösen irnak Hanik s Wenzel az ő jogtörténeteikben, az irodalom bő ismertetésével.

⁴⁾ Ezt illetőleg l. Le Play id. m. I. 98. l. — Ahrens NR. II. 173 s k. l.

II.

I. Általában. A tulajdonintézmény történeti kifejlésének vizsgálatánál lehetetlen, hogy szembe ne tűnjék ama befolyás, a melyet az államhatalom a jogra gyakorol. Nemcsak az tűnik ki a történelemből, hogy a tulajdon az államakaratlan nyugszik, de kitűnik az is, hogy ez akarat azt lép-ten-nyomon korlátolja.

Lassalle egy páratlan éles-elmével irt könyvében azt mutatja ki, hogy minden jogfejlés kultur-historiai menete oda irányul, hogy a tulajdon minél inkább megszorítottasék, hogy minél több tárgy helyeztessék a magántulajdon körén kívül. ¹⁾ Fővonásokban nézete ez:

Látszatban könnyen az mutatkozik, hogy a tulajdon mindinkább nagyobb terjedelmet ölt. Így a fideicommissumok megszüntetése a tulajdon szabadságának nagyobbítása gyanánt, mint a tulajdon korlátainak megszüntetése tűnik föl; pedig tulajdonképen nem más, mint az addigi tulajdonos azon iránybani szabadságának megszüntetése, hogy ő e vagy ama föltételt köthesse tulajdonához. Így szokás pl. a szabadverseny behozatalát, mint olyast üdvözölni, mely a tulajdon szabadságát biztosítja; míg legbensőbb alapját véve vizsgálat alá, azt látjuk, hogy épen a monopólok és céhek megszüntetése által törölttetett el azon elv, hogy a tulajdonos joga lehetne másvalaki cselekvényeinek betiltása. Tehát ez is tulajdonkorlátozás.

A történelem kezdetén az ember, mint a gyermek, kezét minden után kinyújtotta s mindent hatalma alá hozott; a fétis-imádó még isteneit is tulajdonban tartja és ösztetöri bálványát, ha az nem cselekszik tetszése szerint. S midőn a „sacra“ kivétettek a tulajdon alul, az ember még soká maradt az ember uralma alatt; a harcban megsebesültek és elfogottak a győző tulajdonai; a feleség vásároltatik; a gyermeket a szülők megölhetik; a fizetni nem tudó adós szabadsága, teste és életével a hitelező tulajdonába jut. Később a

¹⁾ Ferdinand Lassalle; Das System der erworbenen Rechte I. (1861.) 7. §. 259—266. ll. — Ismerteti Schäffle; Bourgeois- und Arbeiter-Nationalökonomie („Deutsche Vierteljahrschrift“ 1864. évf., 106. sz.; 245—358. ll.)

rabszolgaság jobbágysággá szelidül; az ember életére irányuló jog csak az emberi tehetségek életfogytiglan való használása és kicsigázásában lép föl. Azután látjuk, hogy az ember minden tehetségén való jog csak némely tehetségre kezd szorítózkodni, s az alárendelt tehetsége és ideje csak bizonyos fokban szolgál, amellett maga-magának is ura. A test felett való teljes jog megszűnését látjuk a *ius primae noctis*ban, a mikor már csak egyes megszorítás gyanánt lép föl.¹⁾

Elég kimerítően ismerteti Lassalle a középkori viszonyokat. E korban teljesen, minden momentumra (egyetemesége, különisége és egyedisége) szerint korlátolt az akarat. — S mivel itt éppen nincs szabadság, mivel itt még az akarat is tulajdonban van, okozata ennek a sajátságos osztott tulajdon. Mig a római jog nem enged valamely dolog felett gyakorolt akarat mellett még egy akaratot, addig a germán jog, — éppen mert ez az akaratot is tulajdon alá veti, — könnyen elismerheti az olyan tulajdonjogot, a mely elébb még egy más tulajdonos által érvényesül, és mely ennek alávetett²⁾.

A francia forradalom az, a mely az emberi akarat említett három momentumra felett való tulajdont végleg megszüntetné, vagyis a mely — mirt minden kultur-haladás — a tulajdon körét ismét szűkebbre vonta.

Nem véli tehát paradoxnak Lassalle azon tételét, a melyet fölállított, hogy t. i. az emberi tulajdonnak fokozatos megszorítása nem máson, mint egyedül az emberi szabadság pozitív kifejlésén alapul.³⁾

¹⁾ Lassalle id. m. 7. § 259—260 II

²⁾ Minden eredmény nélkülinek nevezi Lassalle a germanisták iparkodását, a germán s római tulajdonfogalmakat megegyeztetni; s mivel ők öntudatlanul is mindig a római fogalomból indultak ki, innen a sajnálatra méltó erőlködés, hogy a germán-tulajdont megérthessék, — innen bevallása annak, hogy az nekik: „*contradictio in adjecto*.” Id. m. 262. l.

³⁾ Id. m. 265. l.: „Diese Entfaltung und Vermehrung der Freiheit ist es nun aber, welche sich, in Bezug auf das Verhältniss der Einzelnen untereinander, nothwendig als eine Beschränkung dessen, was der ausschließenden Willensherrschaft besonderer Individuen unterworfen werden kann, ausdrücken und sich somit als eine Verminderung des Privateigentums umfanges darstellen muss, und wirklich darstellt.“

Maga Mill is beismeri azt, hogy a korlátlan tulajdon elve a fejlődésben elő nem jött, s hogy a szabadtulajdon elve még soha sehol keresztül nem vitetett. ¹⁾

Álláspontunkhoz hiven, mely szerint a tulajdon az állam-akarat nyilvánulásának, a törvénynek műve, el kell fogadnunk e tételnek minden rideg következményét is.

A hrens nem akarja megengedni a jogot, hogy a tulajdont az állam-akarat önkényesen módosíthassa, megszoríthassa vagy talán el is törölhesse. ²⁾ Pedig az tagadhatatlan, hogy teheti. Mert eltekintve attól, vajjon kell-e ahoz jog, vagy sem, hogy a törvényhozás valamit tehessen, be kell látni annak, a ki a törvényt hiszi mint a tulajdon megalapítóját, azt is, hogy a törvény ereje meg nem szorítható. Igen helyesen írja a modern realizmus egyik előharcosa, Kirchmann a következőket:

„A mint a tulajdon maga csak a tekintélyek parancsán alapszik, úgy ez intézmény tartalma, köre és tartama is csakis ettől függhet. Ezért van oly nagy különbség e tekintetben a különböző népeknél, időben és tárgyak iránt. A germánok közös-földtulajdont ismertek, nem lehetett azt elszakítani, nem végrendeletileg örökölni; a rómaiaknál épen az ellenkező állt. A haszon, az életmód, a többi intézmények ép úgy a tulajdon alapjának, mint tartalma és körének tényleges kezdetet adtak ugyan; de csakis a tekintélyek hatalmas parancsa adja jogi alapját a tulajdon körének is“ ³⁾.

A mint tehát kimutattatott a történeti kifejlés alapján, hogy a tulajdon soha se korlátlan, sőt mindinkább korlátoztatik, úgy el kell fogadnunk ezt, hogy e korlátozás csakis az állam-hatalomtól függ s annak hivatása. ¹⁾

¹⁾ J. St. Mill Principles II. Chap. 1. 3. — V. ö. Roscher id. m. I. 79. § 150. l.: i. még 81. §. 161. l.

²⁾ Ahrens-Bihari id. m. 187. l.

³⁾ v. Kirchmann. Die Grundbegriffe des Rechts. 137. l.

⁴⁾ Éljég érdekes ismerni a már egyszer megenlített Max Stirner — ámbár a legnagyobb fokú szélsőségre hajtott — nézeteit. Der Einzige und sein Eigenthum. (1845.) „A min van, az államtól kapom. Van valamin az állam beleegyezése nélkül? A mit nélkül bírok, azt elveszi tőlem, mivel a „jog-cím“ hiányát fedezi fel; mindent tehát csakis az ő kegyelméből bírok.“ (151. l.) — „A mi csak jog, a mi a társadalomban jogos, az a törvényben van kifejezve.“ (255. l.) — A magántulajdon a törvény kegyelméből él; csak a törvény-

A jog nem jár a törvény előtt. A jogérzet igen. De valami csak úgy jogos, a mint a törvény szerinti. A rabszolgaság annak idején jogi, sőt erkölcsi intézmény is volt¹⁾; alapját nemcsak a haszonlesésben, de az elfogott embertársak iránti gyengédségben is találta; a legjobb megoldása volt az akkori viszonyok öszszeütkezésének, s ezért évezredig főnállt, mint erkölcsi intézmény is. A mikor az emberi meggyőződésben a rabszolgaság alapot már nem talált, megváltoztak a törvények is. s ezen addig jogos intézmény most már jogtalan. Így változik a tulajdon tartalma más oldalt tekintve is. A körülmények megváltozása késztetik az államhatalmat, a törvényhozót, s ez megváltoztathatja az eddigi intézményt, s most az jogos, a mi eddig nem volt; jogos. mivel annak kell lenni.

Schemát a törvényhozó hatalomnak nem állithatunk tehát föl, a mely szerint a tulajdont korlátolja. Nem határozható meg a mód, a mely szerint az állami befolyás a tulajdonra érvényesülését nyerje.

Mindazonáltal némi rendszerbe hozhatjuk azon korlátozást, melylyel az államhatalom a tulajdon tartalmát vagy körét körülveszi, képesek lehetünk rámutatni azon kívánalmakra, melyek az élet mai viszonyai között a tulajdonnak állami érdekekben való korlátozására irányulnak, s azt akarják elérni, hogy az állami befolyás a tulajdonra minél szélesebb mérvben érvényesüljön.

A tulajdon bölcselete nagyban különbözik a tulajdon politikájától. Távoly maradunk a politika körébe vágni, nem fogjuk azt vizsgálni, mikép kelljen szervezni adott körülmények között az állami befolyást; nem fogunk gyakorlati szempontból az államélet e tekintetbeni feladatáról értekezni, sem az ezt megvalósító leghelyesebb eszközöket bírálat alá

ben érvényesül; a birtok még nem tulajdon, az csak akkor lesz „enyém“, ha a jog beleegyezik; — az nem tény, nem un fait, mint Proudhon gondolja, de gondolat, fictio. Ez a jogi tulajdon. Nem általam lesz valami enyém, de a jog által.“ (332. l.) — „A tulajdon fölött csakis a hatalom intézkedik; s mivel az állam — akár a polgárok, akár a lumpok, akár általában az emberek állama, az mindegy, — az egyedül hatalmas, úgy az egyedül tulajdonos is. Én, a magános, csak az államtól kapom, a mim van.“ (333. l.) stb. stb.

¹⁾ v. Kirchmann id. m. 138. l.

venni; célunk egyedül az, a mi a jogbölcséleté általában, — nagyban és egészben fölállítani ama keretet, a melyben az államnak tulajdonra való befolyása mozog; kifejteni ezt a társadalom lényege és mai kívánalmai szerint úgy, a mint azt az állami rend, jólét és szükségesség nagy vonásokban szemünk elé helyezik.

z. Részleteiben tekintve az államhatalom befolyását a magántulajdonra, igen feltűnő képét látjuk annak, hogy az állam nem pusztán alakilag, de anyagilag véve is igen sok helyen rrvényesíti ezen befolyást.

A) Alaki módon az állam

a) a tulajdonnak lételt biztosít, megkívánván állampolgáraitól azt, hogy a tulajdont sértetlenül tartsák. Majd minden kodifikáció elismeri a kötelességet az állam részéről, hogy hatalma által a magánosok tulajdonát tiszteletben tartassa. Így szól a porosz törvénykönyv (Art. 9.): „a tulajdon sérthetetlen; az csak a közjó érdekében előre megállapítandó kárpótlás mellett a törvény szabályai szerint korlátozható vagy szüntethető meg.“ Így a bajor (IV. 8.) „az állam minden lakosa személyének, vagyonának s jogainak megvédését biztosítja.“ A szász (27. §.): „a személyi szabadság s a tulajdon semmi korlátnak sincs alávetve, ha csak azt a törvény s a jog nem követelik“; — a hannoveri (28. §.) és württembergi törvények (24. §.): „az állam minden polgárának szabadságot biztosít személyiségében s tulajdonában“; — a bádeni (13. §.): „minden bádeninek tulajdona s személyi szabadsága egyformán az állam védelme alatt van.“ Ugyan így a francia törvényhozás ez elvet az 1791-ki alkotmány (Tit. 1.) óta minden törvénykönyveiben ismétli; a belga (Art. 11.); a svájci kantonál-alkotmányok közül a zürichi (15. §.), a berni (18. §.); — s az északamerikai alkotmány (1791. Art. IV.) nemkülönben.¹⁾

b) Látnivaló, hogy az állami befolyás főcéljának tűzi ki a tulajdon megvédését, és szabadságának biztosítását. Ez áll különösen keresetek nyújtásában mind annak, ki tulajdonától megfosztatott, mind annak, ki a tulajdon használásában

¹⁾ A törvényhozások ez intézkedései iránt l. Bluntschli Staatswörterbuch III. „Eigentum“ alatt a 313. lapon.

gátoltatik; áll pontos és gyors jogszolgáltatásban, s a törvény előtti egyenlőségben. Ne legyenek kiváltságos osztályok az államban, s adassék meg mindenkinek a jog, tulajdont szerezni.

De ugyan az idézett pozitív törvényekből kilátni azon észleges elvet is, mely szerint az állam, mint ilyen, magának meg szabályozási, korlátozási jogot is kíván; szabályozást, mely álljon, mint A hrens igen helyesen mondja: „azon megszorításokból, melyek azon észleges elvek követelményei, melyek alá a tulajdonjog s annak gyakorlása vetve vannak.“¹⁾

c) Joga az államnak alakilag, meghatározni a tulajdonszerzés legcélszerűbb módjait; megállapítani az alakzatokat, melyek szerint a tulajdonátadás és az öröklés származás-módjai véghezmenjenek.

Mivel minden ember utalva van természeténél fogva a külvilág dolgai felhasználására, kénytelen is egyszersmind azokat munkája által megszerezni. *Di laboribus omnia vendunt!* Ezen munkát kell biztosítani az államban, még pedig az által, hogy megengedtetik mindenkinek annyit szerezni, a mennyire szüksége van, s ha ennél többet szerez, hogy azt meg is tarthassa.²⁾

d) Lényeges alakí befolyás az állam részéről a tulajdonos jogaira az, hogy megköveteli, miszerint az államban levő összes fekvőségek, minden rajtok lévő kereset és terhekkal, — jelzálogi jogokkal — nyilvántartassanak. A telekkönyv intézménye mindenki előtt eléggé ismeretes.

B) Anyagi módon korlátozza az állam a magántulajdont. Anyagilag, a mennyiben a tulajdon körébe saját hatalmával belenyúlva, a polgárok vagyonából adót követel, nyilvános, tulajdonba nem viheto dolgokat jelel meg; a tulajdon miként használására törvényt hoz, s a tulajdonnal való visszaéléseket szabályozza. — Rendőri tekintetben is előírja a közjó érdekében a miként való bánást, — sőt némely esetben a tulajdont meg is szünteti, bizonyos dolgokat, fekvőségeket a tulajdonostól kisajátítván.

¹⁾ A hrens-Bihari. id. m. 198. l.

²⁾ Ismeretes Bentham követelménye mindenki és javi számára: *subsistence, abundance, égalité, sureté.*

a) Adó. Nem jelentéktelen azon kötelesség, miszerint az állam a tulajdon után adót szed.¹⁾ Nem kötelessége az államnak javakat előhozni, — sőt joga van szükségéi fedezéséhez és maga fenntartása végett egyesektől, — azok vagyona után — adót szedni. Minő elvek legyenek azok, melyek itt irányadók, azt a pénzügytan dolga kideríteni, valamint az se ide tartozik, vajon miért van joga az államnak az adóztatáshoz. Itt csak azt említjük meg, miszerint nem csak közvetlen céljai eléréséhez, de még az általános művelődési érdekek előmozdítására is adóztathat, s az így befolyt pénzen múzeumot s t. eff. közérdekű dolgokat állíthat föl s tarthat fönn.²⁾

b) Vadászati jog. — Egyike azon megszorításoknak, melyekkel az állam a tulajdonost saját dolgának mikénti használása tekintetében korlátozza. Kezdetleges állapotában a vadászat, mint egyes nemzetek főfoglatosságága, tág, lakatlan területeket tételez föl, melyekben a vadak bőven tanyáznak. Ha a rendezettebb nemzetélet beáll, a vadászat elveszti azon előbbi jellegét, és nem főfoglatosságága az egész nemzetnek; sőt az egyesek által is inkább férfias, mulattató, testedző foglalkozás gyanánt üzetik, mintsem keresetképen. Mostanában részint mulattató szórakozás, részint keresetforrása egyes osztálynak.

Mindenekfelett szükséges egy államban, hogy a korlátatlan vadászó jog elvettessék. A vadászás oly értelemben, mint azt a francia forradalom „droit naturel“-nek nyilvánítá³⁾, mint mindenkinek megengedett foglalkozás, — eltiltandó. A jog fogalmával ellenkezik ez. A vad a földnek tartozéka; azé a vad, kié a föld. A rómaiak már a tiszta magánjogból kiindulva idegen földön a tulajdonos engedélye nélküli vadászt eltiltották, míg saját földén kiki korlátlanul vadászhatott. Ezen fölfogáshoz közel áll a magyar pozitív intézkedés⁴⁾, mely magát a jogot semmi megszorítás-

¹⁾ Bluntschli. Staatswörterbuch III. (Eigenthum) 315. l.

²⁾ Ahrens NR. II. 73. §. 1. 2. (131. l.)

³⁾ Kautz Nemzetgazdaságtan. (1870.) 322. l.

⁴⁾ 1872: VI.

nak alá nem veti, csak annak gyakorlását köti feltételekhez; idegennek vadászó joga nincs.¹⁾

A középkor e felfogással ellenkezőleg, a vadakat, a már előbb említett elvet követte, mely szerint a vadászás nyilvános jog, a vad az emberek özszeszégeé. (Freie Pirsch.)

A modern tan sem engedhet azomban a tulajdonosnak korlátlan jogot. A korlátozás leginkább a vadak kiirtását akarja megakadályozni, s e szempontból a magánjogot a közjó érdekében leginkább e három irányban szorítja meg: vadászterületet csak nagyobb terjedelmű földbirtok képezhet; a fajzás ideje alatt a földtulajdonost is kötelező tilalmak állanak fönn; meg van határozva a vadászás módja. — Ezek mind már tételes intézkedések.

c) Bányászat. A bányászati elvek tárgyalásánál hagyjunk el minden kitérést, és vizsgáljuk egyedül a kérdést: „Van-e a földtulajdonosnak kizáró joga, a telke alatt levő fémek bányászatára?” Igaz, hogy a kérdés még eldöntetlen. Turgot felfogásában is van igaz, hogy a felfedezőt illesse a bányászás joga; sokan igen hevesen állítják, hogy e jog a tulajdontól el nem választható, mint ez Dunnoyer-nél föltalálható²⁾, és tekintélyes szószóloi vannak az állami bányásznak is.

Kautz szerint a földtulajdon csak a fölületre vonatkozik, mert csak ez lehet tárgya birtokba vételnek; a földalap ellenben a közületé, mely a föld gyomrábani kincseket, mintegy szabad s uratlan jószágot, kizárólag magának tartotta fönn.³⁾

Le Play szerint az állami bánya-intézkedés abban álljon, hogy engedtessek a tulajdonos általi szabad használása a földnek, fönntartva az államnak a jog, hogy az égő anyagok s fémek bányái iránt engedélyt adjon.⁴⁾

Az ásványokat és fémeket a telektulajdonhoz tartozó s

¹⁾ „A vadászati jog s annak korlátai“ című értekezésben Kuncz Ignác (Jogt. K. 1872. 39. s. k. sz.) a magyar pozitív intézkedést az eszményi fölfogáshoz igen közel állónak nevezi (248. l.)

²⁾ Baudrillart-Keleti id. m. 160. l.

³⁾ Kautz NG. 329. l.

⁴⁾ Le Play Réform. I. 298, 300, 301. ll. (Ugyanó ismerteti az angol, német, francia és egyesült-állami bányaviszonyokat. I. 295—299; 380; 383. ll.)

tőle függő tárgynak tekinteni anynyi volna, mint a bányászathoz örök fejletlenségét megállapítani; egyetlen érctelep sem egyez meg egy földtulajdonos telke s földjének terjedelmével, hanem kis térségen sok birtokosnak telkét érinti, kiknek azonban egyike se volna egymaga képes a szükséges terjedelemben a vállalatot fenntartani.

d) Erdőszet. Egyik kiváló megszorítása a tulajdonnak azon kötelesség, mely szerint a magán-tulajdonban levő erdők mikénti használása előírva, rendszabályozva, — annak kiirtására vonatkozó mindennemű törekvés megtiltva van.

Főlöszeges volna itt azon már általánosan elismert tényt vitatni, miszerint az erdők mind közgazdasági, mind fizikális, mind államháztartási szempontból kiváló jelentőségűek. Ha nem is a mostani nemzedék haszna tekintetéből, de a jövő kor haszna szempontjából kötelessége az államnak, hogy az erdőszetet nagy gonddal ellenőrizze.¹⁾

Ha magántulajdonban vannak erdők, úgy az állam megengedi azok használatát, de csak bizonyos pontig. Megtiltja azok kiirtását, de művelésöket illető rendszabályokat is hoz.²⁾ Leghelyesebben, és céljainak legkönnyebb megvalósításához mérten cselekszik az állam, ha az erdőket saját maga tulajdonában tartja, s azokat házilag kezeli.

e) A visszaélések meggátolása. Az állam korlátozza a tulajdonos jogát az által, hogy észszerűtlen célok elérésére való felhasználását a tulajdonnak eltiltja. Ez következik nem csak a tulajdon alap gondolatából, mely szerint az eszköze az észnek. — de követelménye az együttélésnek is, melyben senki korlátlan használatjogot gyakorolni nem képes.³⁾

¹⁾ Schmitthener. Zwölf Bücher I-ső kötetében (587—600 II.) az erdőkről értekezve, így ír: „Der Wald ist vom Standpunkte der Nationalökonomie als ein Fideicommiss zu betrachten von welchem dem zeitlich lebenden Geschlecht nur die Benutzung zustehe, dessen Substanz aber der Nachwelt unangetastet zu überliefern sei.“ — Ezen elvet támogatta Wilda Landwirthschaftliches Centralblattjában: Mayr G. „Die Forstwirthschaft und der Staat“ című értekezésében (1862. folyam, 2—3 füzet) V. ö. Kautz. NG. 35. §. 326. I

²⁾ Az erdőpolitikára nevezetes munka: Hundeshagen Encyclopaedie der Forstwirthschaft. (1840.) III. kötet; Forstpolizei.

³⁾ V. ö. Bruns id. eikk. Holtzendorff Encyel. I. 298.

Ez elvet már a római jogban feltaláljuk. „*Expedit enim reipublicae, ne sua re quis male utatur.*“¹⁾ S való, mivel az egyéni roszulhasználás mindig állami kárt von maga után.²⁾ A közjó, s ez által más magános érdeke lép előtérbe itt, — a tulajdonos korlátolatlan használási joga elé. Két eset tűnhet szemeink elé: vagy sérti a közérdeket az, ha a tulajdonos valamit cselekszik, pl.: rombolás; vagy ellenkezik a közjával az, ha a tulajdonos valami olyat nem cselekszik, melyet rendszerint cselekednie kellene, pl. ha valaki telkét nem használja. Ezek meggrátlására vonatkozó elvek a következő négy pontban foglalhatók össze:³⁾

1. Joga van az államnak egyest tulajdonának használatától megfosztani azért, mert pazarol. Az által már, mivel javakat s tőkét semmibe se véve, eszély és mérték nélkül fogyaszt, vagyoni erejét fölülhaladó módon költekezik. nagyobbrészt improductive consumál, s tőkét semmisít, már nemzetgazdasági szempontból káros a pazarló az államnak. De ellenőrizendő a pazarló azon egyének érdekeit tekintve, kik hozzá legközelebb állanak, kiket ő ez által előreláthatólag a legnagyobb nyomorba sülyeszthet. E szempontból a jog kiterjesztése a legutolsó határig, legnagyobb jogtalanság lenne mások iránt; valóban alkalmaztathatván: *Summum ius, summa iniuria*. A pazarlót tehát az állam gyámság alá helyeztetheti, mint olyat, ki javával bánni nem tud.

2. Senkinek se szabad házát lerontani vagy (még ha egész magánosan áll is) elégetni, — avagy földjeinek terményét elrombolni, — csak azért, hogy az elégetve vagy elrombolva legyen. Sietnünk kell azonban megjegyezni, hogy e

¹⁾ §. 2. I. de patr. pol. (I. 8) — Ugyanigy, az elvet magasabb ethikai szempontból fogva fel, ír Leibniz. (*Cod. iur. gent.* kiadj. Erdmann 119. l.) „*Ne nostro corpore aut rebus nostris abutamur, etiam extra leges humanas, naturali iure, id est, aeternis divinae Monarchiae legibus vetantur, cum nos, nostraque Deo debemus. Nam ut reipublicae ita multo magis universi interest, ne quis re sua male utatur.*“ V. ö. Ahrens NR. II. 132. l.

²⁾ Ahrens felemlíti (id. h.) miszerint Napoleon tárgyalván a Code ezt illető §-ét, mely a tulajdont mint: „*droit de jouir et de disposer des choses de la manière la plus absolue pourvue qu'on n'en fasse pas un usage prohibé par les lois et les réglemens*“ — definiálja, — erélyesen sürgeté a visszaélések megnehezítését és azok megadóztatását.

³⁾ V. ö. id. m. 133.

kérdések tárgyalásánál általában soha se a tulajdoni magánjogból, de mindig az állami érdekekből indulunk ki.

3. Az állam eltilthatja a hazard-játékot, fogadásokat semmiséknek nyilváníthat, eltilthat erkölcstelen tulajdonszerzés- és használásmódokat. Így megsemmisíthet erkölcstelen célra tett hagyományokat, végrendeleti intézkedéseket; megannyi jelentékeny korlátolásai a tulajdon használásának.

Végre 4. a használatlan földet elveheti a tulajdonostól az esetben, ha az (felszólíttatván) azt egyáltalán használni nem akarja. Ezt látjuk a római jogban, hol a desertus ager két éven át művelése a művelőnek tulajdont szerez; ezt az osztr. p. tvkben, hol kimondatik (387. §.) hogy a föld- vagy háztelek tulajdonosa ez oknál fogva mint olyan tekintetik, ki tulajdonát elhagyta.

f) Rendészet. Van-e joga az államnak rendészeti szabályzat útján belenyulni a magántulajdon kezelésébe és mikénti használásába?

A 18-ik század óta ezen elv határozott elismerést nyert. Előíratott, mit természetesenek a parasztok; elő. ki minő ruházatban járjon; előírja még most is a városokban az építkezések módját, szabályzatot állít fel a tekintetben, minő legyen egy ház, egy gyár alakja kívül, minő berendezése legyen belül.

Kérdjük: mi összefüggés van itt a rendészet és magánjog között; mi az ok, mely a rendészeti szabályoknak a magánjog korlátolását megengedi. Mert hiszen tagadhatatlan, miszerint a magánjog fölötte áll a rendészeti elveknek; tagadhatatlan, hogy a rendészet van a tulajdonért, s nem megfordítva a tulajdon a policiáért.

E kérdésnél különböztessük meg a magánjogi s a közjót illető momentumokat és elemeket. Nem a magánjoggal van köze a rendőrségnek, de a közjóval; ha a magánjogot korlátozza, azt a közjóért teszi¹⁾; — már pedig észszerű státusban a közjónak a magánosok javával összeütközésben lenni nem szabad. — E szempontból, t. i. a közjó szempont-

¹⁾ Bluntschli Staatswörterbuch 3-ik kötet (Eigenthum) 315. l.: „Eine das Eigenthum beschränkende Polizeiverordnung ist dahin immer nur publicistisch, niemals privatrechtlich zu begründen, und darf nie weiter gehn, noch länger dauern, als das öffentliche Wohl es fordert. Für das Privatwohl zu sorgen ist nicht Sache der Polizei, sondern der Privaten selbst.“

jából tekintve a kérdést, belátható, miszerint a rendőrségnek nemcsak korlátozni van joga a tulajdont, (teszem az épület szilárdsága, sőt városokban annak alakja és szabályszerűségét illetőleg¹⁾), hanem igenis szabad neki abba behatolni, mint közszükségű esetekben (égés, vizáradás stb.) azzal tetőzése szerint bánni s azt a közjó érdekében felhasználni.

g) Kisajátítás. Egyik fontos és tán legnevezetesebb joga az államnak a magántulajdonnal szemben a kisajátítás joga, melynél fogva a tulajdont az által megsemmisítheti, hogy egyesek tulajdonban levő ingatlanait a közjó érdekében kellő kártérítés mellett elveszi.

Minden körülmény e jognál a legnagyobb óvatosságra int. Ha tekintet nélkül alkalmaztatik, úgy vége a tulajdonnak.²⁾ — Alkalmazást csak a legsürgősb esetekben³⁾, midőn e nélkül a közérdek veszítene, — nyerhet; de ilyenkor se vétethetik el a tulajdonostól az érték, csak a tulajdonban lévő dolog; épen ezért érte teljes pénzbeli kárpótlás adassék, hogy a tulajdonos anyagi veszteséggel ne legyen terhelve.

Ha az érték-meghatározás adás-vevés után a magános s az állam közt nem sikerülne, köteles a tulajdonos a bíróság által néki megítélt öszszeget kártérítés gyanánt elfogadni. Az állam érdekei sokfélék; sokkal többfélék, mintsem általános meghatározással kimutatni lehetne, mikor s mely esetben lehet kisajátításhoz folyamodni. Mert egyrészt, — míg nélkülözhetlen köz- és vasutak, csatornák számára a szükségelt helyek kisajátítása mindig megengedhető, másrészt azt némely város csinosítása, vagy közrendészeti szempontból is, nemely célnak meg nem felelő épületek lerontása vagy másneműek felépítése céljából alkalmazásba veheti. — Az állam hivatása az egyes esetek szükségességét meghatározni, mikor kényszerül ő e jogát alkalmazni.⁴⁾

¹⁾ A hrens-Bihari. 356. l. — E tekintetben van talán legjobban a tulajdonos ama joga megszorítva, hogy dolgát meg is semmisítheti. Míg ezt jogóknál valakinek megtiltani alig volna lehetséges, az ingatlan házakon ezt a jogot a tulajdonos épen policiális szabályoknál fogva nem volna képes érvényesíthetni.

²⁾ V. ö: Brinz jeles értekezését „Expropriation.“ — Blunt schli. Staatswörterbuch. III. 467—473. l.

³⁾ Walter id. m. 85, 169. §§.

⁴⁾ Le Play id. m. I: „Chez les peuples, ou la liberté civile est peu développée, la constitution délégue au pouvoir exécutif le droit de déclarer les cas

Nagy a hatás, melylyel az állam a magántulajdonra, de különösen a földbirtokra nézve befoly.¹⁾ A korlát, mely a tulajdont körülveszi, mindinkább szűkebb és szűkebb lesz, s igazat ad L a s s a l l e mondásának. Ezt érezi Mill is, a ki kiemeli, hogy a szabadtulajdon elve korlátlanul soha sehol még keresztül nem vitetett²⁾; s ezért mondja R o s c h e r, hogy ha meggondoljuk azt a sok szolgálatot, a melyet a tulajdonos a közjónak tesz, könnyen állíthatjuk, miszerint a közösvagyonhoz sokkal közelebb jutottunk, mint azt csak száz év előtt is gondolni lehetett volna.³⁾

Jól megjegyzendő azomban az, hogy a magánjogot egyáltalán, s így a tulajdont is, — magánjog nem korlátozza. Az egyesek jogos java nem derogál az egyesek jogainak. Pusztán a közjó az, a mely elől a tulajdonnak hátrálnia kell, csak az állami érdek az, a melynek szempontjából a magántulajdon korlátoztatik. Ez az u. n. kiváló tulajdon (dominium eminens.) Az államot, mint állandó tulajdonosát fogjuk fel azon dolgoknak, melyek a közös alapot képezik, — úgy fogjuk föl, mint a mely a különböző nemzedékek tulajdona közt a szerves kapcsolatot teszi, mint mely az átruházás, öröklés szerzés módjait meghatározza.⁴⁾

A felhozott egyes esetekből kilátszik, mily hamis azon épen nem jogászai nézet, hogy a földtulajdonosé minden, a mi

d'utilité publique; chez les autres, on réserve au pouvoir législatif le droit d'autoriser l'expropriation dans chaque cas particulier." (101. l.) Háború esetén a közérdek miatt elpusztított dolgok tulajdonosai szintén kártérítést követelhetnek — elnéletben. Sajnos, hogy még eddig az államok a háború esapásait a magánosokkal viseltetik. Ilyen esetekben a kártérítés posztulátum, melyet hogy minden rendezett jogállam megvalósítani iparkodjék, — kötelessége.

¹⁾ V. ö. még Matlekovics. Földbirtok: „minimum“, „maximum“. „hol; léz“ fejezeit (34—44; 181. ll.), — melyek azomban már olyanynyra az államtudományok körébe vágnak, hogy a magántulajdon elvont tanai azok nélkül is egészét képeznek. Ilyen a szegénységi taksa is.

²⁾ Principles II. Chap. 1. 3. — V. ö. Roscher Syst. I. 150 l.

³⁾ System I. 84. §; 161. l.

⁴⁾ A dominium eminens rosszul magyarázva, sok ellenzőt talál. Stöckl, Rechtsphil. (Phil. II. 476. l.) „Unding“-nek meg „Absurdität“-nek nevezi. (Már Pufendorf is.) — Trendelenburg id. m 100. §. azt véli, hogy: „indessen lässt sich selbst mit einem solchen Namen des Obereigenthums, welcher dem Ganzen die letzte über die Theile übergreifende Macht gibt, ein guter Sinn verbinden.“ (183. l.)

csak a föld alatt a föld központjáig, s a föld fölött egész az atmoszféra végeig léteznek.¹⁾

A mint megalapítja az állam a tulajdont, úgy korlátolja is azt. Megalapítja azt, mert meg kell alapítania. A mint kimutatva volt, a tulajdon szükségképeni követelménye az emberi természet fejlődésének. Az állam épen úgy az. S e kettő egymás ellen nem fordulhat. Azért a fölött felesleges beszélni, van-e joga megszüntetni az államnak a magántulajdont, s a közösvagyont dekretálni. A míg az ember ember marad, a magántulajdon fönmarad. Zavarok esetén lehetnek oly alkotmányok, melyek elveszik a polgárok magánvagyonát, de ezek csak úgy időszakiak maradnak, mint a hogy eddigelé lehetetlen volt a magántulajdont megszüntetni.

Más szempont alá esik a korlátolás. Az egyének, mint az állam tagjai egy szerves egésznek is képezik részeit; ezek nem külön individuális célok értelmében működnek össze, hanem egy szervezetet tartanak fön. Ezen közös jóra való munkálkodás teszi azt, hogy a mint a szabadság csak korlátozva képzelhető, úgy ennek folyománya, a magántulajdon is csak korlátozva létezik, s létezik. Ez teszi azt, hogy a tulajdon bölcseletén elejétől végig vörös fonálként húzódik keresztül az állam fogalma, melytől eltekintve amaz tárgyalni s lényeges alkatrészeit megállapítani nem lehet.

¹⁾ Úgy látszik, hogy Dr. Szontágh a bányatörvényjavaslat fölött irt véleményében ezt a nézetet komolyan veszi. (Jogt. Közl. 1871. 53. sz. 409. l.)

DE BALLAGI GEZA.

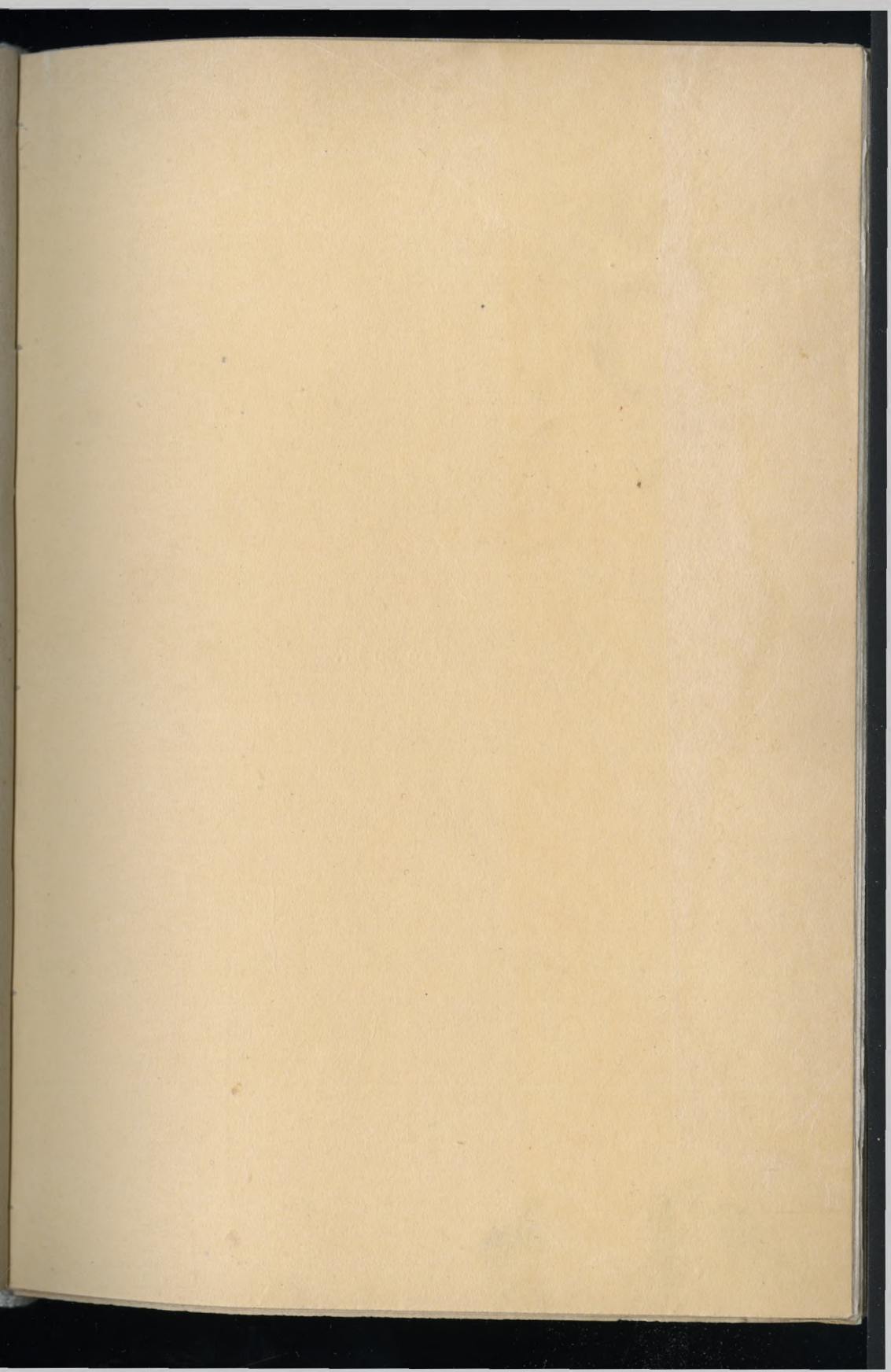
TARTALOM.

	Lap
I. Tulajdon	1
II. A tulajdon bölcselete	5
A) A tulajdon alapja.	
1) A természeti állapot elmélete.	
a) a foglалás elmélete	8
b) a szerződés elmélete	12
2) Az absztrakt rationalismus.	
a) Kant	15
b) Fichte	19
3) A történeti iskola	22
4) Nemzetgazdasági elméletek.	
a) a munka elmélete	28
b) szocializmus, kommunizmus	32
Összefoglalás	37
B) A tulajdon tartalma.	
1) Tulajdonszerzés.	
I. Tárgyi kellékek	41
II. Alanyi kellékek.	
A) Eredeti szerzőismód.	
a) foglалás	45
b) minősítés	46
c) egyesítés	47
d) gyümölcs-szedés	48
B) Származtatott szerzőismód	49
C) Elbirtoklás	49
2) A tulajdonos jogai.	
I. Saját akaratának gyakorlása iránt.	
A) Birtoklás	53
B) Használás	55
II. Más akaratnak kizárhatása iránt	60
3) A tulajdon megszűnése	63

C) A tulajdon történeti kifejlése és korlátozása.

Lap

I.	
1) A kifejlés általában	65
2) Az egyes népeknél.	
A) Keleti népek.	
a) Kína	68
b) Ind.	69
c) Mozlem	70
d) Zsidó	70
B) Klaszszikus népek.	
a) Görög	72
b) Római	73
C) Kereszténység	75
II.	
1) A korlátozásokról általában	78
2) Részleteiben.	
A) Alaki korlátozás	82
B) Anyagi korlátozás.	
a) Adó	84
b) Vadászati jog	84
c) Bányászat	85
d) Erdőszet	86
e) Viszsaélések meggátlása	86
f) Rendészet	88
g) Kisajátítás	89

Ára 80 kr.

Weizmann testvérek könyvnyomdája.

